



KOMMUNAL- OG REGIONALDEPARTEMENTET

VALGHÅNDBOK

Sist oppdatert 06.09.2005

INNHALDSFORTEGNELSE

1	INNLEDNING	6
2	TIDSPUNKT FOR VALG - VALGDAGEN	6
3	VALGORGANENE OG DELEGERING	6
3.1	VALGORGANENE	6
3.2	SAKSBEHANDLINGSREGLER FOR VALGSTYRET/FYLKESVALGSTYRET.	7
3.3	DELEGERING AV VALGSTYRETS MYNDIGHET.....	7
4	STEMMERETT OG MANNTALL	8
4.1	HVEM SOM HAR STEMMERETT	8
4.2	HVEM SOM HAR ANSVARET FOR MANNTALLSFØRINGEN	9
4.3	EDB OG MANNTALLET	9
4.4	GRUNNLAGET FOR MANNTALLET. FOLKEREREGISTERMYNDIGHETENES ANSVAR.....	10
4.5	HVEM SKAL MANNTALLSFØRES I KOMMUNEN?	10
4.6	UTLEGGING AV MANNTALLET TIL OFFENTLIG ETTERSYN	11
4.7	KOPIER AV MANNTALLET TIL DE POLITISKE PARTIENE	12
4.8	OPPLYSNINGER SOM IKKE SKAL LEGGES UT TIL ETTERSYN	12
4.9	GRUNNLAG FOR OPPDATERING AV MANNTALLET FREM MOT VALGDAGEN	13
4.10	VALGSTYRETS OPPDATERING AV MANNTALLET	15
5	REGISTRERING AV PARTIER I PARTIREGISTERET	16
5.1	KRAV TIL SØKNADEN	17
5.2	ENDRING AV PARTINAVN.....	17
5.3	AVREGISTRERING	17
5.4	OPPDATERING AV OPPLYSNINGER I REGISTERET.....	17
5.5	KLAGENEMND	18
6	VALGBARHET	18
6.1	STORTINGSVALG	18
6.2	FYLKESTINGSVALG OG KOMMUNESTYREVALG.....	19
7	LISTEFORSLAG OG BEHANDLINGEN AV DISSE	22
7.1	INNLEDNING	22
7.2	INNLEVERINGSFRIST	22
7.3	INNLEVERING AV LISTEFORSLAG	22
7.4	OVERSKRIFT PÅ LISTEFORSLAG	22
7.5	KANDIDATENE	23
7.6	UNDERSKRIFTER PÅ LISTEFORSLAG.....	25
7.7	TILLITSVALGT OG TILLITSUTVALG	27
7.8	VALGSTYRETS/FYLKESVALGSSTYRETS BEHANDLING AV LISTEFORSLAGENE.....	27
7.9	UNDERRETNING TIL KANDIDATENE	28
7.10	ENDRINGER I LISTEFORSLAG ETTER INNLEVERINGSFRISTENS UTLØP	28
7.11	GODKJENNING AV VALGLISTENE	29

7.12	KLAGE.....	29
8	STEMMESEDLER	30
8.1	INNLEDNING	30
8.2	PLIKT TIL Å TRYKKE STEMMESEDLER	30
8.3	STEMMESEDLER TIL FORHÅNDSSTEMMEGIVNINGEN OG VALGTINGET	30
8.4	STEMMESEDLER TIL FORSLAGSSTILLERNE.....	31
8.5	HVA SOM SKAL STÅ PÅ STEMMESEDDELEN.....	31
8.6	FELTER FOR Å ENDRE PÅ STEMMESEDLENE.....	31
8.7	STEMMESEDLENE'S STØRRELSE.....	32
8.8	PAPIRKVALITET OG FARGE	32
8.9	SKRIFTSTØRRELSE, BOKSTAVTYPE OG TOSIDIG TRYKK.....	33
8.10	TELLEMERKER, KODER OG LIKNENDE.....	33
8.11	ENDRINGER PÅ STEMMESEDLENE	33
8.12	EKSEMPEL PÅ VEILEDNING TIL VELGERNE.....	35
9	VALGMATERIELL.....	35
9.1	MATERIELL SOM SENDES UT TIL VALGSTYRENE	35
9.2	MATERIELL SOM VALGSTYRENE SELV MÅ ANSKAFFE.....	36
10	FORHÅNDSSTEMMEGIVNING – INNENRIKS.....	37
10.1	TIDEN FOR FORHÅNDSSTEMMEGIVNINGEN INNENRIKS	37
10.2	STED FOR FORHÅNDSSTEMMEGIVNINGEN.....	38
10.3	KUNNGJØRING AV FORHÅNDSSTEMMEGIVNING.....	39
10.4	STEMMEMOTTAKERNE	39
10.5	MATERIELL FOR FORHÅNDSSTEMMEGIVNING.....	39
10.6	KRAV TIL LOKALENE DER FORHÅNDSSTEMMEGIVNING SKAL FOREGÅ.....	40
10.7	TILRETTELEGGING I VALGLOKALENE	41
10.8	FORBUD MOT VALGAGITASJON MV.....	42
10.9	FREMANGSMÅTEN VED FORHÅNDSSTEMMEGIVNINGEN.....	42
10.10	TØMMING AV URNER. OPPBEVARING AV MATERIELL M.M.....	44
11	FORHÅNDSSTEMMEGIVNING – UTENRIKS.....	44
11.1	INNLEDNING	44
11.2	TID FOR FORHÅNDSSTEMMEGIVNINGEN UTENRIKS OG PÅ SVALBARD OG JAN MAYEN 45	
11.3	HVORDAN FORHÅNDSSTEMME	45
11.4	STED FOR FORHÅNDSSTEMMEGIVNINGEN.....	45
11.5	MATERIELL TIL FORHÅNDSSTEMMEGIVNINGEN.....	45
12	STEMMEGIVNING PÅ VALGDAGEN.....	46
12.1	TID FOR STEMMEGIVNINGEN – VALG ÉN ELLER TO DAGER.....	46
12.2	TID FOR STEMMEGIVNINGEN – ÅPNING OG LUKKING AV VALGLOKALENE	47
12.3	STED FOR STEMMEGIVNINGEN.....	47
12.4	KUNNGJØRING AV TID OG STED FOR STEMMEGIVNING.....	48
12.5	MATERIELL TIL STEMMEGIVNINGEN I VALGLOKALET.....	48
12.6	TILRETTELEGGING I LOKALET	49

12.7	ORDENSREGLER, FORBUD MOT VALGAGITASJON MV. I VALGLOKALET	50
12.8	FORBUD MOT VELGERUNDERSØKELSER OG LIKNENDE I VALGLOKALET	51
12.9	FREMGANGSMÅTEN VED STEMMEGIVNING I VALGLOKALET	52
13	SIKRING OG OPPBEVARING AV VALGMATERIELL	55
13.1	SIKRING OG OPPBEVARING AV VALGMATERIELLET UNDER GJENNOMFØRINGEN AV VALGET	55
13.2	TØMMING AV URNER I LØPET AV VALGDAGEN.....	55
14	PRØVING OG GODKJENNING AV FORHÅNDSSTEMMEGIVNINGER.....	56
14.1	NÆRMERE OM GODKJENNINGSPROSESSEN FOR FORHÅNDS- OG VALGTINGSSTEMMER	56
14.2	TIDSPUNKT FOR PRØVING AV FORHÅNDSSTEMMEGIVNINGER	57
14.3	ÅPNING AV FORHÅNDSSTEMMEGIVNINGER	58
14.4	VILKÅR FOR GODKJENNING AV FORHÅNDSSTEMMEGIVNINGER.....	58
14.5	FEILSENDTE FORHÅNDSSTEMMEGIVNINGER	62
14.6	FLERE STEMMESEDELKONVOLUTTER FRA SAMME VELGER	62
14.7	AVKRYSSING I MANNTALLET.....	62
14.8	BRUK AV EDB VED MANNTALLSAVKRYSSINGEN	63
15	PRØVING OG GODKJENNING AV VALGTINGSSTEMMEGIVNINGER ...	63
15.1	INNLEDNING	63
15.2	PRØVING AV VALGTINGSSTEMMEGIVNINGENE	63
16	PRØVING OG GODKJENNING AV STEMMESEDLER.....	65
16.1	INNLEDNING	65
16.2	VILKÅR FOR GODKJENNING AV STEMMESEDLER.....	65
16.3	REGISTRERING AV BLANKE STEMME	69
16.4	STEMMESEDLER SOM IKKE ER ENSLYDENDE MED DE OFFISIELLE.....	70
16.5	BETYDNINGEN AV RETTINGER PÅ STEMMESEDLER	70
17	OPPTELLING AV STEMMESEDLER	71
17.1	PRINSIPPER FOR OPPTELLING	71
17.2	OPPTELLING VED HJELP AV EDB	72
17.3	FORELØPIG OPPTELLING	72
17.4	ENDELIG OPPTELLING.....	74
17.5	OVERSENDELSE AV VALGMATERIELL TIL FYLKESVALGSTYRET VED STORTINGSVALG OG VED FYLKESTINGSVALG	75
18	VALGOPPGJØR VED STORTINGSVALG.....	76
18.1	VALGDISTRIKTER VED STORTINGSVALG. ANTALL STORTINGSREPRESENTANTER	76
18.2	FORDELING AV MANDATENE PÅ VALGDISTRIKTENE VED STORTINGSVALG	76
18.3	FORDELING AV DISTRIKTMANDATENE MELLOM VALGLISTENE. KANDIDATKÅRINGEN.	76
18.4	RIKSVALGSTYRETS FORDELING AV UTJEVNINGSMANDATENE	77
18.5	FULLMAKTER TIL DE VALGTE REPRESENTANTENE. UNDERRETNING TIL DE VALGTE.....	79
19	VALGOPPGJØR VED FYLKESTINGSVALG.....	79
19.1	FYLKESVALGSTYRETS FORDELING AV REPRESENTANTPLASSENE	79

19.2	KANDIDATKÅRINGEN	79
20	VALGOPPGJØR VED KOMMUNESTYREVALG.....	80
20.1	VALGSTYRETS FORDELING AV REPRESENTANTPLASSENE	80
20.2	KANDIDATKÅRINGEN	81
21	PROTOKOLLERING AV VALG.....	82
22	KONTROLL OG GODKJENNING	82
22.1	STORTINGSVALG	82
22.2	KOMMUNESTYREVALG.....	83
22.3	FYLKESTINGSVALG	84
22.4	LOVLIGHETSKONTROLL.....	85
22.5	OMVALG	85
23	KLAGER OVER VALGET	86
23.1	HVEM HAR KLAGERETT?	86
23.2	HVA KAN DET KLAGES OVER	86
23.3	SÆRREGLER VEDRØRENDE KRAV OM RETTING I MANNTALLET OG KLAGE VEDRØRENDE LISTEFORSLAG.....	86
23.4	KLAGEFRIST	86
23.5	KRAV OM SKRIFTLIGHET	87
23.6	HVOR KLAGEN SKAL FREMSETTES.....	87
23.7	HVEM SOM ER KLAGEINSTANS.....	87
23.8	KLAGEBEHANDLINGEN OG FØLGENE AV DENNE	87
23.9	KLAGER OVER FORHOLD SOM IKKE KAN RETTES	88
24	OPPBEVARING, AVHENDING OG TILINTETGJØRING AV VALGMATERIELL	88
24.1	INNLEDNING	88
24.2	UBRUKT VALGMATERIELL.....	89
24.3	BRUKT VALGMATERIELL	89
25	LOKALE FOLKEAVSTEMNINGER.....	89
26	ANNEN LOVGIVNING SOM GJELDER FOR VALG	90
26.1	FORVALTNINGSLOVEN OG OFFENTLIGHETSLOVEN	90
26.2	STRAFFELOVEN	92
26.3	ALKOHOLLOVEN	92
26.4	FLAGGING PÅ VALGDAGENE.....	92
27	UTGIFTENE VED STORTINGSVALG	92

1 INNLEDNING

Gjennomføring av valg til Stortinget, fylkesting og kommunestyre skjer i henhold til lov 28. juni 2002 nr. 57 (valgloven) med senere endringer Kommunal- og regionaldepartementet har den 2. januar 2003 fastsatt forskrifter til valgloven, omtalt her som valgforskriften.

Denne håndboken gir en oversikt over regelverket som gjelder ved gjennomføring av valg. Redegjørelsen for valglovens og valgforskriftens bestemmelser er basert på forarbeidene til den nye valgloven og på tolkninger departementet har foretatt i forbindelse med brev og telefonhenvendelser fra kommunene, fylkeskommunene og fylkesmannsembetene. Valgloven og valgforskriften må leses parallelt med håndboken.

Det er viktig at valgstyrene sørger for å gi valgfunksjonærer og særlig stemmemottakere nødvendig opplæring. Dette er helt avgjørende for en korrekt gjennomføring av valget. Mange av de feil som skjer kunne vært unngått med en grundigere opplæring.

Håndboken er lagt ut på Internett: www.valg.no. Den blir fortløpende oppdatert dersom det er grunnlag for det.

Fylkesmannen besvarer spørsmål fra kommunene angående valget.

2 TIDSPUNKT FOR VALG - VALGDAGEN

Valgloven § 9-1 fastsetter at stortingsvalg holdes i alle kommuner på en og samme dag i september måned i det siste året av hver stortingsperiode. Fylkestings- og kommunestyrevalg holdes i alle kommuner på en og samme dag i september måned hvert fjerde år. Valgene holdes i det andre året av hver stortingsperiode. I henhold til § 9-2 fastsetter Kongen valgdagen til en mandag. Kommunestyret kan selv vedta at det på ett eller flere steder i kommunen skal holdes valg også søndagen før den offisielle valgdagen.

3 VALGORGANENE OG DELEGERING

3.1 Valgorganene

Valglovens bestemmelser om valgstyre, stemmestyre og fylkesvalgstyre fremgår av lovens kapittel 4 (§§ 4-1 – 4-3). Riksvalgstyret som kun oppnevnes i forbindelse med stortingsvalg er regulert i § 4-4.

3.1.1 Valgstyret

I henhold til valgloven § 4-1 skal det i hver kommune være et valgstyre som velges av kommunestyret selv. Kommunestyret må foreta et valg. Kommunene kan ikke legge til grunn at tidligere ordning med formannskapet som valgstyre videreføres. I uttrykket ”kommunestyret selv” ligger at myndigheten til å velge valgstyre ikke kan delegeres.

Valgstyret er et fast utvalg i kommunelovens forstand, og kommunelovens regler om valg av nemnder kommer til anvendelse. Dette innebærer at valgbarhetsreglene i kommuneloven § 14 gjelder, og man må påse at kravene til kjønnsmessig representasjon i kommuneloven §§ 36 – 38 oppfylles. Kommunestyret kan for eksempel ikke velge medlemmene av formannskapet som valgstyre dersom dette medfører at kommunelovens krav til kjønnsmessig sammensetning ikke blir oppfylt.

Kommunestyret selv velger valgstyrets leder og nestleder, jf. kommuneloven § 10 nr. 3.

3.1.2 Stemmestyret

I hvert valglokale i kommunen skal et eget stemmestyre lede gjennomføringen av valget på valgdagen. Stemmestyret skal bestå av minst tre medlemmer. Kommunestyret velger medlemmer til stemmestyrene og ledere/nestledere. Valg av stemmestyre kan delegeres til valgstyret, jf. valgloven § 4-2.

Kommunelovens regler om valg av nemnder gjelder også for valg av stemmestyrene. Det er ikke krav om at valg av stemmestyre skal skje blant personer som bor i vedkommende stemmekrets. Det er imidlertid ikke noe til hinder for at et slikt prinsipp følges når stemmestyrene velges.

3.1.3 Fylkesvalgstyret

I henhold til valgloven § 4-3 skal det i hver fylkeskommune være et fylkesvalgstyre som velges av fylkestinget selv. Det som er sagt foran under avsnittet om valgstyret gjelder tilsvarende for fylkesvalgstyret.

3.2 Saksbehandlingsregler for valgstyret/fylkesvalgstyret.

Kommunelovens regler om saksbehandling i faste utvalg gjelder tilsvarende for valgstyret/fylkesvalgstyret. Således skal avgjørelser treffes i møte, og reglene om åpne/lukkede dører og vedtaksførhet må følges mv, jf. kommuneloven kapittel 6..

Den enkelte kommune og fylkeskommune bestemmer selv organiseringen av administrative valgoppgaver.

3.3 Delegering av valgstyrets myndighet

Kommunelovens bestemmelser om delegering av myndighet kommer til anvendelse. Delegeringsadgangen omfatter enkeltsaker eller typer av saker som ikke er av prinsipiell betydning, jf. kommuneloven § 10 nr. 4 og § 23 nr. 4.

Valgstyrets leder, et arbeidsutvalg eller administrasjonssjefen kan gis vedtaksmyndighet som tilligger valgstyret etter loven. Det er imidlertid begrensninger med hensyn til omfang og sakstype.

Konkrete enkeltsaker kan delegeres. I tillegg gis det adgang til delegering i ”typer av saker som ikke er av prinsipiell betydning”. I dette siste ligger en skranke både for hva

valgstyret kan delegere, og for hvordan delegeringsfullmakten kan benyttes. Det er ikke adgang til å delegere generell avgjørelsesmyndighet i saker som etter sin art må anses for å være av prinsipiell betydning. Delegeringsvedtaket må leses med den begrensning at den som har fått delegert myndighet, har plikt til å gå tilbake til valgstyret hvis en enkeltsak innenfor en generell fullmakt må anses å ha prinsipiell betydning. Hva som er av prinsipiell betydning, må fastsettes ut fra vedtakets karakter og konsekvenser. Bestemmelsen gir dermed valgstyret et vidt rom for å vurdere hva som i det enkelte tilfelle er forsvarlig og hensiktsmessig.

Det er ikke mulig å gi eksakte svar på hva som anses for å være av prinsipiell betydning, slik at myndigheten ikke kan delegeres. Som en veiledning kan en si at saker som er av ren praktisk art, sjelden vil være av prinsipiell betydning. Dette vil typisk være gjøremål som å sette opp manntall, legge det ut til alminnelig ettersyn, kunngjøringer, lage lister over klager, underrette velgere og kandidater, trykking av stemmesedler og lignende. Prøving og godkjenning av kurante forhåndsstemmegivninger er ikke av prinsipiell betydning, og kan også delegeres. Valgstyret kan imidlertid ikke overlate til lederen å utføre denne oppgaven alene. Lederen må gjøre det sammen med valgstyrets sekretær eller en annen valgmedarbeider. Dette følger av regelen i valgforskriften § 35 som sier at det skal være to personer til stede ved åpning av stemmegivninger. Videre at dersom åpning av omslags- og stemmeseddelkonvolutter foregår samtidig, må dette ikke gjøres av de samme personene. Denne begrensningen er begrunnet i prinsippet om hemmelig valg.

Myndighet som typisk vil være av prinsipiell betydning, og som dermed ikke kan delegeres, er eksempelvis å treffe avgjørelser om valglistene og tilbakekallelser skal godkjennes, og forkastelse av stemmegivninger.

Denne oppregningen av eksempler på hva som er av prinsipiell og ikke-prinsipiell art er ikke ment å være uttømmende.

4 STEMMERETT OG MANNTALL

4.1 Hvem som har stemmerett

Ved stortingsvalg har følgende personer stemmerett jf. valgloven § 2-1:

Norske statsborgere som

- vil ha fylt 18 år innen utgangen av valgåret og som
- ikke har mistet stemmeretten etter Grunnloven § 53 og som
- er, eller noen gang har vært, folkeregisterført som bosatt i Norge. Ansatte i diplomatiet eller konsulatvesenet og deres husstand har stemmerett selv om de ikke oppfyller bosettingskriteriet.

Ved kommunestyre- og fylkestingsvalg har følgende personer stemmerett, jf. valgloven § 2-2:

Alle som har stemmerett til stortingsvalg samt ikke-norske statsborgere som oppfyller de øvrige kravene, dersom de

- har stått innført i folkeregisteret som bosatt i Norge de tre siste årene før valgdagen, eller
- er statsborger i et annet nordisk land og er blitt folkeregisterført som bosatt i Norge senest 31. mai i valgåret.

Med hensyn til botid for utenlandske statsborgere, er det et krav at denne er registrert sammenhengende de tre siste årene.

4.2 Hvem som har ansvaret for manntallsføringen

Ansvaret for å utarbeide manntallet og ajourføre det frem til valgdagen, ligger hos valgstyret som organ, jf. valgloven § 2-3. Det er vanlig at valgstyrets sekretær eller et av medlemmene tar seg av det praktiske arbeidet.

4.3 Edb og manntallet

Tidligere har loven bygget på en forutsetning om at valgdagsmanntallet måtte foreligge i papirform. Dette har vært til hinder for elektronisk manntallsavkryssing. Det har likevel vært akseptert at avkryssing i manntallet for godkjente forhåndsstemmegivninger har skjedd elektronisk.

Den nye loven bygger ikke, som den gamle, på at manntallsavkryssingen på valgtinget må skje med blyant/penn på papir. Det antas således at det ikke er noe i veien for å legge opp til elektronisk manntallsavkryssing på valgdagen. Imidlertid ligger det en begrensning i at valgloven fortsatt bygger på at manntallene på valgtinget skal være bygget opp kretsvis. Hvert enkelt stemmestyre har ansvaret for avviklingen av valget i den aktuelle kretsen, og det kan etter loven kun krysse av for velgere manntallsført i egen krets. Stemmegivning mottatt fra velgere manntallsført i en annen krets, skal legges i et særskilt omslag og godkjennes av valgstyret, som også er ansvarlig for å foreta avkryssingen i manntallet. Det vil således ikke være mulig for stemmestyret å krysse av i manntallet for "fremmede stemmer" selv om man legger opp til elektronisk manntallsavkryssing i stemmelokalet.

Det er valgstyrets ansvar at manntallsavkryssingsrutinene er betryggende. Dersom det er aktuelt med elektronisk manntallsavkryssing, må således valgstyret sørge for at det finnes backup-løsninger, dersom uhellet skulle være ute.

Dersom et elektronisk manntall skulle "gå ned" uten at man lykkes å få systemet på beina igjen, vil det ikke la seg gjøre å kontrollere om velgere som kommer til lokalet, allerede har avgitt stemme. Deres stemmer må således ikke blandes sammen med de allerede avgitte stemmene som ligger i urnene. Det bør derfor være beredskap i forhold til å kunne motta stemmegivninger som "fremmede stemmer", lagt i særskilt omslag i henhold til valgloven § 9-5 fjerde ledd. Valgstyret må så eventuelt i etterhånd kontrollere disse stemmegivningene mot det elektroniske avkryssingsmanntallet før velgerne kan krysses av og stemmegivningen godkjennes.

4.4 Grunnlaget for manntallet. Folkeregistermyndighetenes ansvar

Det er folkeregisteret i kommunen som danner grunnlaget for kommunens manntall, jf. valgloven § 2-5. Folkeregistreringen skjer i henhold til lov 16. januar 1970 nr. 1 om folkeregistrering og forskrift om folkeregistrering fastsatt 4. mars 1994 av Skattedirektoratet. Forskriften § 2 har detaljerte regler om hvor en person skal regnes som bosatt. Valgmyndighetene kan ikke treffe avgjørelser om manntallsføringen som er i strid med folkeregistreringen.

Etter § 2-5 har folkeregistermyndigheten ansvar for å stille til disposisjon for kommunene opplysninger om hvem som skal føres inn i kommunens manntall. Opplysningene skal stilles til disposisjon på hensiktsmessig måte. Ut over dette er det ikke regulert nærmere hvordan det skal skje. Folkeregistermyndighetene har ikke ansvar for å produsere manntallet for valgstyrene. I praksis overfører folkeregisteret opplysningene i digital form til de datasentralene som bistår valgstyrene med produksjon av manntallet.

4.5 Hvem skal manntallsføres i kommunen?

4.5.1 Personer registrert bosatt i kommunen

Det er folkeregisteret den 31. mai i valgåret som legges til grunn for manntallet. Alle stemmeberettigede personer skal manntallsføres i den kommunen der de var registrert som bosatt på dette tidspunktet. Det er altså uten betydning om velgeren flytter etter 31. mai og dermed vil være registrert som bosatt i en annen kommune på valgdagen, jf. valgloven § 2-4 første ledd.

Det er den datoen folkeregisteret mottar melding om flyttingen som avgjørende, ikke den faktiske flyttedatoen. Om en person flytter fra Lillevik til Storevik kommune den 20. mai og melder fra om flyttingen først 1. juni, skal vedkommende manntallsføres i Lillevik kommune. At det er den dato folkeregisteret mottar melding som er avgjørende, innebærer også at det er uten betydning for velgerne om folkeregisteret ikke er helt oppdatert i forhold til flyttemeldinger som er mottatt innen 31. mai. I slike tilfeller sender folkeregisteret etterfølgende melding til valgstyret, som må sørge for å oppdatere manntallet.

4.5.2 Personer bosatt på Svalbard og Jan Mayen

Stemmeberettigede personer som er bosatt på Svalbard og Jan Mayen, skal manntallsføres i den kommunen på fastlandet der de sist var folkeregisterført som bosatt, jf. valgloven § 2-4 annet ledd.

4.5.3 Personer bosatt i utlandet. Søknad om innføring i manntallet

For norske statsborgere er det ikke et vilkår at man er bosatt i Norge på valgdagen. Etter § 5 i folkeregisterforskriften føres det et avgangsregister over dem som flytter fra kommunen til utlandet. Alle stemmeberettigede norske statsborgere blir automatisk ført inn i manntallet i den kommunen der de var registrert som bosatt på utflyttingstidspunktet i den første 10-årsperioden etter utflyttingen.

Når utenlandsoppholdet har vart i mer enn 10 år, opphører den automatiske manntallsføringen. De som da ønsker å delta ved valget, må sende søknad om å bli innført i manntallet. Søknaden sendes den kommunen der vedkommende sist var registrert som bosatt.

Søknad om manntallsføring skal inneholde en erklæring om at velgeren fortsatt er norsk statsborger. Det anses ikke påkrevd med noen attestasjon av statsborgerskapet. Søkerens egen erklæring er nok. Departementet trykker et eget søknadsskjema på omslagskonvoluttene for forhåndsstemmegivning utenriks. Det er ikke påbudt å bruke dette skjemaet. Søknaden kan fremmes i et eget brev, jf. valgloven § 2-4 tredje ledd. Søknader som er feilsendt, må sendes til rett kommune.

Det er ikke fastsatt noen bestemt søknadsfrist. Det er opp til valgstyret å ta stilling til om søknaden er mottatt på et slikt tidspunkt at det er praktisk mulig å oppdatere manntallet, jf. valgloven § 2-7 tredje ledd. Se nærmere under punktet om valgstyrets oppdatering av manntallet.

4.5.4 Ansatte i diplomatiet eller konsulatvesenet og deres husstand

Stemmeberettigede personer ansatt i diplomatiet eller konsulatvesenet og deres husstand har stemmerett uavhengig av om de noen gang har vært registrert som bosatt i Norge, jf. valgloven § 2-2 første ledd siste punktum.

Dersom de noen gang har vært registrert som bosatt i Norge, skal de føres inn i manntallet i den kommunen der de sist var registrert som manntallsført. Manntallsføringen skjer automatisk, uavhengig av utenlandsoppholdets lengde. Dersom de ikke noen gang har vært folkeregisterført som bosatt i Norge, skal de manntallføres i Oslo, jf. valgloven § 2-4 fjerde ledd.

4.6 Utlekking av manntallet til offentlig ettersyn

Valgloven legger til grunn at folkeregistermyndighetene så snart som mulig etter skjæringsdatoen 31. mai, overfører manntallsopplysningene til kommunene, i praksis skjer dette via datasentralene. Disse skriver ut manntallene og sender dem til kommunene. Så snart det lar seg gjøre, skal valgstyret legge manntallet ut til offentlig ettersyn, jf. valgloven § 2-6 første ledd. Det er ikke fastsatt noen bestemt dato for utleggingen, men det er forutsatt at det skal skje så snart det lar seg gjøre.

Manntallet kan ikke legges ut på Internett, jf. folkeregistreringsloven § 13.

Valgstyret skal kunngjøre tid og sted for utleggingen og opplyse om adgangen til og fremgangsmåten for å kreve feil rettet, jf. valgloven § 2-6.

Valgloven har tidligere pålagt valgstyret å sette opp en liste over dem som har søkt om innføring i manntallet, uten å ha blitt innført, og å gi disse melding. En slik bestemmelse er ikke videreført, ettersom alminnelige forvaltningsrettslige prinsipper allerede pålegger offentlige myndigheter plikt til å gi berørte personer slik informasjon.

4.7 Kopier av manntallet til de politiske partiene

Valgforskriften § 3 fastsetter at alle som stiller liste ved valget har rett til ett gratis eksemplar av manntallet. Det er imidlertid et krav at de bestiller dette innen den frist valgstyret setter. Loven opererer ikke lenger med en bestemt frist. Fristen skal gjøre det mulig for valgstyret å foreta en samlet bestilling. Forslagsstillerne må gjøres oppmerksom på den fristen valgstyret har vedtatt. Dette kan for eksempel skje ved kunngjøring eller direkte henvendelse til forslagsstillere i kommunen/fylket.

Forskriften § 3 fastsetter at krav om manntallseksemplarer må fremsettes for valgstyret i vedkommende kommune. Forslagsstillere til fylkestingsvalg og stortingsvalg må således fremsette krav overfor valgstyrene i de ulike kommunene i fylket.

Forslagsstillerne har ikke krav på å få mer enn ett eksemplar av manntallet. Det er imidlertid ikke noe i veien for at de kan få tilgang til flere eksemplarer, dersom de selv bærer omkostningene knyttet til dette. Etter forskriften kan forslagsstillerne også be om oppgaver over bestemte grupper velgere (typisk førstegangsvelgere), dersom de selv betaler for det.

Manntallsavskrifter og eventuelt annet materiell som bygger på manntallet, kan bare brukes til politiske formål. Det er ikke adgang til å overlate manntall til utenforstående med mindre formålet er politisk bearbeiding. Manntall skal ikke benyttes til kommersielle formål! Med overlate menes både salg og utlån. Med utenforstående menes de som ikke er medlem av eller har annen tilknytning til partiet. Bestemmelsene ikke er til hinder for at partiene lar ikke-medlemmer – for eksempel en datasentral – få tilgang til opplysningene i manntallet for å bearbeide opplysningen til partiets/gruppens politiske formål. Manntallet kan også benyttes til politiske formål som ikke har umiddelbar tilknytning til valgarbeid.

Det er ikke adgang til å koble manntallet til andre offentlige registre.

Valgstyret må holde oversikt over utleverte manntallseksemplarer, etter som de skal sørge for at de leveres tilbake senest innen to år.

Valgstyret bør sørge for at de som får manntallsavskrifter gjøres kjent med regelverket.

4.8 Opplysninger som ikke skal legges ut til ettersyn

Datatilsynet har gitt uttrykk for den oppfatning at personopplysningsloven § 12 ikke gir hjemmel for å ta *personnumre* med i manntall som skal sendes til politiske partier eller legges ut til offentlig ettersyn. Bakgrunnen er at det ikke foreligger saklig behov for dette.

Valgstyrene må derfor ved bestilling av manntall, presisere at personnummerdelen av fødselsnummeret skal utelates i de manntallene som ikke er til internt bruk for valgstyret og stemmestyrene.

4.9 Grunnlag for oppdatering av manntallet frem mot valgdagen

Etter valgloven kan valgstyret oppdatere manntallet så lenge det er praktisk mulig. Det er ikke satt noen siste frist for når oppdatering i henhold til valgforskriften § 1 kan foretas.

Valgforskriften § 1 inneholder bestemmelser om hvilke forhold som kan danne grunnlag for oppdatering, dvs. innføringer i eller strykninger fra manntallet slik dette forelå da det ble overført fra folkeregistermyndighetene.

4.9.1 § 1 a) *Krav om retting av feil, oppdaget feil eller klage*

Det er ikke ofte det forekommer feil i manntallsutkastene, men det kan selvsagt ikke utelukkes. Det presiseres av krav om "retting" etter forskriften § 1 bokstav a ikke gjelder i forhold til flyttinger etter 31. mai. At noen flytter etter skjæringsdato og således står manntallsført i en annen kommune enn der vedkommende er folkeregistrert som bosatt på valgdagen, er ikke en feil. Det er ikke adgang til å oppdatere manntallet på grunnlag av flyttemeldinger mottatt etter 31. mai. Valgstyret skal legge til grunn folkeregisteropplysninger med hensyn til hvor stemmeberettigede personer var bosatt den 31. mai i valgåret. Det er ikke adgang til å føre manntallet i strid med folkeregisteropplysninger for dette tidspunktet.

Dersom manntallet ikke er i overensstemmelse med folkeregisteropplysningene, må valgstyret rette dette så snart det blir oppmerksom på feilen, hva enten det skjer på bakgrunn av krav om retting eller at valgstyret selv er blitt oppmerksom på feilen.

Legger manntallet til grunn feil opplysninger, er manntallsføringen ugyldig. Dersom valgstyret ikke etterkommer et krav om retting i manntallet, vil det således være en feil ved valgavviklingen, som kan påklages etter de alminnelige klagereglene i valgloven kapittel 13. I et slikt tilfelle vil manntallet måtte oppdateres dersom klagen tas til følge.

Det kan også tenkes at strid om manntallsinnføring skyldes uenighet med hensyn til om vedkommende velger har stemmerett eller ikke. Striden står altså ikke om hvor vedkommende eventuelt skal manntallsføres, men om stemmerettsvilkårene er oppfylt. Kommer valgstyret til at vedkommende ikke har stemmerett, kan velgeren påklage avgjørelsen etter klagebestemmelsene i kapittel 13. Dersom klageren får medhold, må valgstyret oppdatere manntallet.

4.9.2 § 1 b) *Flyttemelding som ikke var blitt registrert da manntallet ble skrevet ut*

Det er ikke alltid folkeregisteret er helt à jour med registrering av flyttemeldinger som er mottatt innen skjæringsdatoen. Folkeregisteret sender løpende meldinger til berørte valgstyret, som er forpliktet til å rette opp manntallet. Fraflyttingskommunen stryker vedkommende fra sitt manntall mens tilflyttingskommunen fører vedkommende inn.

4.9.3 § 1c) Søknad om manntallsføring fra utenlandsboende

Når valgstyret mottar søknad om innføring, skal opplysningene i søknaden legges til grunn og vedkommende føres inn i manntallet dersom velgeren sist var folkeregisterført i den aktuelle kommunen. Valgstyret må først kontrollere søkerens opplysninger med hensyn til hvor vedkommende sist var folkeregistrert som bosatt.

4.9.4 § 1 d) Melding om at utenlandsboende har flyttet tilbake til Norge

Dersom en velger har vært utenlandsboende i kortere tid enn ti år og flytter tilbake til sin tidligere hjemkommune, foranlediger ikke hjemflyttingen tiltak verken fra valgstyret eller folkeregisteret. Vedkommende er automatisk manntallsført i rett manntall.

I andre tilfeller skal det skje endringer i manntallet. Til hjelp for valgstyrene sender folkeregisteret melding til de kommunene som berøres, eller som vil kunne berøres, av tilbakeflyttinger.

Følgende tilfeller kan tenkes å forekomme:

- 1) En velger som har bodd ute i kortere tid enn ti år, flytter tilbake til en annen kommune enn der vedkommende var bosatt på utflyttingstidspunktet. Folkeregisteret sender melding både til den nye og den gamle kommunen, som fører vedkommende henholdsvis inn og ut av manntallet.
- 2) En velger som har bodd ute i mer enn ti år, flytter tilbake til Norge og bosetter seg i den kommunen han bodde da han flyttet ut. Folkeregisteret sender melding til valgstyret i kommunen. Velgeren føres inn i kommunens manntall.
- 3) En velger som har bodd ute i mer enn ti år flytter tilbake til Norge og bosetter seg i en annen kommune enn der han bodde da han flyttet ut. Folkeregisteret sender melding både til den gamle og den nye bosettingskommunen. Velgeren føres inn i den nye bosettingskommunens manntall.

At melding sendes den tidligere bosettingskommunen er for å hindre dobbeltføringer. Valgstyret i den tidligere bosettingskommunen vil ha foranledning til å stryke vedkommende fra manntallet dersom velgeren hadde søkt om og var blitt innført i manntallet allerede før tilbakeflyttingen. Det vil også forhindres fra å føre vedkommende inn i manntallet, dersom det skulle motta søknad om innføring etter at velgeren er flyttet tilbake.

4.9.5 § 1 e) Erverv av norsk statsborgerskap

Dersom erverv av norsk statsborgerskap medfører at en person får stemmerett, vil folkeregisteret straks sende melding til valgstyret i bosettingskommunen, som fører vedkommende inn i manntallet.

4.9.6 § 1 f) *Melding om dødsfall*

Dersom noen som er innført i manntallet dør før valgdagen, skal vedkommende strykes fra manntallet. Unntak gjelder for det tilfellet av vedkommende allerede er krysset av i manntallet for å ha avgitt godkjent forhåndsstemmegivning.

4.9.7 § 1 g) *Melding om at stemmeberettiget, ikke-norsk statsborger er flyttet ut av landet*

Dersom en utenlandsk statsborger med stemmerett ved lokalvalg flytter ut av landet, er vilkårene for stemmerett ikke lenger til stede. Vedkommende skal derfor strykes fra manntallet. Folkeregisteret sender melding til valgstyret.

4.10 Valgstyrets oppdatering av manntallet

4.10.1 *Vilkår for oppdatering frem til valgdagen*

Valgforskriften § 1 fastsetter at det bare er visse forhold som kan føre til oppdatering etter 31. mai.

I prinsippet er det ikke noe i veien for å foreta tillatte oppdateringer i manntallet helt frem til valgdagen. Det er imidlertid nødvendig å kunne se hen til praktisk hensyn. Valgstyret har således ikke en ubetinget plikt til å oppdatere manntallet helt frem til valgdagen. Det er fastsatt i valgloven § 2-7 tredje ledd at *valgstyret kan oppdatere manntallet så lenge det er praktisk mulig*, se også forskriften § 2 som fastsetter at siktemålet er å få flest mulig velgere ført inn i rett manntall.

At kretsmanntallene allerede er skrevet ut, behøver ikke å utgjøre noe hinder for innføring. Det er ikke noe i veien for at vedkommende velger føres inn på en særskilt side i manntallet, som oppbevares hos valgstyret, og at velgeren avgir ”fremmed stemme”. Stemmegivningen prøves i så fall av valgstyret etter at stemmegivningen er avsluttet.

4.10.2 *Ingen må dobbeltføres eller falle helt ut*

Det er et overordnet hensyn at oppdatering av en kommunes manntall ikke må skje hvis det medfører at velgeren derved blir ført inn i to ulike manntall eller ikke blir manntallsført i det hele tatt. Valgforskriften § 2 annet ledd fastsetter således at valgstyret ikke skal oppdatere manntallet uten først å forsikre seg om at manntallet i den andre kommunen blir oppdatert tilsvarende.

Etter som folkeregisteret skal sende melding om alle inn- og utflyttinger som kan tenkes å berøre kommunenes manntall, er det vanskelig å tenke seg hvilke tilfeller dette vil gjelde annet enn i den siste tiden før valgdagen. Da vil det kunne være tilfeller hvor valgstyrene i ulike kommuner vurderer situasjonen forskjellig med hensyn til hvilke endringer i manntallet det er praktisk mulig å foreta. Det kan derfor være hensiktsmessig at valgstyret i slike tilfeller tar kontakt med eventuell andre berørte kommuners valgstyret, dersom velgere skal strykes fra eller innføres i manntallet.

4.10.3 Velgeren har avgitt forhåndsstemme

Overføring mellom manntall kan heller ikke skje dersom en velger har avgitt forhåndsstemme i den kommunen vedkommende først ble manntallsført. Dersom valgstyret får en anmodning om sletting fordi en velger skal overføres til et annet manntall, må valgstyret først undersøke om velgeren har avgitt forhåndsstemme. I så fall kan vedkommende ikke slettes/overføres og valgstyret må snarest melde fra til den andre kommunen om dette, jf valgforskriften § 2 tredje ledd. Eventuelle forhåndsstemmegivninger som kommer inn til valgstyret etter at en velger er blitt overført til et annet manntall, må videresendes til den nye kommunen, som må vurdere forhåndsstemmegivningen på vanlig måte.

4.10.4 "...så lenge det er praktisk mulig."

Dersom valgstyret mottar meldinger fra folkeregisteret eller søknader om innføring tett opp til valgdagen (eventuelt etter at valgtinget er åpnet), må valgstyret kunne unnlate å oppdatere manntallet. Begrunnelsen må i så fall være at det ikke er praktisk mulig å behandle saken. På den annen side kan det ikke være noe til hinder for at et valgstyre som ønsker og har kapasitet til det, gjør de nødvendige undersøkelser for å kunne motta velgerens stemme. Betingelsen er at det er mulig å gjøre de nødvendige undersøkelser og føre velgeren inn i manntallet i løpet av valgdagen.

Hvor langt det enkelte valgstyret skal strekke seg for å imøtekomme velgernes ønsker, dvs. hva som er praktisk mulig, vil måtte bero på en konkret vurdering på det tidspunkt en eventuell innføring/strykning er aktuell. Det anses ikke forenlig med loven å fastsette en bestemt frist på forhånd.

Også tidligere har manntallet blitt oppdatert helt frem til valgdagen i forhold til nyervervede statsborgerskap og dødsfall. Utenlandsboende har tidligere måttet forholde seg til en søknadsfrist, mens hjemflyttede, som ikke allerede sto innført i et manntall, bare hadde rett til innføring hvis valgstyret fikk melding fra folkeregisteret senest to uker før valgdagen. Det gjelder altså ikke lenger noen frister for disse gruppene. Hvor lenge manntallet skal oppdateres vil nå være opp til valgstyret.

4.10.5 Underretning til velgere som berøres av oppdateringer

Valgloven § 2-8 pålegger valgstyret å sende melding til velgere som berøres av endringer i manntallet, dersom disse er foranlediget av søknad om innføring, krav om retting eller at valgstyret er blitt oppmerksom på feil. Bakgrunnen er selvsagt at velgerne skal vite hvor de er stemmeberettiget. Dersom oppdateringen skjer på bakgrunn av forhold som ikke gir velgeren foranledning til å tro noe annet enn hva som faktisk er tilfelle, er det ikke nødvendig å varsle velgeren. Det vil for eksempel være tilfelle hvor folkeregisteret sender melding om flyttemelding mottatt innen fristen, men som ikke var blitt registrert før manntallet ble satt opp.

5 REGISTRERING AV PARTIER I PARTIREGISTERET

Regler om registrering av politiske partier finnes i valgloven kapittel 5.

Det er opprettet et partiregister ved Registerenheten i Brønnøysund. Alle partier som vil ha enerett til partinavn eller som ønsker å stille liste etter "forenklede regler" jf. valgloven § 6-3 første ledd, må la navnet sitt registrere i registeret.

5.1 Krav til søknaden

Før partiet kan registreres i Partiregisteret må det være registrert i Enhetsregisteret, jf. § 5-1 annet ledd. For øvrig skal følgende legges ved søknaden, jf. valgloven § 5-2 annet ledd:

- stiftelsesdokument for partiet
- opplysning om hvem som utgjør partiets utøvende organ med rett til å representere partiet sentralt i saker etter valgloven
- vedtekt som fastsetter hvem som velger partiets utøvende organ
- erklæring fra minst 5000 personer med stemmerett ved stortingsvalg. Erklæringene skal tilfredsstillende krav som er nærmere angitt i bokstav d.

Det er et vilkår for registrering at navnet ikke skal kunne forveksles med navnet på annet partinavn registrert i Partiregisteret eller samepolitisk enhet registrert hos Sametinget. Dersom særlige grunner foreligger, kan registreringsmyndigheten også ellers nekte å registrerte et partinavn.

Søknaden må ha blitt journalført hos registreringsmyndigheten innen 2. januar i valgåret for at registreringen skal kunne få virkning for valget.

5.2 Endring av partinavn

Kun partier som kan vise til en viss oppslutning ved forrige stortingsvalg, nærmere bestemt 500 stemmer i ett fylke eller 5000 stemmer i hele landet, kan søke om å få registrere seg under et nytt navn uten å måtte legge frem 5000 nye underskrifter, jf. valgloven § 5-3 første ledd. Den samme regelen gjelder ved sammenslåing av partier under et nytt navn; hvis ikke minst ett av partiene tilfredsstiller vilkåret om oppslutning ved valg, må det samles inn 5000 nye underskrifter.

5.3 Avregistrering

Når et registrert politisk parti ikke har stilt liste i noe fylke ved to stortingsvalg på rad, opphører virkningen av registreringen og partinavnet blir fritt, jf. valgloven § 5-4 første ledd. Navnet skal da strykes fra Partiregisteret. Det samme gjelder fire år etter at partiet er oppløst eller har skiftet navn.

5.4 Oppdatering av opplysninger i registeret

De registrerte partiene skal holde Registerenheten à jour med hensyn til hvem som utgjør partiets utøvende organ til en hver tid, jf. valgloven § 5-5 første ledd. Det er dette organ som har rett til å opptre på vegne av partiet sentralt i saker etter valgloven. For å unngå uklarheter i forbindelse med innlevering av listeforslag, søknad om navneendring osv., er det av stor betydning at det er notorisk hvem som har rett til å opptre på vegne av partiet i saker etter valgloven.

5.5 Klagenemnd

Det er opprettet en særskilt klagenemnd til å behandle klager over vedtak truffet i registreringssaker, jf. valgloven § 5-7. Klagenemnda skal behandle klager over registrering av partinavn. Den skal også behandle klager over registreringsmyndighetens vedtak om hvem som har rett til å representere et politisk parti. Klagenemndas vedtak legges til grunn ved et forestående valg, med mindre saken er brakt inn for retten og rettskraftig kjennelse foreligger innen fristen for å innlevere listeforslag går ut den 31. mars. Det er med andre ord opplysninger registrert i partiregisteret den 31. mars i valgåret som legges til grunn ved valget.

Utfyllende bestemmelser om registreringsordningen og om registreringsmyndighetens og klagenemndas virksomhet er gitt i valgforskriften med hjemmel i valgloven § 5-8.

Henvendelser vedrørende partiregisteret kan rettes til Registerenheten i Brønnøysund.

6 VALGBARHET

I dette kapitlet omhandles valglovens regler om valgbarhet, utelukkelse fra valg, tidspunkt for valgbarhet og fritaksgrunner. Reglene om stortingsvalg er behandlet under punkt 6.1 og reglene om fylkestingsvalg og kommunestyrevalg under punkt 6.2.

6.1 Stortingsvalg

6.1.1 Valgbarhet til Stortinget

Valgloven § 3-1 har regler om hvem som er valgbare og har plikt til å ta i mot valg til Stortinget. Valgbar til Stortinget og pliktig til å ta i mot valg er enhver som har stemmerett ved valget, det vil si alle som oppfyller stemmerettsvilkårene i § 2-1, og som ikke er utelukket (se nærmere punkt 6.1.2 og 6.1.3) eller fritatt fra valg (se nærmere punkt 6.1.4).

Det tidligere kravet om ti års botid i landet er opphevet.

6.1.2 Utelukkelse fra valg til Stortinget

Utelukkelsesreglene fremgår av valgloven § 3-1 (2). Følgende kan ikke velges til Stortinget:

- a) Ansatte i departementene. Statsråder, statssekretærer og politiske rådgivere er likevel valgbare
- b) Dommere i Høyesterett
- c) Ansatte i diplomatiet eller konsulatvesenet

Regelen som utelukker de ansatte i departementene fra valg, gjelder alle typer stillinger.

Den tidligere regelen som utelukket hoffets ansatte og dets pensjonister fra valg til Stortinget er opphevet.

6.1.3 Tidspunkt for valgbarhet til Stortinget

I henhold til valgloven § 3-1 (3) er det ansettelsesforholdet på valgdagen som er avgjørende for valgbarheten. En person som ikke er valgbar kan således nomineres, men det er et vilkår at stillingen fratres før valgdagen. Det er ikke tilstrekkelig med permisjon.

6.1.4 Fritaksgrunner for valg til Stortinget

Regler om hva som skal til for at det kan kreves fritak fra valg til Stortinget fremgår av valgloven § 3-1 (1). Følgende har rett til fritak:

- a) Den som er stemmeberettiget i et annet valgdistrikt enn der vedkommende er satt opp som kandidat på listeforslag
- b) Den som har møtt som representant på alle Storting etter forrige valg
- c) Den som er ført opp som kandidat på et listeforslag som er fremsatt av noen andre enn et registrert politisk parti vedkommende er medlem av.

Hvis fritaksgrunnen påberopes innen den fristen fylkesvalgstyret setter, skal vedkommende strykes av listeforslaget.

Selv om retten til å strykes av listeforslaget er tapt ved oversittet frist, har den som er valgt til stortingsrepresentant likevel rett til å påberope seg fritaksgrunnene etter valget. Dette er motsatt for hva som gjelder ved valg til fylkesting og kommunestyre. Valgloven § 3-2 (3) fastsetter at fritaksgrunnen i så fall må påberopes overfor fylkesvalgstyret innen tre dager etter at vedkommende kandidat har fått melding om valget.

6.2 Fylkestingsvalg og kommunestyrevalg

6.2.1 Valgbarhet til fylkesting og kommunestyre

Valgloven § 3-3 har bestemmelser om hvem som er valgbare og har plikt til å ta i mot valg til fylkesting og kommunestyre.

Valgbar til kommunestyret og fylkestinget er enhver som har stemmerett ved valget, og som på valgdagen er folkeregistrert som bosatt i vedkommende kommune/fylkeskommune, jf. valgloven § 3-3 (1) og (2). Det vil si at kandidatene enten må være norske statsborgere, eller utenlandske statsborgere med tre års sammenhengende registrert botid i Norge før valgdagen. For statsborgere fra de andre nordiske land er det tilstrekkelig at de har flyttet til Norge og er registrert i folkeregisteret innen skjæringsdatoen for manntallsregistreringen, som er den 31. mai. Videre må kandidatene fylle 18 år innen utløpet av valgåret, og de må ikke ha mistet stemmeretten eller være utelukket (se nærmere punkt 6.2.2 og 6.2.3) eller fritatt fra valg (se nærmere punkt 6.2.4).

6.2.2 Utelukkelse fra valg til fylkesting og kommunestyre

Utelukkelsesreglene fremgår av valgloven § 3-3 (3).

Følgende kan verken velges til kommunestyret eller fylkestinget:

- a) fylkesmannen og assisterende fylkesmann
- b) den som i vedkommende kommune eller fylkeskommune er
 - administrasjonssjef eller dennes stedfortreder
 - leder av forvaltningsgren; dette gjelder likevel ikke leder av enkeltstående virksomheter,
 - sekretær for kommunestyret eller fylkestinget
 - ansvarlig for regnskapsfunksjonen, eller
 - ansvarlig for revisjonen.

I praksis er det begrepet "leder av forvaltningsgren" som har medført tolkningsproblemer. Dette er et skjønnsspørsmål som valgstyret/fylkesvalgstyret må ta stilling til på bakgrunn av hvordan administrasjonen er organisert i den enkelte kommune/fylkeskommune. Med uttrykket "forvaltningsgren" siktes det til et avgrenset og utadrettet funksjonsområde i den kommunale/fylkeskommunale forvaltningen. For å anse en person som leder av forvaltningsgren, må vedkommende ha en kvalifisert lederstilling, der vedkommende har et selvstendig ansvar. Stillinger som innebærer lederfunksjoner med delegerte fullmakter fra administrasjonssjefen innenfor en del av administrasjonen, må omfattes av uttrykket.

Typiske stillinger som faller inn i denne kategorien er etatsledere. Omorganiseringer i kommunesektoren, med blant annet utbredt bruk av resultatenheter som innebærer at man ikke lenger har tradisjonelle etater, medførte at flere personer enn tidligere ble ansett som leder av forvaltningsgren, og derfor ikke var valgbar. Stortinget ønsket ikke en slik utvikling. Stortinget vedtok derfor en regel i den nye valgloven om at leder av forvaltningsgren fortsatt ikke skal være valgbar, men at dette ikke gjelder leder av enkeltstående virksomheter. Dette innebærer at ledere av resultatenheter (enkelstående virksomheter) vil være valgbar uansatt hvor vide fullmakter de har fått delegert fra administrasjonssjefen.

Uttrykket "leder av enkeltstående virksomheter" må etter departementets mening innebære at det også omfatter personer som er leder ikke bare av én, men også to av flere virksomheter av en bestemt type i kommunen/fylkeskommunen.

Det er viktig å presisere at grensen for når man går fra å være "leder av enkeltstående virksomhet" til "leder av forvaltningsgren", vil måtte avgjøres konkret ut fra en skjønnsmessig helhetsvurdering i hvert enkelt tilfelle.

Kommuneloven § 14 nr. 1 bokstav b er justert tilsvarende, slik at "leder av enkeltstående virksomheter" heller ikke er utelukket fra valg til folkevalgte organer etter kommuneloven (faste utvalg mv.).

Det følger av § 3-3 (4) at i kommuner med parlamentarisk styreform, er ansatte i sekretariatet til rådet heller ikke valgbar, dersom de har fått myndighet delegert fra rådet.

6.2.3 Tidspunkt for valgbarhet til fylkesting og kommunestyre

Som nevnt ovenfor under punktet om valgbarhet, er det et krav etter valgloven § 3-3 (1) og (2) at en kandidat til fylkestingsvalget/kommunestyrevalget, må være bosatt i fylket/kommunen på valgdagen. Dersom en kandidat ikke er innført i folkeregisteret som bosatt i vedkommende fylke/kommune når listeforslaget innleveres, må det etter valgloven § 6-4 c ligge ved en erklæring fra kandidaten om at vedkommende vil være valgbar på valgdagen.

Det følger av § 3-3 (5) at det er ansettelsesforholdet på det tidspunktet kommunestyret/fylkestinget trer i funksjon, det vil si dagen det har sin første møte, som er avgjørende for valgbarheten. En person som ikke er valgbar, kan nomineres, men det er et vilkår at stillingen eventuelt fratres før det nye organet konstitueres.

Etter § 6-4 d må kandidaten legge ved en erklæring om at vedkommende, dersom han/hun blir valgt, vil ha fratrudd stillingen når kommunestyret eller fylkestinget trer i funksjon.

Det er ikke tilstrekkelig med permisjon fra stillingen dersom man har tiltrådt denne. Dersom tjenestemannen ikke har tiltrådt stillingen, og vedkommende har fått innvilget permisjon for hele valgperioden før organet trer i funksjon, har departementet ved tolkning av den gamle valgloven antatt at tjenestemannen likevel er valgbar. Den samme vurderingen må gjelde etter den nye valgloven.

6.2.4 Fritaksgrunner for valg til fylkesting og kommunestyre

Plikten til å motta valg faller i utgangspunktet sammen med valgbarheten. Men det finnes unntak, jf. valgloven § 3-4. Rett til å kreve seg fritatt fra å stå på en liste til kommunestyre- og fylkestingsvalg har etter § 3-4 (1):

- a) den som har gjort tjeneste som fast medlem av henholdsvis fylkestinget eller kommunestyret de siste 4 år, gjennom hele perioden,
- b) den som har rett til fritak etter andre lover,
- c) den som er ført opp som kandidat på et listeforslag som er satt frem av noen andre enn et registrert politisk parti som vedkommende er medlem av, og
- d) den som ikke uten uforholdsmessig vanskelighet vil kunne skjønne sine plikter i vervet.

Hva som ligger i begrepet "uforholdsmessig vanskelighet" i bokstav d, fremgår av forarbeidene til valgloven. Departementet understreker i forarbeidene at det skal mye til for at fritak skal kunne innvilges. Det antas at de tilfeller hvor fritak kan forsvares, ikke vil by på tvil i praksis. Et eksempel er en kandidat som følge av en trafikkulykke blir liggende i koma. Det er for slike alvorlige tilfeller det har vært et behov for å ha en fritaksregel i valgloven som kan påberopes allerede i forbindelse med behandlingen av listeforslagene.

7 LISTEFORSLAG OG BEHANDLINGEN AV DISSE

7.1 Innledning

Bestemmelsene om listeforslagene og valgstyrets/fylkesvalgstyrets behandling av disse, er samlet i kapittel 6 i valgloven og kapittel 3 i valgforskriften.

Valgloven § 6-1 har bestemmelser om hvilke krav som stilles til valglister. Både registrerte politiske partier og andre grupper kan stille liste ved valg. Partiet/gruppen utarbeider forslag til valgliste, som deretter skal godkjennes av valgmyndighetene. Valgstyret godkjenner listeforslag til kommunestyrevalg. Fylkesvalgstyret godkjenner listeforslag til fylkestingsvalg og stortingsvalg.

Etter § 16 i valgforskriften skal valgmyndighetene innhente og legge til grunn uttalelse fra partiets hovedstyre hvis det er uklart hvem som har rett til å representere et registrert politisk parti på lokalt nivå og til å stille liste. Opplysning om hvem som utgjør partiets hovedstyre finnes i Partiregisteret. Nettadressen er: www.brreg.no/partireg. Henvendelse kan rettes til den som er oppført som partiets kontaktperson.

7.2 Innleveringsfrist

Innleveringsfristen for listeforslag er 31. mars, jf. § 6-1 (1). Fristen for å trekke tilbake et listeforslag er 20. april, jf. § 6-5.

7.3 Innlevering av listeforslag

Det fremgår av valgloven § 6-1 (1) at listeforslaget anses for innlevert når det er *kommet inn* til kommunen ved kommunestyrevalg og fylkeskommunen ved stortingsvalg og fylkestingsvalg. Posten må være kommet frem, eller forslaget må være levert direkte innen fristen. Med dette menes at forslaget må være kommet fysisk frem, ikke nødvendigvis til valgstyret, men til kommunen eller fylkeskommunen. Dette innebærer en skjerpelse, men er gjort for å unngå tvil. Det er forslagsstillernes ansvar å påse at listeforslaget er kommet frem i tide.

Et listeforslag som sendes på faks innenfor fristen, er tilstrekkelig til at fristen er brutt. Men det er en nødvendig forutsetning at liste med originale underskrifter sendes i posten/leveres med en gang.

7.4 Overskrift på listeforslag

Listeforslaget skal ha en overskrift som viser hvilket parti eller hvilken gruppe forslaget utgår fra, og som ikke kan lede til forveksling, jf. valgloven § 6-1 (2) bokstav b.

Registrerte partier *skal* bruke partiets registrerte navn i listeoverskriften. Det er ikke adgang til å bruke et annet navn som undertittel, heller ikke lokalavdelingens navn.

Hvis flere registrerte partier stiller fellesliste, må alle partienes registrerte navn være med i listeoverskriften. Tilsvarende må det registrerte partiets navn være med i

listeoverskriften når partiet stiller liste sammen med en gruppe som ikke er registrert som parti.

Departementet antar at valgloven ikke er til hinder for at en fellesliste av flere registrerte partier, eller en fellesliste av et eller flere registrerte partier og andre grupper, har med en fellesbetegnelse i listeoverskriften i tillegg til de registrerte partienes navn.

Loven er ikke til hinder for at en uregistrert gruppe bruker ordet parti i navnet, forutsatt at det ikke er egnet til forveksling med et registrert partis navn.

Det er presisert i forskriften § 12 at registrerte politiske partier kan velge om partiets navn skal skrives på bokmål eller nynorsk. I tillegg kan partiets navn på samisk føres opp som et tillegg til navnet på bokmål eller nynorsk. Det er ikke opp til det enkelte valgstyre, men det enkelte partilag å ta stilling til dette, uavhengig av om kommunen er nynorsk- eller bokmålkommune eller ligger innenfor forvaltningsområdet for samisk språk eller ikke.

Etter § 6-1 (2) bokstav b siste punktum må overskriften ikke kunne forveksles med navnet på et registrert politisk parti, registrert samepolitisk enhet eller med overskriften på andre listeforslag i valgdistriktet. Det listeforslaget som er innlevert først, vil ha retten til navnet i sitt valgdistrikt.

7.5 Kandidatene

7.5.1 Hvor mange kandidater skal/kan føres opp?

Valgloven § 6-2 omhandler antall kandidater på listeforslaget. Ved stortingsvalg skal listeforslaget i henhold til første ledd være utfyllt i rekkefølge med navnet på så mange kandidater som det skal velges representanter til Stortinget fra fylket. Det er tillatt å føre opp inntil seks andre navn i tillegg.

For valg til kommunestyre og valg til fylkesting stiller valgloven § 6-2 annet ledd krav om at det er oppført minst 7 kandidatnavn på listen. Oppover er det en maksimumsgrense på like mange kandidater som det skal velges representanter i kretsen + et tillegg på inntil seks kandidatnavn.

Reglene om forhåndsprioritering står i § 6-2 tredje ledd og gjelder bare ved kommunestyrevalg. Et visst antall av de øverste kandidatene på listeforslaget – avhengig av størrelsen på kommunestyret - kan gis et tillegg i sitt personlige stemmetall på 25 prosent av det antall stemmesedler som listen mottar ved valget.

Høyeste tillatte antall er:

11–23 medlemmer: inntil 4

25–53 medlemmer: inntil 6

55 medlemmer eller flere: inntil 10.

Det fremgår av § 6-2 (3) siste punktum at de kandidater som gis et slikt stemmetillegg, skal stå først på listeforslaget og med uthevet skrift. Det at navnene på disse kandidatene skal stå med uthevet skrift, innebærer at navnene skal skrives med fete typer, kursiv eller store bokstaver.

Valgloven har ikke bestemmelser som krever at hvert kjønn er representert med en viss prosent av de foreslåtte kandidatene på den enkelte listen. Det vil si at det ikke er krav om kvotering ved valg av medlemmer verken til Stortinget, kommunestyre eller fylkesting. Kommuneloven §§ 36–38 har imidlertid bestemmelser om kjønnskvalifisering som gjelder ved valg etter kommuneloven til formannskap, fylkesutvalg, faste utvalg med videre.

7.5.2 Identifisering av kandidatene

Dette er regulert i valgloven § 6-1 (2) bokstav c og valgforskriften § 17.

Listeforslagene skal inneholde kandidatens fornavn, etternavn og fødselsår, jf. valgloven § 6-1 (2) bokstav c. Det er opp til forslagstillerne om de i tillegg ønsker å påføre kandidatens stilling eller bosted. Hvis det er nødvendig for å unngå forveksling av kandidatene på listen, skal stilling og /eller bostedsadresse oppgis. Det følger av valgforskriften § 17 (1) at dersom opplysning om kandidatens stilling og/eller bosted påføres listeforslaget, må dette gjøres for alle listens kandidater. Det er også mulig å føre opp de enkelte kandidatens parti-/gruppetilhørighet på felleslister. I så fall må også dette gjøres for alle kandidater på listen.

Departementet antar at det er opp til valgstyret/fylkesvalgstyret selv å bestemme rekkefølgen med hensyn til for- og etternavn.

Kandidatens riktige etternavn må brukes selv om vedkommende ikke er kjent under dette, men i så fall bør det navnet vedkommende er kjent under, tilføyes i parentes. I praksis er det antatt at en kandidat kan betegnes med et tilnavn, dersom vedkommende er alminnelig kjent under dette, i stedet for fornavnet. Dette har sammenheng med formålet bak bestemmelsen, nemlig at vedkommende skal betegnes på den måten som gir best mulig veiledning for velgerne.

Loven er ikke til hinder for at en stortingskandidat stiller til valg i to eller flere ulike fylker. Men det er ikke mulig å stå på flere ulike lister i samme fylke.

Fylkestingskandidater og kommunestyrekandidater kan ikke stille til valg på flere enn ett listeforslag i henholdsvis fylket eller kommunen. Det er likevel ingen ting til hinder for at en kandidat stiller på liste både til fylkestingsvalg og til kommunestyrevalg.

7.5.3 Vedlegg

Valgloven § 6-4 fastsetter i bokstav a at listeforslagene skal ha med en oversikt over kandidatens fødselsdato.

Bokstav c og d gjelder for kommunestyrevalg og fylkestingsvalg. Bestemmelsen i bokstav c fastsetter at det for kandidater som ikke er registrert i folkeregisteret som bosatt i kommunen/fylket ved innlevering av listeforslaget, må ligge ved en erklæring om at de vil være valgbar på valgdagen. Etter bokstav d må det for en kandidat som ikke er valgbar på grunn av sin stilling ligge ved en erklæring om at hun/han vil ha fratrudd sin stilling når fylkestinget eller kommunestyret trer i funksjon. Se nærmere om dette under punktet om utelukkelse fra valg.

7.6 Underskrifter på listeforslag

Dette er regulert i valgloven § 6-3 og i valgforskriften § 13.

I § 6-3 (1) er det fastsatt hvilke regler som gjelder for registrerte politiske partier. For partier registrert i Partiregisteret gjelder for alle valg at listeforslag kan underskrives av to styremedlemmer i partiets lokalavdeling i det fylket eller den kommunen listen gjelder. Imidlertid er det et krav om at partiet må ha fått en viss oppslutning ved forrige stortingsvalg. Et registrert parti må ha fått minst 500 stemmer i ett fylke eller minst 5 000 stemmer i hele landet for å komme inn under de forenklede reglene. Kan ikke et parti vise til en slik oppslutning, kommer de inn under regelverket for uregistrerte grupper.

Er et parti blitt registrert i Partiregisteret etter forrige stortingsvalg, har de ikke hatt mulighet til å delta i stortingsvalg. I så fall er det tilstrekkelig at to styremedlemmer i partiets lokalavdeling i den kommune eller det fylke listen gjelder, underskriver på listeforslaget.

Hvis et parti ikke har en lokalavdeling, må partiet samle underskrifter som bestemt i valgloven § 6-3 (2).

Det følger av siste punktum i § 6-3 (1) at hvis et registrert politisk parti stiller listeforslag sammen med en uregistrert gruppering, er det regelverket for uregistrerte grupper i § 6-3 (2) som gjelder. Det samme gjelder dersom et registrert politisk parti, som fyller kravene til oppslutning etter første ledd, stiller liste sammen med et registrert parti som ikke gjør det.

For alle andre forslagstillere (enn partier som er registrert i Partiregisteret og som fikk tilstrekkelig oppslutning) følger det av § 6-3 (2) hvilke regler som gjelder for henholdsvis stortingsvalg og fylkestingsvalg (bokstav a) og kommunestyrevalg (bokstav b).

Ved stortingsvalg og fylkestingsvalg skal et listeforslag være underskrevet av minst 500 personer med stemmerett i fylket. Det samme gjelder listeforslag som ett eller flere registrerte partier har fremmet sammen med grupper som ikke er registrert som parti/ev. parti som ikke fikk tilstrekkelig oppslutning.

Ved kommunestyrevalg må det samles inn så mange underskrifter at det utgjør 2 % av antall stemmeberettigede innbyggere ved forrige kommunestyrevalg. Fordi

kommunestørrelsen er svært varierende, er det innført et minimumsantall og et maksimumsantall hva angår antall underskrifter. Minimumskravet er at forslaget minst må være underskrevet av like mange personer som det skal velges kommunestyrerepresentanter. Maksimumskravet er på 300 underskrifter.

Eksempler:

Trangvik kommune:

240 stemmeberettigede ved forrige valg. Det skal velges 11 representanter.

2 % av 240 = 4,8 velgere.

Her kommer minimumskravet, antall kommunestyremedlemmer som skal velges, til anvendelse. Det vil si at listeforslaget må være underskrevet av minst 11 personer.

Lillevik kommune:

2 000 stemmeberettigede innbyggere ved forrige valg. Det skal velges

21 representanter.

2 % av 2 000 = 40 velgere.

Kravet er 40 underskrifter på listeforslaget.

Stordal kommune:

20 000 stemmeberettigede ved forrige valg.

Det skal velges 57 representanter.

2 % av 20 000 = 400 underskrifter. Maksimumskravet kommer til anvendelse. Det er nok med 300 underskrifter.

Det følger av § 13 i valgforskriften at underskrifter som samles inn etter valgloven § 6-3 (2), skal være skrift på papir. Det vil derfor ikke være anledning til innsamling av underskrifter elektronisk for disse gruppene.

Registrerte politiske partier som innleverer listeforslag i henhold til § 6-3 (1), har derimot lov til å sende en elektronisk underskrift, hvis forholdene er lagt til rette for digital kommunikasjon med kommunen/fylkeskommunen.

Valgforskriften § 13 (2) fastsetter at underskrifter som er innsamlet etter valgloven § 6-3 (2), er underlagt taushetsplikt og ikke skal offentliggjøres. Det vises til valgloven § 15-4 som er en bestemmelse om taushetsplikt. Det fremgår av § 15-4 (1) at forvaltningslovens bestemmelser om taushetsplikt gjelder tilsvarende ved valg.

At man har underskrevet på et listeforslag vil etter forvaltningsloven § 13 (1) være opplysninger om "noens personlige forhold" og således underlagt taushetsplikt.

Listeforslaget skal angi hvilke kandidater som stiller til valg på listen for partiet/gruppen. Det skal videre være underskrevet av listeforslagsstillerne. De som skriver under på et listeforslag, kan således ikke gjøre dette uten at det er påført kandidatnavn. Det følger imidlertid av § 6-6 (3) at dersom et listeforslag ved innleveringen ikke oppfyller lovens krav, skal valgmyndighetene gjennom forhandlinger med listeforslagets tillitsvalgte forsøke å bringe forslaget i samsvar med

loven. Dette innebærer at det ikke er noe absolutt krav om at alle kandidatnavnene står oppført på det listeforslaget det blir skrevet under på. Listeforslaget må imidlertid som et minimum inneholde ett kandidatnavn, da det ellers ikke kan ses å utgjøre et listeforslag.

7.7 Tillitsvalgt og tillitsutvalg

Valgloven § 6-1 (2) bokstav e og valgforskriften § 14 har bestemmelser om dette.

Valgloven § 6-1 (2) bokstav e bestemmer at alle listeforslag må angi en tillitsvalgt med vararepresentant blant dem som har underskrevet forslaget. Dessuten heter det i tredje setning at listeforslaget bør inneholde en fortegnelse over hvilke personer som skal fungere som et tillitsutvalg, selv om dette ikke er noe krav i forbindelse med godkjenningen av listeforslaget.

Den tillitsvalgtes oppgaver er blant annet å representere forslagsstillerne i forhandlinger med valgstyret/fylkesvalgstyret om listeforslaget. Tillitsutvalgets oppgave er eventuelt å kalle listeforslaget tilbake.

I valgforskriften § 14 gis det regler for utpeking av tillitsvalgte og tillitsutvalg hvis forslagsstillerne ikke har gjort dette ved innleveringen.

Det følger av forskriften § 14 (1) at når listeforslaget utgår fra et registrert politisk parti og to av styremedlemmene i lokalorganisasjonen har undertegnet, anses disse for å være henholdsvis tillitsvalgt og vararepresentant. Styret for lokalavdelingen anses for å utgjøre tillitsutvalget.

§ 14 (2) i forskriften fastsetter at når et listeforslag er innlevert i henhold til kravene i valgloven § 6-3 (2), vil de to øverste underskriverne anses som tillitsvalgt og vararepresentant når det ikke er angitt på listeforslaget hvem som skal ha disse funksjonene. Antallet underskrivere som skal utgjøre tillitsutvalget, er fastsatt til fem av de øverste underskriverne på listeforslaget.

7.8 Valgstyrets/fylkesvalgsstyrets behandling av listeforslagene

Valgstyret/fylkesvalgstyret skal undersøke om de listeforslagene som er kommet inn, fyller lovens krav, herunder om forslagsstillerne og kandidatene oppfyller kravene i valgloven, jf. § 6-6. Ved forhandlinger med den tillitsvalgte skal valgstyret/fylkesvalgstyret arbeide for å bringe listeforslaget i samsvar med lovens krav, jf. § 6-6 (3).

Forslagsstiller må legge frem den dokumentasjon som er nødvendig for å vise at vilkårene er oppfylt, når valgstyret/fylkesvalgstyret krever det. Valgstyrene må være særlig påpasselige med å kontrollere at kandidatene fyller valgbarhetsvilkårene og at navn og adresse er riktig.

Valgloven § 6-6 (4) regulerer forholdet når én person er underskriver eller kandidat på flere listeforslag ved samme valg.

Hvis en person står som forslagsstiller/kandidat på flere listeforslag, må valgstyret/fylkesvalgstyret be vedkommende velge hvilket av dem han/hun vil stå på. Hvis vedkommende ikke svarer på henvendelsen innen den fastsatte fristen, skal vedkommende settes opp på det listeforslaget som ble innlevert først og strykes på de øvrige. Det er ikke noe i veien for å stå både som forslagsstiller og kandidat på samme, eller forskjellige, lister.

Hvis det viser seg at en kandidat ikke er valgbar, eller at han/hun blir fritatt, skal kandidaten strykes av listen. I slike tilfelle bestemmer den tillitsvalgte for listen om det skal settes inn en ny kandidat på den ledige plassen, jf. § 15 i valgforskriften. Alternativt kan listen suppleres med et nytt navn nederst, slik at de øvrige kandidater rykker opp i uforandret rekkefølge.

Det følger av valgloven § 6-6 (1) at valgstyret/fylkesvalgstyret skal legge ut listeforslagene til ettersyn etter hvert som de kommer inn. Det er opp til det enkelte valgstyret/fylkesvalgstyret hvordan dette skal skje. Som nevnt skal underskriftene på listeforslagene (med unntak av de tillitsvalgte) ikke legges ut til ettersyn, jf. valgforskriften § 13.

De godkjente listene kan legges ut på Internett, med den informasjon om kandidatene som er oppført på listeforslagene og godkjent av valgstyret/fylkesvalgstyret. Dette kan i tillegg til kandidatenes navn og fødselsår være informasjon om adresse og/eller yrke.

7.9 Underretning til kandidatene

Valgstyret/fylkesvalgstyret skal underrette alle kandidatene på valglisten i henhold til valgloven § 6-6 (4) om at de er satt opp på et listeforslag.

I underretningen skal det opplyses om grunnene for å kunne kreve seg fritatt for valg, jf. valgloven § 3-2 ved stortingsvalg og § 3-4 ved fylkestings- og kommunestyrevalg. Det er ikke gitt nærmere regler for hvordan underretningen skal skje.

Valgstyret/fylkesvalgstyret fastsetter frist for tilbakemelding, krav til dokumentasjon etc. i henhold til vanlig kommunal saksbehandling, jf. kommuneloven og forvaltningsloven.

7.10 Endringer i listeforslag etter innleveringsfristens utløp

Det følger av § 15 (1) i valgforskriften at når innleveringsfristen er utløpt, kan forslagstillerne kun gjøre de endringene på listeforslaget som er nødvendige for å bringe forslaget i overensstemmelse med valgloven og forskriftene til denne. Selv om det ikke er nødvendig for å bringe listeforslaget i overensstemmelse med loven, kan de sette inn en ny kandidat på listeforslaget hvis en kandidat strykes fra listeforslaget fordi vedkommende er utelukket fra valg eller blir fritatt, jf. valgforskriften § 15 (2).

7.11 Godkjenning av valglistene

7.11.1 Frist

Valgstyret/fylkesvalgstyret må ta stilling til listeforslagene senest 1. juni, jf. valgloven § 6-6 (2).

Senest samme dato skal de godkjente listeforslagene (de offisielle valglistene) legges ut til gjennomsyn, jf. valgloven § 6-7. Valgstyret/fylkesvalgstyret må i henhold til denne bestemmelsen også sørge for at overskriftene på de godkjente listeforslagene kunngjøres. Det skal samtidig informeres om hvor listene er lagt ut og hvor publikum kan gjøre seg kjent med dem. Det er opp til valgstyret/fylkesvalgstyret å bestemme hvor listene skal legges ut.

7.11.2 Underretning til forslagsstillerne

Det følger av valgforskriften § 18 (1) at valgstyret/fylkesvalgstyret så snart listene er godkjent, må underrette de tillitsvalgte og sende dem en kopi av det godkjente listeforslaget.

Blir ikke listeforslaget godkjent, må valgstyret/fylkesvalgstyret snarest underrette den tillitsvalgte om dette og samtidig opplyse om adgangen til og vilkårene for å klage, jf. valgforskriften § 18 (2).

7.12 Klage

Valgloven § 6-8 fastsetter at det er adgang til å klage innen en viss frist for dem som mener valgstyret/fylkesvalgstyret må omgjøre et vedtak om å godkjenne eller forkaste et listeforslag. Fristen er 7 dager fra offentliggjøringen av overskriften på de godkjente valglistene. Bakgrunnen for bestemmelsen er å forebygge ugyldige valg ved å rette opp eventuelle feil *før* valget. På den måten vil man slippe å gå i uvisse med hensyn til om valget vil bli gyldig eller ikke.

Registrerte partier kan også klage etter denne bestemmelsen, selv om de ikke har klageadgang etter de alminnelige klagereglene i valgloven kapittel 13. Selv om det ikke er noe lokallag som har stilt liste i den aktuelle kretsen (med eventuell fare for forveksling), kan jo partiet like fullt ha interesse av å beskytte sitt navn.

Departementet er klagemyndighet ved fylkestingsvalg og kommunestyrevalg. Dersom valgstyret/fylkesvalgstyret ikke tar klagen til følge, vil det altså være departementet som må avgjøre klagen.

Ved stortingsvalg er det riksvalegstyret som er klageinstans for klager som gjelder listeforslag.

Fremmes det ikke klage etter denne bestemmelsen, er det likevel adgang til å klage senere i henhold til de alminnelige klagebestemmelsene i kapittel 13. Da vil det imidlertid kunne være for sent å rette opp ev. feil før valgdagen. Konsekvensen av dette kan derfor bli at partiet ikke får deltatt ved det aktuelle valget, med mindre klagemyndigheten kommer til det resultat at valget var ugyldig og det blir omvalg.

8 STEMMESEDLER

8.1 Innledning

Bestemmelsene om stemmesedler og velgernes adgang til å endre på stemmesedler (dvs. adgangen til å gi personstemmer) står i valgloven kapittel 7. Med hjemmel i § 7-3 har departementet fastsatt forskrift om utføring og trykking av stemmesedler.

Det brukes ikke stemmeseddelkonvolutter på valgdagen. Dette betyr at det må stilles strenge krav til stemmesedlene for at hensynet til hemmelig valg skal ivaretas.

8.2 Plikt til å trykke stemmesedler

Valgloven pålegger fylkesvalgstyret å trykke stemmesedler for alle godkjente valglistene i fylket til bruk ved stortingsvalg og fylkestingsvalg, jf. § 7-1 (1). Fylkesvalgstyret skal trykke stemmesedler både til bruk i stemmelokalene på valgdagen og ved forhåndsstemmegivningen.

Valgloven pålegger valgstyret å trykke stemmesedler for alle godkjente valglistene i kommunen til bruk ved kommunestyrevalg, jf. § 7-1 (2). Valgstyret skal trykke stemmesedler både til bruk i stemmelokalene på valgdagen og ved forhåndsstemmegivningen.

Videre følger det av valgforskriften § 20 at det er en plikt å produsere blanke stemmesedler. Ved fylkestingsvalg må fylkesvalgstyret sørge for at det blir produsert blanke blå stemmesedler. Ved stortingsvalg må fylkesvalgstyret produsere blanke hvite stemmesedler. Tilsvarende plikter valgstyret å sørge for at det blir produsert blanke hvite stemmesedler ved kommunestyrevalg.

Utsiden av de blanke stemmesedlene skal ha samme utførelse som listestemmesedlene, slik at en blank stemme ikke skiller seg ut fra andre stemmer. De må således ha samme format og utside (veiledning, eventuelle rastetrykk og så videre) som de ordinære stemmesedlene med kandidatnavn.

Departementet har fastsatt en formulering i valgforskriften § 20 fjerde ledd som skal trykkes på innsiden av de blanke stemmesedlene. (Bokmål: "BLANK STEMMESEDDEL. Brukes til å stemme blankt." Nynorsk: "BLANK RØYSTESETEL. Bruker ein til å røyste blankt.")

8.3 Stemmesedler til forhåndsstemmegivningen og valgtinget

Valgloven § 7-1 fastsetter at det er fylkesvalgstyret/valgstyrets plikt å sørge for trykking av stemmesedler for alle godkjente valglistene i fylket/kommunen før forhåndsstemmegivningen begynner. Det er ikke fastsatt noe mer med hensyn til antall stemmesedler som skal trykkes. Det er de respektive valgstyrets ansvar at det blir trykket nok stemmesedler både til forhåndsstemmegivningen og til stemmegivningen på valgdagen.

Fylkesvalgstyret/valgstyret må derfor fastsette antallet etter skjønn. Det er viktig å være sikker på at det blir trykket nok stemmesedler.

8.4 Stemmesedler til forslagsstillerne

Etter valgforskriften § 21 kan den tillitsvalgte for den enkelte valgliste for egen regning bestille det antall stemmesedler vedkommende ønsker gjennom fylkesvalgstyret/valgstyret. Krav om stemmesedler må fremsettes innen den frist fylkesvalgstyret/valgstyret setter.

8.5 Hva som skal stå på stemmeseddelen

Det fremgår av valgforskriften § 19 (6) bokstavene a-d hva som må stå på stemmeseddelen:

- a) Det skal stå på stemmeseddelen hvilket valg den gjelder for.
- b) Stemmeseddelen skal ha en overskrift som viser hvilket parti eller gruppe listen utgår fra. Det er også fastsatt at overskriften skal trykkes i skriftstørrelse minimum 20 punkt, jf. mer om dette under punktet om skriftstørrelse, bokstavtype og tosidig trykk.
- c) Fornavn, etternavn og fødselsår på kandidatene som stiller til valg på listen, må stå på stemmeseddelen. Det er opp til det enkelte valgstyret å bestemme om fornavnet eller etternavnet skal stå først. Videre kan opplysning om kandidatens stilling og/eller bosted påføres stemmeseddelen. Er det fare for forveksling, må det stå på stemmeseddelen. På felleslister kan det også opplyses om de enkelte kandidaters tilhørighet i forhold til de ulike gruppene som står bak forslaget. Dersom slike opplysninger påføres, må dette gjøres for alle kandidatene på listen.
- d) Stemmesedlene skal inneholde en veiledning til velgerne om adgangen til å endre på stemmeseddelen. Dersom veiledningen trykkes på baksiden av stemmeseddelen, må det opplyses på forsiden om dette, jf. mer om denne veiledningen under punktet om veiledning til velgerne.

Etter valgforskriften § 19 (8) skal kandidater til kommunestyrevalg som skal ha stemmetillegg etter valgloven § 6-2 (3), stå først på stemmeseddelen og med uthevet skrift.

8.6 Felter for å endre på stemmesedlene

Valgforskriften har bestemmelser i § 19 (7)-(9) om hvordan det skal tilrettelegges for at velgerne skal kunne rette på stemmesedlene.

8.6.1 Stortingsvalg

På stemmesedler til stortingsvalg skal det trykkes en kolonne med ruter på hver side av kandidatnavnene.

Kolonnen til venstre skal ha overskriften "Nr." og brukes til å endre rekkefølgen på kandidatene. Velgerne skriver nye nummer i rutene foran kandidatenes navn for å markere for ønsket rekkefølge.

Kolonnen til høyre for kandidatnavnene skal ha overskriften "Stryk" og brukes til å stryke kandidater. Velgere som vil stryke kandidater, må gjøre dette ved å sette et merke i ruten til høyre for kandidatnavnet(ene).

8.6.2 Fylkestingsvalg og kommunestyrevalg

Ved fylkestingsvalg og kommunestyrevalg skal det trykkes en kolonne med ruter til venstre for kandidatnavnene med overskriften "Personstemme" eller "Personrøyst" avhengig av målform. Velgerne setter et merke i ruten for å markere for avgitt personstemme.

Ved kommunestyrevalg skal det i tillegg trykkes et felt for å gi personstemmer til kandidater fra andre lister ("slengere"). Feltet skal ha overskriften "Kandidater fra andre lister" eller "Kandidatar frå andre lister" avhengig av målform. Velgerne fører her opp navnet på eventuelle kandidater fra andre lister som de ønsker å gi personstemmer til.

8.7 Stemmesedlenes størrelse

Det følger av valgforskriften § 19 (3) at stemmesedlene skal være i størrelse A5 eller være falset, eventuelt klargjort for falsing, til A5. Korrekt størrelse kan for eksempel fremkomme ved at en lang liste falses til riktig lengde, eller ved at et A4 ark falses på midten.

8.8 Papirkvalitet og farge

Det fremgår av valgforskriften § 19 (4) at hvite stemmesedler brukes til stortingsvalg og til kommunestyrevalg, mens § 19 (5) fastsetter at stemmesedlene til fylkestingsvalg skal være av blått papir. Stemmesedlene må ha samme farge på begge sider. Formålet med regelen er at det ved kommunestyrevalg og fylkestingsvalg, som avvikles samtidig, skal være mulig å se på utsiden av stemmeseddelen om den er hvit eller blå og følgelig hvilket valg den gjelder for.

Etter det departementet har fått opplyst, kan ikke helt blå stemmesedler leses optisk. For optisk registrering av personstemmer, strekkoder og liknende, må bakgrunnen være hvit eller ha en annen farge som ikke påvirker lesbarheten. Stemmesedler som fremstår som blå, men som inneholder enkelte hvite felter av hensyn til at de skal kunne leses optisk, skal betraktes som blå i forhold til denne forskriften og valgloven for øvrig.

Det fremgår av valgforskriften § 19 (2) at stemmesedlene som skal brukes på valginget, skal produseres slik at det ikke er mulig å se hva velgerne har stemt etter at stemmeseddelen er brettet sammen. For å ivareta hensynet om at valget skal være hemmelig, er det viktig at stemmeseddelen ikke er gjennomsiktig.

Det er ikke sagt noe nærmere - verken i loven eller forskriften - om hvordan valgstyret skal få dette til. Det vil være opp til det enkelte fylkesvalgstyret/valgstyret å finne frem til den løsning det mener best ivaretar hensynet til hemmelighold. Det kan være en spesiell type papir, det kan være en slags raster på "utsiden" av stemmeseddelen, det kan være mulig å gjøre noe med trykket, eller kanskje kombinasjoner av justeringer. Poenget er at det ikke skal være mulig å se hva velgeren har stemt etter at stemmeseddelen er brettet sammen. Merk at utsiden av stemmeseddelen fortsatt skal fremstå som henholdsvis hvit eller blå.

Det er valgstyrenes ansvar at stemmesedlene tilfredsstillir kravene. Valgstyrene må gjøre trykkeriene klar over hvilke krav som stilles og følge trykkeriene opp. Det er ikke det enkelte trykkeri som skal ta stilling til om velgernes rettigheter er ivaretatt på en god måte. Som et minimum må fylkesvalgstyret/valgstyret be om en vareprøve/prøveavtrykk, for selv å kunne vurdere kvaliteten.

8.9 Skriftstørrelse, bokstavtype og tosidig trykk

Det følger av valgforskriften § 19 (1) at det skal vektlegges at stemmesedlene er lesevennlige. Den skrifttypen som benyttes på stemmesedlene, må dermed være leservennlig. Den bør være enkel, uten seriffer og ikke tett. Statens råd for funksjonshemmede har anbefalt å bruke Arial eller Tiresias som er svært lesevennlige skrifttyper.

Når det gjelder overskriften, står det i valgforskriften § 19 (6) bokstav b at den skal trykkes i skriftstørrelse minimum 20 punkt. Har en stemmeseddel for en fellesliste en fellesbetegnelse som overskrift, er det tilstrekkelig at fellesbetegnelsen trykkes i denne størrelsen.

Valgstyret må påse at overskriften plasseres slik at den er synlig når stemmesedlene er lagt ut i stemmeseddelkassetene e.l.

Alle stemmesedler i samme valgkrets skal ha samme skrift og skriftstørrelse.

8.10 Tellemerker, koder og liknende

For at ingen skal kunne se hvilket parti velgeren har stemt på på valgdagen, må velgeren brette sammen stemmeseddelen før den blir stemplet og lagt ned i en urne. Stemmesedlene kan av hensyn til prinsippet om hemmelig valg derfor ikke inneholde tellemerker, koder eller liknende som vil være synlige etter at stemmeseddelen er brettet sammen.

8.11 Endringer på stemmesedlene

8.11.1 Stortingsvalg

Ved stortingsvalg kan velgerne endre på stemmeseddelen på to ulike måter: De kan endre rekkefølgen på kandidatnavnene og de kan stryke kandidatnavn, jf. valgloven § 7-2 (1).

Etter forskriften § 19 (9) skal det til venstre for kandidatnavnene trykkes en kolonne med ruter til bruk for å endre rekkefølgen på kandidatene. Kolonnen skal ha overskriften "Nr." Rekkefølgen på kandidatnavnene endres ved å sette tall i denne ruten slik at tallet tilsvarer den ønskede plassering i kandidatrekkefølgen.

Loven fastsetter at stryking av kandidater kan skje i tråd med veiledning på stemmeseddelen. Stryking skal skje ved å sette et merke i en rute i en kolonne med ruter til høyre for kandidatnavnene jf. § 19 (9) i valgforskriften. Kolonnen skal ha overskriften "Stryk". Stryking av kandidatnavn foretas ved å sette et merke i ruten bak kandidatens navn. Det må således fremgå av veiledningen på stemmeseddelen at dette er den eneste måten å gå frem dersom man ønsker å stryke kandidatnavn.

Strykninger som er markert utenfor den særskilte kolonnen for stryking av kandidater, skal derfor ikke godkjennes som stryking. Bakgrunnen for regelendringen er at stemmesedlene skal kunne leses av ulike optiske systemer. Hensynet til et effektivt valgoppgjør og likebehandling av velgere tilsier en slik løsning.

8.11.2 Kommunestyre- og fylkestingsvalg

Etter valgloven § 7-2 (1) kan velgerne ved fylkestingsvalg og kommunestyrevalg gi én personstemme til så mange kandidater på listen de vil. Dette gjøres ved å sette et merke ved navnet til kandidaten(e). Det følger av valgforskriften § 19 (7) at det skal trykkes en kolonne med ruter til venstre for kandidatenes navn. Kolonnen skal ha overskriften "Personstemme" eller "Personrøyst" avhengig av målform.

Ved kommunestyrevalg kan velgerne i tillegg gi én personstemme til én eller flere kandidater på andre valglister, såkalte "slengere", jf valgloven § 7-2 (2). Dette gjøres ved å føre opp kandidatnavnene på stemmeseddelen. Det følger av valgforskriften § 19 (8) at det skal trykkes et felt for oppføring av kandidater fra andre lister på stemmeseddelen. Feltet skal ha overskriften "Kandidater fra andre lister" eller "Kandidatar frå andre lister" avhengig av målform

Antallet kandidater som kan føres opp som slengere, er avhengig av antall medlemmer i kommunestyret. Det kan maksimalt føres opp så mange kandidater som tilsvarer en fjerdedel av det antall medlemmer som skal velges. Fordi antallet kommunestyrerepresentanter skal være et ulikt tall, jf. kommuneloven § 2, vil det ikke være delelig med fire. Det må derfor foretas en avrunding. Avrundingen må foretas nedover, fordi antallet "slengere" ellers vil overstige lovens maksimumstall på en fjerdedel. Uavhengig av antall medlemmer i kommunestyret er det likevel alltid tillatt å føre opp minimum fem kandidater fra andre lister.

8.12 Eksempel på veiledning til velgerne

8.12.1 Innledning

Det følger av valgforskriften § 19 (6) at det skal trykkes en veiledning på stemmesedlene om adgangen til å endre på stemmesedlene.

Departementet har nedenfor laget eksempler på hvordan veiledningen kan se ut. Det presiseres at dette ikke er en bindende mal. Dette er kun et forslag til veiledning som fylkeskommunene og kommunene står fritt til å benytte. Det er ikke noe i veien for å gi mer utfyllende informasjon.

8.12.2 Veiledning til velgerne ved stortingsvalg

Sett ønsket nummer i ruten FORAN navnet hvis du vil endre på rekkefølgen på kandidatene.

Sett et merke i ruten BAK kandidatnavnet hvis du vil stryke en eller flere kandidater.

8.12.3 Veiledning til velgerne ved kommunestyrevalg

”Du kan gi én eller flere kandidater én personstemme ved å sette et merke ved navnet. Dette øker vedkommendes sjanse for å bli valgt.

Du kan gi personstemmer til inntil ... (antallet føres på av valgstyret) kandidater fra andre lister. Før eventuelt kandidatnavnet opp i feltet merket ”Kandidater fra andre lister”. En forholdsmessig andel av stemmen din overføres i så fall til den andre listen.

Du kan ikke stryke kandidater.”

8.12.4 Veiledning til velgeren ved fylkestingsvalg

”Du kan gi én eller flere kandidater én personstemme ved å sette et merke ved navnet. Dette øker vedkommendes sjanse for å bli valgt.

Du kan ikke stryke kandidater.”

9 VALGMATERIELL

9.1 Materiell som sendes ut til valgstyrene

Departementet og sametinget sender ut følgende valgmateriell til valgstyrene:

9.1.1 Offisielle stemmeseddelkonvolutter

Stemmeseddelkonvoluttene skal brukes ved forhåndsstemmegivningen og ved stemmegivning på valgdagen dersom stemmen skal legges i et særskilt omslag.

Stemmeseddelkonvolutter benyttes ikke ved normal stemmegivning på valgdagen.

Stemmeseddelkonvoluttene er brune i format C5. På konvoluttens forside er trykket riksvåpen og opplysning om hvilket valg og år den gjelder. Stemmeseddelkonvolutter til sametingsvalget er blå

9.1.2 Stemmesedler med partinavn

Departementet sender ut stemmesedler som kan benyttes av velgere som stemmer utenfor eget fylke ved stortingsvalg og fylkestingsvalg og utenfor egen kommune ved kommunestyrevalg Disse stemmesedlene inneholder ikke kandidatnavn. De inneholder i stedet en oversikt over alle de registrerte partiene. Velgeren skal krysse av for det partiet vedkommende ønsker å stemme på.

I tillegg til partinavnene i alminnelig trykt tekst står en forkortelse av partinavnet i punktskrift beregnet på blinde velgere. Departementet sender ut et informasjonsark trykket i punktskrift beregnet på denne velgergruppen. Arket skal stilles til disposisjon for blinde velgere som får utdelt de stemmesedlene departementet sender ut. Arket inneholder en forklaring på partiforkortelsene på stemmesedlene og en veiledning om hvordan man skal avgi stemme.

Ved sametingsvalget sender Sametinget ut stemmesedler med partinavn og kandidatnavn til bruk for velgere som stemmer i egen krets ved sametingsvalget. De sender videre ut blanke stemmesedler uten partinavn og kandidatnavn. Disse stemmesedlene skal benyttes av velgere som stemmer utenfor egen valgkrets ved sametingsvalget. På stemmeseddelen skriver velgeren navnet på den listen vedkommende ønsker å gi sin stemme til.

Stemmesedlene må kunne skilles fra hverandre når det avholdes samtidige valg. Ved stortings- og sametingsvalg er stemmesedlene til stortingsvalget hvite mens stemmesedlene til sametingsvalget er blå. Ved kommunestyre- og fylkestingsvalg er stemmesedlene til kommunestyrevalget hvite mens stemmesedlene til fylkestingsvalget er blå..

9.2 Materiell som valgstyrene selv må anskaffe

Valgstyrene må selv sørge for å skaffe seg øvrig materiell som er nødvendig. Det gjelder blant annet:

- Stemmesedler med kandidatnavn.
- Valgkort til utfylling ved forhåndsstemmegivningen.
- Omslagskonvolutt med vindu til forhåndsstemmegivningen både til stortingsvalg og sametingsvalg.
- Omslag til stemmegivninger som skal legges i særskilt omslag, dvs. for 1) ”fremmede” stemmer, 2) velgere som ikke står i manntallet og 3) velgere som det er krysset av for i manntallet fordi de har forhåndsstemt.
- Stempler for å stemple stemmesedlene på valgtinget.

- Tilstrekkelig med skrivesaker (fortrinnsvis kulepenner) til å legge ut i avlukkene til bruk for velgere som vil endre på stemmesedlene.
- Innpakningspapir og hyssing.
- Forseglingsmateriell.

Valgstyret må i god tid før stemmegivningen starter forsikre seg om at alt nødvendig valgmateriell er skaffet til veie.

Valgmateriell vil bli sendt ut til kommunene direkte fra trykkeriet. Erfaringen tilsier at det kan skje feil ved distribusjonen av materiellet, slik at det blir nødvendig å ettersende materiell til noen kommuner. Vi ber derfor om at valgstyret sjekker hele forsendelsen med en gang den kommer, slik at eventuelle ettersendinger kan foretas så snart som mulig.

Mengden stemmeseddelkonvolutter og stemmesedler til den enkelte kommune er beregnet på grunnlag av antall stemmeberettigede i den enkelt kommune. Kommuner som har fått for få stemmeseddelkonvolutter eller stemmesedler kan henvende seg til Fylkesmannen i Oslo og Akershus for å få tilsendt flere. Det understrekes for øvrig at andre konvolutter og ev. blanke stemmesedler kan benyttes dersom man går tom for utsendt materiell.

Valgstyret må sørge for å distribuere materiell til valglokalene i god tid, og på en måte som sikrer at ingenting blir borte eller ødelagt. Stemmemestyrets leder har ansvaret for å kontrollere at alt materiell er mottatt.

10 FORHÅNDSSTEMMEGIVNING – INNENRIKS

Departementet understreker viktigheten av at alle som skal være med å ta i mot forhåndsstemmer får tilstrekkelig opplæring, slik at man unngår feil.

Stemmemottakerne har et viktig ansvar med å påse at de foreskrevne rutiner følges, da resultatet ellers kan bli forkastede stemmer.

Reglene om forhåndsstemmegivningen fremgår av valgloven kapittel 8 og valgforskriften kapittel 6. Det er kommunene som har ansvaret for å legge til rette for forhåndsstemmegivningen innenriks.

10.1 Tiden for forhåndsstemmegivningen innenriks

Forhåndsstemmegivningen foregår fra og med 10. august i valgåret, jf. valgloven § 8-1 første ledd. Faller 10. august på en helligdag, starter forhåndsstemmegivningen første påfølgende hverdag, jf. § 15-5. Forhåndsstemmegivningen kan ikke foregå senere enn siste fredag før valgdagen, jf. § 8-1 annet ledd.

Velgeren må selv sørge for å stemme så tidlig at stemmegivningen kommer frem til valgstyret innen valgdagen kl. 20. Stemmemottakeren er ikke forpliktet til å sette i verk særskilte tiltak, som f.eks. å sende stemmegivningen med kurerpost, for at

stemmegivningen skal komme frem i tide. Normal forsendelsesmåte vil være å sende stemmegivningen med A-post.

10.2 Sted for forhåndsstemmegivningen

10.2.1 Innledning.

Det er valgstyret som bestemmer hvor det skal mottas forhåndsstemmer. Det er imidlertid et lovfestet krav av det skal avholdes forhåndsstemmegivning på helse- og sosialinstitusjoner, se punkt 10.2.3.

10.2.2 "der valgstyret ellers beslutter..."

10.2.2.1 Innledning

Det følger av valgloven § 8-3 annet ledd bokstav b at forhåndsstemmegivningen foregår der valgstyret bestemmer at det skal mottas forhåndsstemmer. Valgstyret må vurdere konkret hvor mange steder det er behov for å ha forhåndsstemmemottak i kommunen. Det samme gjelder for lokalenes åpningstider. Loven bygger imidlertid på en forutsetning om at det i hele perioden skal være mulig å forhåndsstemme minst ett sted. Dette gjelder likevel bare på vanlige arbeidsdager (mandager-fredager).

Typiske steder hvor det vil være naturlig å avholde forhåndsstemmegivning vil være på kommunehuset, offentlige servicekontorer, bibliotek mv.

10.2.2.2 I fengsler og militærforlegninger

Velgere som oppholder seg i fengsel, kan ha vanskeligheter med å avgi stemme på valgdagen. De samme hensynene som ligger til grunn for at det skal avholdes forhåndsstemmegivning på helse- og sosialinstitusjoner, foreligger også i forhold til personer som oppholder seg i fengsel. Dette forhold tilsier at det blir avholdt forhåndsstemmegivning i alle fengsler.

De samme hensynene, om enn i mindre grad, gjør seg gjeldende i forhold til militært personell som er forlagt til militærleire.

10.2.3 På helse- og sosialinstitusjoner

Etter valgloven § 8-3 annet ledd bokstav a skal det avholdes forhåndsstemmegivning på helse- og sosialinstitusjoner. Dette omfatter sykehus, pleiehjem, etterbehandlingshjem mv. Det kan også mottas forhåndsstemmer hjemme hos personer som oppholder seg i trygde- og omsorgsboliger med umiddelbar tilknytning til institusjoner som nevnt foran, jf. valgforskriften § 25. Det er ikke adgang til å vedta at det bare skal avholdes forhåndsstemmegivning på enkelte helse- og sosialinstitusjoner.

Det skal avholdes forhåndsstemmegivning minst en dag ved alle institusjonene. Av hensyn til sent ankomne, bør forhåndsstemmegivningen legges så nært opp til valgdagen som mulig. Alle velgere har adgang til å forhåndsstemme på disse institusjonene, både beboere, personale og andre velgere.

10.2.4 Ambulerende stemmegivning

Velgere som på grunn av sykdom eller uførhet ikke kan avgi stemme der det avholdes forhåndsstemmegivning, kan etter søknad til valgstyret avgi forhåndsstemme der de oppholder seg, jf. valgloven § 8-3 sjette ledd.

Valgstyret fastsetter svarfristen for når søknaden må være kommet inn til kommunen. Søknadsfristen skal fastsettes til et tidspunkt mellom tirsdag og fredag den siste uken før valget. Valgstyret må kunngjøre ordningen med ambulerende stemmegivning i god tid før fristen.

Loven inneholder ingen formelle krav til innholdet i søknaden. Det er f.eks. ikke noe krav om at søknaden må være skriftlig. Det må imidlertid fremgå av søknaden at velgeren er syk eller ufør og derfor ikke er i stand til å forhåndsstemme et annet sted.

10.3 Kunngjøring av forhåndsstemmegivning

Valgstyret skal kunngjøre tid og sted for all forhåndsstemmegivning innen kommunen, jf. valgforskriften § 24.

Forhåndsstemmegivning på institusjoner skal - som all annen forhåndsstemmegivning - kunngjøres. Det vil kunne være hensiktsmessig at dette skjer både ved oppslag på institusjonen og i avisene. Videre bør de ansatte ved institusjonen si fra til sengeliggende og andre som ikke kan lese oppslagene.

10.4 Stemmemottakerne

Det følger av valgloven § 8-2 første ledd bokstav a at det er valgstyret som oppnevner stemmemottakere innenriks.

Valgstyret må oppnevne det antall stemmemottakere som er nødvendig for å gjennomføre forhåndsstemmegivningen på en tilfredsstillende måte. Det er valgstyrets ansvar å sørge for at stemmemottakerne får den nødvendige opplæring. Stemmemottakerne må sette seg grundig inn i bestemmelsene om forhåndsstemmegivningen.

10.5 Materiell for forhåndsstemmegivning

Departementet sender følgende materiell til valgstyrene:

- Offisielle stemmeseddelkonvolutter, jf punkt 9.1.1.
- Stemmesedler som beskrevet i punkt 9.1.2. Stemmesedlene skal ligge fremme hos alle stemmemottakere så lenge forhåndsstemmegivningen pågår.
- Informasjonsark trykket i punktsskrift, jf. punkt 9.1.3..

Til forhåndsstemmegivningen må valgstyrene selv skaffe bl.a:

- Omslagskonvolutter med vindu (alle typer valg, også sametingsvalg).
- Valgkort.

- Ved stortingsvalg: Trykte hvite stemmesedler som er identiske med alle de valglistene som er godkjent i fylket + blanke hvite stemmesedler i samme utførelse. Dette materiellet får valgstyret fra fylkesvalgstyret.
- Ved fylkestingsvalg: Trykte blå stemmesedler som er identiske med alle de valglistene som er godkjent i fylket + blanke blå stemmesedler i samme utførelse. Dette materielle får valgstyret fra fylkesvalgstyret.
- Ved kommunestyrevalg: Trykte hvite stemmesedler som er identiske med alle de valglistene som er godkjent i kommunen + blanke hvite stemmesedler i samme utførelse.
- Ved sametingsvalg: Trykte blå stemmesedler med kandidatnavn + blanke blå stemmesedler i samme utførelse. Dette materiellet får valgstyret fra Sametinget
- Valgurner og stemmeavlukker.

Stemmemottakeren må sørge for at det til enhver tid er tilstrekkelig med materiell i lokalet. Hvis man går tom for valgmateriell, kan og må annet materiell benyttes.

10.6 Krav til lokalene der forhåndsstemmegivning skal foregå

10.6.1 Innledning

Valgloven og valgforskriften stiller enkelte krav til de lokalene som skal benyttes til forhåndsstemmegivningen. Lokalene skal både være egnet for stemmemottak og de skal være tilgjengelige for velgerne.

10.6.2 Egnethet

Det følger av § 8-3 første ledd at stemmegivningen skal foregå i egnede lokaler. Dette innebærer at rammene rundt forhåndsstemmegivningen skal være slik at velgerne føler seg bekvemme i situasjonen og trygge på at grunnleggende sikkerhetsrutiner blir ivaretatt. Lokaler hvor det blir avvirket forhåndsstemmegivning bør således ha et visst offisielt preg. Stemmegivning er derfor først og fremst aktuelt i offentlige lokaler. Andre lokaler vil også kunne benyttes, men stemmegivning i lokaler hvor det foregår aktivitet med kommersielt preg, vil ikke tilfredsstille kravet om at stemmegivningen skal foregå i rolige og verdige former. Om et lokale er egnet for å ta i mot forhåndsstemmer i, vil bero på en konkret vurdering. I denne vurderingen må valgstyret vurdere både lokalets utforming og den type aktivitet som for øvrig foregår i lokalet.

10.6.3 Tilgjengelighet

Videre inneholder valgforskriften § 26 første ledd første punktum en regel om at valgstyret skal legge forhåndsstemmegivningen til lokaler som er lett tilgjengelige og hvor alle velgerne kan ta seg inn uten å måtte be om hjelp. Dersom det ikke finnes slike lokaler i kommunen, må valgstyret i utgangspunktet sette i verk tiltak som gjør lokalene tilgjengelige for velgerne. Det kan f.eks. være å sette opp en rullestolrampe. Dersom det ikke finnes lokaler som velgerne kan ta seg inn i uten å måtte be om hjelp, og det ikke er mulig eller det vil være uforholdsmessig dyrt å gjøre lokalene tilgjengelige for alle velgerne, kan andre lokaler benyttes. Dette følger av § 26 første ledd annet punktum. Det skal legges en streng vurdering til grunn ved avgjørelsen av om lokaler som ikke er tilgjengelige for alle velgere, skal kunne benyttes, jf. ”særlige

grunner”. Ved vurderingen av om det finnes egnede lokaler som velgerne kan ta seg inn i på egen hånd, er det viktig å tenke kreativt. Alle slags lokaler bør vurderes. Selv om det ikke er tradisjon for å avholde forhåndsstemmegivning i en bestemt type lokaler, vil dette kunne være en bedre løsning enn å avholde forhåndsstemmegivning i lokaler som ikke er tilgjengelige for alle velgerne.

10.7 Tilrettelegging i valglokalene

10.7.1 Generelt

Valgforskriften § 26 annet ledd første punktum pålegger valgmyndighetene å sørge for god tilgjengelighet for alle velgere inne i valglokalet. Enkelte velgergrupper, for eksempel rullestolbrukere, kan ha vanskeligheter med å nå alle stemmesedlene dersom de blir lagt ut i stemmeavlukkene. For å ivareta hensynet til disse velgerne, kan f.eks. stemmesedlene legges på et eller flere avskjermede bord i lokalet, bord som er lave nok til at rullestolbrukere kan ta stemmesedler. Dersom det er plass i valglokalet, kan løsningen være at stemmesedlene legges ut både på et eget bord og i avlukkene. Et annet alternativ kan være at stemmestyret deler ut sett med alle stemmesedlene til velgere som av ulike årsaker vil ha vanskeligheter med å benytte stemmesedler som er lagt ut i stemmeavlukkene. Hensynet til hemmelig valg må ivaretas, uansett hvilken løsning som velges.

10.7.2 For blinde og svaksynte

Kravet om tilrettelegging for forhåndsstemmegivning i valgforskriften § 26 annet ledd første punktum innebærer også at det stilles krav til lysforholdene inne i stemmeavlukkene. Velgere med synshemninger vil ofte være avhengig av gode lysforhold for å kunne lese stemmeseddelen.

Valgforskriften § 26 annet ledd annet punktum fastsetter at stemmegivningen skal tilrettelegges slik at blinde og svaksynte velgere kan avgi stemme ”uten å måtte be om hjelp”. Kommunene bestemmer selv hvordan de ønsker å tilrettelegge slik at kravet oppfylles. Ved valg av fremgangsmåte må det legges avgjørende vekt på at valget skal være hemmelig og at løsningen skal være enkel å forholde seg til for blinde velgere.

Norges Blindeforbund anbefaler at det benyttes stemmeavlukker med stemmeseddelkassetter som merkes med lapper med listeoverskriften i punktskrift for blinde og storskrift for svaksynte. I så fall må også en kassett med blanke stemmesedler merkes i punktskrift. Departementet anbefaler at kommunene tilrettelegger stemmegivningen for blinde og svaksynte i tråd forslaget fra Norges Blindeforbund. Det er viktig at stemmestyret holder god orden i avlukkene. Særlig viktig er det å sjekke at stemmesedlene ligger riktig når det kommer en blind velger.

En annen måte å tilrettelegge for blinde og svaksynte kan være å bruke en ”kartotekløsning”. Dette innebærer at man bruker en koffert eller liknende med skilleark, hvor navnet på partiet er trykket i punktskrift og storskrift på arkfanen til skillearket. Ordinære stemmesedler legges bak skillearket. En må huske på et eget skilleark for blanke stemmesedler. Når en blind eller svaksynt velger kommer for å

stemme, får han/hun utlevert kofferten og kan finne frem til riktig stemmeseddel uten hjelp fra andre.

En tredje måte vil være å trykke alle stemmesedlene med punktskrift.

10.8 Forbud mot valgagitasjon mv.

10.8.1 Valgagitasjon

Valgloven § 8-5 første ledd bestemmer at det er forbudt å drive valgagitasjon i det rommet der forhåndsstemmegivningen foregår. Forbudet innebærer at det ikke er tillatt å drive valgkamp i form av stands eller liknende. Forbudet omfatter agitasjon for eller mot systemet, politiske partier, oppfatninger eller personer. Det omfatter både muntlige og skriftlige meningsyttringer, som å sette opp oppslag eller å dele ut brosjyrer.

10.8.2 Opplysninger om forbruket av stemmesedler

Det følger av valgloven § 8-5 annet ledd at uvedkommende ikke må få kunnskap om forbruket av de forskjellige valglistenes stemmesedler. Dette innebærer at valgfunksjonærene ikke må gi opplysninger til for eksempel pressen om forbruket av stemmesedler. Pressen eller andre kan heller ikke gis adgang til stemmeavlukkene – eller andre steder hvor stemmesedlene er lagt ut – for å se hvordan det ligger an med stemmeseddelforbruket.

10.9 Fremgangsmåten ved forhåndsstemmegivningen

10.9.1 Hovedregel

Stemmeholderen har plikt til å gjøre velgeren kjent med de regler som gjelder for forhåndsstemmegivningen, og å sørge for at handlingen foregår uforstyrret.

Stemmeholderen må ikke gjøre noe forsøk på å øve innflytelse på hva velgeren stemmer.

Forhåndsstemmegivningen foregår på følgende måte, jf. valgloven § 8-4 og valgforskriften § 27:

- a) Er velgeren ukjent, må vedkommende godtgjøre overfor stemmeholderen at vedkommende er den han/hun oppgir å være. Stemmemottaker skal be en ukjent velger om å legitimere seg. Hvis stemmeholderen kjenner velgeren, er det ikke nødvendig at velgeren viser legitimasjon. Dersom en ukjent velger ikke kan godtgjøre sin identitet, skal vedkommende velger avvises.

- b) Stemmemottakeren gir velgeren en offisiell stemmeseddelkonvolutt og viser vedkommende dit stemmesedlene er utlagt.

Velgere som ikke har stemmerett i det aktuelle fylket ved stortingsvalg eller fylkestingsvalg eller i den aktuelle kommunen ved kommunestyrevalg, skal for hvert valg få utlevert en stemmeseddel som inneholder en liste med navnene til de registrerte politiske partiene. Ved sametingsvalget skal velgere som ikke har stemmerett i samevalgkretsen få utlevert en blank stemmeseddel hvor de skriver navnet på den listen de ønsker å stemme på. Disse velgerne skal altså ikke benytte stemmesedlene med kandidatnavn som ligger utlagt i stemmelokalet.

- c) Inne i stemmeavlukket ("i enerom og usett") legger velgeren selv stemmeseddelen i stemmeseddelkonvolutt. Ved kommunestyre- og fylkestingsvalg skal stemmesedlene for begge valg legges i den samme stemmeseddelkonvolutt. Ved stortingsvalg og sametingsvalg skal stemmesedlene legges i forskjellige stemmeseddelkonvolutter.
- d) Velgeren leverer stemmeseddelkonvolutt(-e) til stemmemottakeren som legger den enkelte stemmeseddelkonvolutt sammen med valgkortet ned i en omslagskonvolutt. Stemmemottakeren skal på forhånd ha fylt ut valgkortet med de opplysningene som er påkrevd. Stemmemottaker limer deretter igjen omslagskonvolutt. Stemmegivninger til sametingsvalget skal sendes til samevalgstyret sammen med et eget valgkort i en egen omslagskonvolutt.
- e) Stemmemottakeren legger omslagskonvolutt(-e) ned i en forseglet urne i velgerens påsyn.

Dersom en velger har behov for hjelp til å avgi stemme, har vedkommende krav på hjelp fra stemmemottakeren. Velgere med alvorlig fysisk eller psykisk funksjonshemming kan i tillegg peke ut en ekstra hjelper - etter eget valg - blant dem som er til stede. For å beskytte velgere mot utidig press skal det alltid være en valgfunksjonær til stede når velgere mottar hjelp ved stemmegivningen. Bestemmelsen er nærmere omtalt i forbindelse med stemmegivning på valgdagen, punkt 12.9.5.

Valgkortet skal fylles ut slik at det er mulig entydig å identifisere velgeren ut fra opplysningene på kortet. I tillegg må stemmemottakeren fylle ut navn og adresse til det valgstyret/samevalgstyret som stemmegivningen skal sendes til. Velgerens navn og adresse bør alltid fylles ut, selv om f.eks. manntallsnummeret ville kunne være tilstrekkelig. Navn og adresse vil imidlertid kunne være utilstrekkelig for å kunne identifisere velgeren entydig. Andre opplysninger som derfor vil være aktuelt å påføre valgkortet, er velgerens manntallsnummer eller fødselsnummer.

10.9.2 På helse- og sosialinstitusjoner o.l.

Forhåndsstemmegivning på helse- og sosialinstitusjoner skjer stort sett på samme måte som annen forhåndsstemmegivning, jf. over. Det følger imidlertid av valgloven § 8-4 fjerde ledd at det ved forhåndsstemmegivning på institusjon skal være minst to stemmemottakere til stede.

Av hensyn til de pasienter/pensjonærer som først kommer til institusjonen en av de siste dagene før valget, bør stemmegivningen finne sted så nær valgdagen som mulig. Valgstyret bør alltid rådføre seg med institusjonens ledelse før det avgjør når stemmegivningen skal foregå på en institusjon.

10.9.3 På pasientrom og i trygde- og omsorgsboliger

Det er tillatt å avgi stemme på pasientrommene på helse- og sosialinstitusjoner. Slik stemmegivning bør imidlertid ikke foregå i større utstrekning enn absolutt nødvendig. Oppegående pasienter/ pensjonærer som vil avgi stemme, bør gjøre dette i et særskilt rom på institusjonen som er innrettet for det.

En del av de pasientene som ønsker å avgi stemme, vil kunne ligge på rom sammen med andre pasienter. Etter valgloven § 8-4 første ledd skal velgeren legge stemmesedlene i stemmeseddelkonvolutt i ”enerom og usett”. Der det er forsvarlig og praktisk å flytte en eller flere av pasientene ut av rommet for den tid stemmegivningen pågår, bør dette gjøres. Men i mange tilfelle vil dette trolig være vanskelig å gjennomføre. En mer praktisk tilnærming vil derfor være å avskjerme velgeren fra øvrige pasienter, f.eks. ved skjerm Brett eller liknende. Uansett hvilken løsning som blir valgt, må stemmemottakeren legge stor vekt på å legge forholdene til rette for at stemmegivningen kan foregå på en helt ut betryggende måte slik at ingen av de andre pasientene på rommet kan se hva velgeren stemmer.

Når det gjelder stemmegivning på pasientrom og hjemme hos personer som oppholder seg i trygde- og omsorgsboliger, skal stemmemottakeren gi velgerne én stemmeseddel for hver gruppe som stiller liste ved valget, jf. valgforskriften § 27 annet ledd. Stemmemottakeren må ikke ta tilbake noen av de utleverte stemmesedlene.

For at stemmegivning på institusjoner skal kunne gjennomføres på en tilfredsstillende måte, må valgmyndighetene samarbeide med institusjonene om den praktiske gjennomføringen. Særlig er det viktig at pasientene på forhånd får nødvendig orientering om stemmegivningen. Når det gjelder pasienter som er sengeliggende, er det påkrevd at personalet på institusjonene er med og gir disse nødvendig forhåndsorientering.

10.9.4 Ambulerende stemmegivning

Også ved ambulerende stemmemottak skal det være minst to stemmemottakere til stede ved stemmemottaket, jf. valgloven § 8-4 fjerde ledd. Velgeren skal få utdelt én stemmeseddel for hver liste som stiller ved valget, jf. valgforskriften § 27 annet ledd. Stemmemottakeren må ikke ta tilbake noen av de utleverte stemmesedlene.

10.10 Tømming av urner. Oppbevaring av materiell m.m.

Det følger av valgforskriften § 29 at valgforskriften § 33 om tømming av urner og § 34 om oppbevaring av valgmateriell m.m. gjelder tilsvarende for forhåndsstemmegivningen. Forhåndsstemmegivningen foregår annerledes enn stemmegivningen på valgdagen(e). Innholdet i §§ 33 og 34 må således tilpasses hvordan forhåndsstemmegivningen er organisert, jf. kapitlet om sikring og oppbevaring av valgmateriell mellom de to valgdagene.

11 FORHÅNDSSTEMMEGIVNING – UTENRIKS

11.1 Innledning

Reglene om forhåndsstemmegivningen utenriks fremgår av valgloven kapittel 8 og valgforskriften kapittel 6. Dette kapitlet gir en kort oversikt over dette regelverket.

11.2 Tid for forhåndsstemmegivningen utenriks og på Svalbard og Jan Mayen

Forhåndsstemmegivning utenriks og på Svalbard og Jan Mayen starter 1. juli og må ikke foregå senere enn siste fredagen før valget, jf. valgloven § 8-1. Forhåndsstemmer som er mottatt utenriks og på Svalbard og Jan Mayen, skal sendes til kommunen ved valgstyret. De må komme inn til valgstyret i kommunen senest kl. 20 på valgdagen (mandag) for å telle med i oppgjøret.

11.3 Hvordan forhåndsstemme

Forhåndsstemmegivning utenriks kan skje på to måter. Enten i overvær av offisiell stemmemottaker – utenriktjenestemann, stemmemottaker oppnevnt av departementet, jf. valgloven § 8-2 annet ledd – eller som brevstemmegivning, jf. tredje ledd. Velgere som ikke har mulighet til å oppsøke en stemmemottaker for å avgi stemme, kan på denne måten avgi stemme ved brev uten at en stemmemottaker er til stede ved stemmegivningen.

Fremgangsmåten ved brevstemmegivning er beskrevet i valgforskriften § 28. Velgeren skal selv legge stemmeseddel i stemmeseddelkonvolutt og deretter legge denne i en omslagskonvolutt. Omslagskonvolutt skal påføres følgende opplysninger: Velgerens navn, (siste) adresse i Norge og fødselsdato, valgstyrets navn og adresse, tid og sted for stemmegivningen. Velgeren skriver under på omslagskonvolutt. Dersom det er mulig, bør et vitne bekrefte riktigheten av det som er påført omslagskonvolutt. Velgeren sender deretter stemmegivningen til valgstyret.

11.4 Sted for forhåndsstemmegivningen

Forhåndsstemmegivning i overvær av stemmemottaker foregår

- på Svalbard: Der sysselmannen bestemmer
- ved norsk utenriksstasjon: På stasjonen. Stasjonssjefen kan bestemme at stemmemottak kan foregå utenfor stasjonens område.
- hos oppnevnt stemmemottaker på Jan Mayen og utenfor riket: Der departementet bestemmer.

Det er ikke lenger obligatorisk med mottak av forhåndsstemmer på norske skip i utenriksfart eller i fart mellom Norge og Svalbard og Jan Mayen. Dersom det skal foregå forhåndsstemmegivning om bord på skipene, må det enten oppnevnes en særskilt stemmemottaker av departementet eller velgeren kan avgi brevstemme.

11.5 Materiell til forhåndsstemmegivningen

Stemmemottaker må ha følgende materiell:

a) Stemmesedler

Stemmesedler påført en oversikt over de registrerte politiske partiene. Velgeren skal merke av for det partiet han/hun stemmer på.

Dersom det blir for lite av de tilsendte stemmesedlene, kan også vanlige ark brukes som stemmesedler. Velgeren bør angi på stemmeseddelen hvilket valg stemmeseddelen gjelder for. Ved sametingsvalg skal det benyttes en blank

stemmeseddel hvor velgeren skriver navnet på den listen vedkommende ønsker å stemme på.

b) Stemmeseddelkonvolutter

Departementet sender ut offisielle stemmeseddelkonvolutter. Dersom stemmemottaker får for få stemmeseddelkonvolutter, kan vanlige konvolutter brukes.

c) Omslagskonvolutter

Stemmeseddelkonvoluttet skal legges i en omslagskonvolutt som skal fylles ut med de opplysninger loven krever. Departementet lar trykke og sende ut til stemmemottakerne omslagskonvolutter for forhåndsstemmegivning.

Dersom stemmemottaker får for få omslagskonvolutter, kan vanlige konvolutter brukes.

d) Ekspedisjonskonvolutter

Ekspedisjonskonvolutter er konvolutter som skal brukes til å sende forhåndsstemmen til valgstyret i velgerens hjemstedskommune.

12 STEMMEGIVNING PÅ VALGDAGEN

Departementet understreker viktigheten av at alle medlemmer av stemmestyrene og valgfunksjonærene for øvrig får tilstrekkelig opplæring, slik at man unngår feil.

Stemmemottakerne har et viktig ansvar med å påse at de foreskrevne rutiner følges, da resultatet ellers kan bli forkastede stemmer.

12.1 Tid for stemmegivningen – valg én eller to dager

Det er kommunestyret som bestemmer om det skal være to dagers valg, både mandag og søndag, i kommunen, jf. § 9-2 annet ledd. Denne avgjørelsesmyndigheten kan ikke delegeres til valgstyret, jf. lovens uttrykk ”kommunestyret kan selv vedta”.

I Innst. S. nr. 1 (1993-94) har Stortingets fullmaktskomité bemerket følgende:

”Komiteen har registrert at det i noen valglokaler tidvis har vært kødannelser av velgere. En mulighet for å redusere kødannelser kan være å øke kapasiteten i stemmestyrene, ved å engasjere flere personer. En annen mulighet kan være å utvide stemmetiden, eventuelt å holde valgting to dager i stedet for bare en dag. Komiteen er klar over at det i mange kommuner er tilstrekkelig med en dags valgting, ut fra de lokale forhold, men komiteen mener at enkelte større kommuner som nå bare hadde valg mandag, bør overveie før neste valg om ikke de grunner som taler for å holde to dagers valg er sterkere enn de hensyn som taler mot.”

I de kommunene hvor det skal være valg også søndag, kan kommunestyret fastsette at ett eller flere valglokaler ikke skal holdes åpne søndag, jf. § 9-2 annet ledd.

Hvis kommunestyret har vedtatt at ett eller flere valglokaler ikke skal holdes åpne søndag, må velgere som er manntallsført i disse stemmekretsene og som ønsker å stemme på søndag, avgi "fremmed stemme" ved ett av de valglokalene i kommunen som er åpne, jf. § 9-5 fjerde ledd. Hvis bare ett valglokale er åpent på søndag, må derfor alle stemmeberettigede som ikke bor i denne kretsen, avgi "fremmed stemme". Dette følger av lovens ordlyd. Disse velgerne kan derfor ikke krysses av i manntallet, selv om stemmestyret i denne kretsen skulle ha tilgang til manntallet fra samtlige kretser.

12.2 Tid for stemmegivningen – åpning og lukking av valglokalene

Bestemmelsene om åpningstiden/stemmetiden står i valgloven § 9-3 annet ledd. Valgstyret fastsetter åpningstiden, likevel slik at det ikke er adgang til å fastsette at lokalene skal holdes åpne ut over kl 20 mandag.. Stemmegivningen mandag kan ikke i noe tilfelle foregå senere enn klokken 20.00. For øvrig inneholder ikke valgloven bestemmelser som regulerer stemmetiden, verken søndag eller mandag. Det er således ikke lenger noe krav om at valglokalene skal være åpne minst 5 timer på mandag, eller minst 3 timer på søndag. Når valgstyret skal fastsette tid for stemmegivningen, må det legges avgjørende vekt på hensynet til velgerne. Departementet forutsetter at velgerne får rimelig tid til å avgi stemme.

I den vedtatte åpningstiden skal valglokalet være åpent hele tiden. Det er ikke anledning til å stenge valglokalene midlertidig, for eksempel for å ha spisepause. Valgstyret kan imidlertid vedta delt åpningstid av valglokalene, for eksempel at lokalene skal være åpne fra 10.00 - 14.00 og 15.00 - 20.00. Av hensyn til velgerne bør valgstyret bare vedta slike ordninger dersom det blir ansett for å være helt nødvendig.

Lokale forhold kan noen steder tilsi ulik åpningstid ved stemmestedene i kommunen. Dette er det anledning til innenfor valglovens bestemmelse.

Det er viktig at stemmestyret er nøye med at dørene til valglokalet åpnes og stenges på nøyaktig de tidspunkter som valgstyret har fastsatt. Når den tid som er fastsatt for stemmegivningen er ute (både søndag og mandag), skal alle som er møtt frem ved valglokalet før stengetid, gis anledning til å stemme, jf. § 9-7. Dersom alle oppmøtte velgere får plass i lokalet kan dørene til valglokalet stenges. Alternativt må stemmestyret på annen måte sørge for å holde oversikt over hvilke velgere som hadde innfunnet seg før stengetid. Dette kan eksempelvis skje ved at en av valgfunksjonærene markerer slutten på køen utenfor lokalet.

12.3 Sted for stemmegivningen

12.3.1 Antall valglokaler

Valgloven § 9-3 inneholder regler om antall stemmesteder/valglokaler. Kommunestyret, eller valgstyret etter delegering, bestemmer hvor mange stemmekretser og dermed hvor mange valglokaler det skal være i kommunen. Dersom valgstyret ønsker å gjøre endringer i antall stemmekretser fra foregående valg, må slike vedtak gjøres innen 31. mars i valgåret. Dette følger av bestemmelsen om at folkeregistermyndigheten skal orienteres om slike vedtak innen denne datoen.

Når kommunestyret/valgstyret skal fastsette antallet valglokaler og hvor stemmegivningen skal foregå, må det legges avgjørende vekt på hensynet til velgerne. Det må holdes stemmegivning på flere steder når det er nødvendig av hensyn til velgerne. Valgmyndighetene bør bestrebe seg på å legge forholdene til rette slik at man kan unngå kø.

12.3.2 Tilgjengelighet for alle

En viktig del av likestillingen for funksjonshemmede er å kunne utøve sin rett til valgdeltakelse på samme grunnlag som andre samfunnsborgere. Når valgstyret bestemmer i hvilke lokaler det skal holde valgting, er det derfor meget viktig å ta hensyn til bl.a. bevegelseshemmede velgere. I valgforskriften § 30, jf. § 26, er det fastsatt at stemmegivningen skal legges til lokaler som er lett tilgjengelige og hvor alle velgere kan ta seg inn uten å måtte be om hjelp. Dette innebærer at stemmegivningen skal legges til lokaler som gjør det mulig for velgerne å ta seg inn på egen hånd.

Dersom det ikke finnes slike lokaler i kommunen, må en iverksette tiltak som gjør lokalene tilgjengelige for velgerne. Dette kan for eksempel ved å sette opp en rullestolsrampe. Andre lokaler kan bare benyttes dersom "særlige grunner" foreligger. Dette kan være aktuelt dersom det ikke finnes egnede lokaler som velgerne kan ta seg inn i uten hjelp, og det ikke er mulig eller det vil uforholdsmessig dyrt å gjøre lokalene tilgjengelige for alle velgere. Det skal legges en streng vurdering til grunn når en skal vurdere om vilkåret for å benytte andre lokaler er oppfylt.

Kravet til tilgjengelighet gjelder for samtlige valglokaler i kommunen. Det er ikke nok å legge forholdene til rette i bare ett lokale.

12.4 Kunngjøring av tid og sted for stemmegivning

Valgloven § 9-3 tredje ledd pålegger valgstyrene å kunngjøre tid og sted for stemmegivningen. Loven pålegger ikke valgstyrene å foreta kunngjøringen på en bestemt måte eller på et bestemt tidspunkt, men det er en forutsetning at valgtinget blir gjort alminnelig kjent blant velgerne.

12.5 Materiell til stemmegivningen i valglokalet

Stemmestyret må ha følgende materiell i valglokalet:

- Avkryssingsmanntall i papir for vedkommende stemmekrets.
- Ved stortingsvalg: Trykte hvite stemmesedler som er identiske med alle de valglistene som er godkjent i fylket.
- Ved fylkestingsvalg: Trykte blå stemmesedler som er identiske med alle de valglistene som er godkjent i fylket.
- Ved kommunestyrevalg: Trykte hvite stemmesedler som er identiske med alle de valglistene som er godkjent i kommunen.
- Blanke, hvite og blå stemmesedler i samme utførelse som de trykte sedlene som skal brukes.
- Stempel for stemping av stemmesedler.

- Konvolutter/omslag til stemmer etter § 9-5 fjerde ledd og valgforskriften § 31.
- Valgurner og stemmeavlukker.
- Skrivesaker, fortrinnsvis kulepenner til bruk for velgere som ønsker å endre på stemmesedlene. Disse skal være tilgjengelig i avlukkene. Stemmestyret må ha rikelig med skrivesaker i reserve.
- Innpaknings- og forseglingsmateriell.
- Møtebok for stemmestyret.
- Valgloven og forskriften.

Blanke stemmesedler skal ligge ute i lokalet eller i stemmeavlukket sammen med øvrige trykte stemmesedler.

Valgstyret skal - i god tid før stemmegivningen skal begynne - sørge for at et tilstrekkelig antall trykte stemmesedler blir sendt eller levert til alle stemmestyrene i kommunen.

Stemmesedlene bør fortrinnsvis legges inne i stemmeavlukket, hver godkjent listes stemmesedler i en bunke for seg. Stemmesedlene kan imidlertid også legges ut på ett eller flere bord i valglokalet - hver godkjent listes stemmesedler i en bunke for seg. Det er meget viktig at bordet i så fall er avskjermet på en slik måte at andre som oppholder seg i valglokalet, ikke kan se hvilke stemmesedler velgeren tar.

Et medlem av stemmestyret, eller en annen som stemmestyret har utpekt til det, bør jevnlig inspisere stemmeavlukkene eller stemmeseddelbordet/bordene og forvise seg om at det til en hver tid er tilgjengelig stemmesedler for alle valglistene samt skrivesaker.

Stemmestyret må påse at ikke flere velgere samtidig oppholder seg inne i samme avlukke eller ved samme stemmeseddelbord uten at reglene for assistert stemmegivning følges.

Stemmesedlene skal stemples med et "offentlig stempel" før de legges i valgurnen. Valgstyret bestemmer selv hva slags stempler som skal benyttes. Valgstyret må etablere rutiner for å sikre at stempler ikke kommer på avveie.

12.6 Tilrettelegging i lokalet

12.6.1 Generelt

Valgforskriften § 30, jf. § 26 annet ledd første punktum, pålegger valgmyndighetene å sørge for god tilgjengelighet for alle velgere. Enkelte velgergrupper, for eksempel rullestolbrukere, kan ha vanskeligheter med å nå alle stemmesedlene dersom de blir lagt ut i stemmeavlukkene. For å ivareta hensynet til disse velgerne, kan stemmesedlene i stedet legges på et eller flere bord i lokalet, bord som er lave nok til at rullestolbrukere kan ta stemmesedler. Dersom det er plass i valglokalet, kan løsningen være at stemmesedlene legges ut både på et eget bord, som er avskjermet og lavt nok

for rullestolbrukere, og i avlukkene. I så fall bør det informeres om at alle stemmesedlene finnes begge steder. Et annet alternativ kan være at stemmestyret deler ut sett med alle stemmesedlene til velgere som av ulike årsaker vil ha vanskeligheter med å benytte stemmesedler som er lagt ut i stemmeavlukket. Hensynet til hemmelig valg må ivaretas, uansett hvilken løsning som velges.

12.6.2 Tilrettelegging i valglokalene for blinde og svaksynte

Valgforskriften § 30, jf. § 26 annet ledd første punktum innebærer bl.a. at det må være godt lys inne i stemmeavlukkene. Dette er særlig viktig for velgere med synshemninger som er avhengig av gode lysforhold for å kunne lese stemmeseddelen.

Valgforskriften § 30, jf. § 26 annet ledd annet punktum, fastsetter at stemmegivningen skal tilrettelegges slik at blinde og svaksynte velgere kan avgi stemme ”uten å måtte be om hjelp”. Kommunene bestemmer selv hvordan de ønsker å tilrettelegge slik at kravet oppfylles. Ved valg av fremgangsmåte må det legges avgjørende vekt på at valget skal være hemmelig og at den valgte løsningen skal være enkel å forholde seg til for blinde velgere.

Norges Blindeforbund anbefaler at det benyttes stemmeavlukker med stemmeseddelkassetter som merkes med lapper med listeoverskriften i punktskrift for blinde og storskrift (for svaksynte). Departementet anbefaler at kommunene tilrettelegger stemmegivningen for blinde og svaksynte i tråd forslaget fra Norges Blindeforbund. Dersom det benyttes slike avlukker, er det i utgangspunktet nok at det innredes ett slikt avlukke i hvert valglokale. Det bør imidlertid vurderes å tilrettelegge flere stemmeavlukker på denne måten, for å sikre en tilstrekkelig service overfor velgerne.

En annen måte å tilrettelegge for blinde og svaksynte kan være å bruke en kartotekløsning. Dette innebærer at man bruker en koffert eller liknende med skilleark, hvor navnet på partiet er trykket i punktskrift og storskrift på arkfanen til skillearket. Ordinære stemmesedler legges bak skillearket. En må huske på et eget skilleark for blanke stemmesedler. Når en blind eller svaksynt velger kommer for å stemme, får han/hun utlevert kofferten og kan finne frem til riktig stemmeseddel uten hjelp fra andre.

En tredje måte er å trykke alle stemmesedlene med punktskrift. Kravet til hemmelig valg innebærer bl.a. at det ikke bør produseres et mindre antall stemmesedler med punktskrift som kun blinde velgere skal benytte.

12.7 Ordensregler, forbud mot valgagitasjon mv. i valglokalet

Valgloven § 9-4 første ledd inneholder regler om at det i valglokalet og i de rom velgeren må passere for å komme frem til valglokalet, ikke er tillatt å drive valgagitasjon eller å utføre handlinger som kan forstyrre eller hindre en normal gjennomføring av valghandlingen. Det er videre ikke tillatt for uvedkommende å føre kontroll med hvem som møter frem og stemmer.

Lovens forbud mot valgagitasjon er noe innskrenket i forhold til tidligere, idet det ikke omfatter området utenfor den bygningen der valglokalet ligger. Forbudet omfatter agitasjon mot eller for systemet, politiske partier, oppfatninger eller personer. Det gjelder både muntlige og skriftlige meningsytringer, som å sette opp oppslag, å legge ut eller dele ut brosjyrer og liknende. Medlemmer av stemmestyret og valgfunksjonærer må for eksempel ikke ha jakkemerker og liknende som har politisk innhold.

Som eksempler på oppførsel som kan gi grunnlag for bortvisning, kan nevnes sjikanering av velgerne og støyende adferd.

Loddsalg, innsamlinger og liknende som kan forstyrre valgavviklingen, er også forbudt i valglokalet og i de rom velgeren må passere for å komme inn i valglokalet.

Stemmestyrets leder eller nestleder kan om nødvendig vise bort personer som opptrer i strid med de forbud som er nevnt foran, jf. loven § 9-4 tredje ledd. En eventuell klage over bortvisning må fremmes etter de vanlige klagereglene i valglovens kapittel 13. Det er grunn til å understreke at adgangen til å vise bort personer fra valglokalet er en ordensforskrift, ikke en stemmerettsregel. Det innebærer at hvis velgeren møter opp i valglokalet på ny, og grunnlaget for bortvisning ikke lenger er til stede, må han/hun få avgi stemme.

Det fremgår av § 9-4 annet ledd at uvedkommende ikke må få kunnskap om forbruket av de forskjellige valglisters stemmesedler. Dette innebærer for det første at stemmestyrets medlemmer eller valgfunksjonærene ikke må gi opplysninger til uvedkommende, for eksempel pressen, om forbruket av stemmesedler. Forbudet omfatter også at pressen eller andre gis adgang til stemmeavlukkene – eller andre steder hvor stemmesedlene er lagt ut – for å se hvordan det ligger an med stemmeseddelforbruket.

12.8 Forbud mot velgerundersøkelser og liknende i valglokalet

Valglovgivningen bygger på prinsippet om at valget er hemmelig. Det er valgstyrets oppgave å legge forholdene fysisk til rette slik at hemmelig valg blir en realitet. I forbindelse med valghandlingen må velgerne ikke bli utsatt for press når det gjelder å røpe hva de har stemt. Dersom en velgerundersøkelse blir foretatt inne i valglokalet, kan mange velgere oppfatte dette som et uønsket press. Noen kan også oppfatte et slikt opplegg dit hen at det er valgmyndighetene som står bak undersøkelsen og at de derfor er forpliktet til å svare.

Valgloven § 9-4 første ledd inneholder derfor en regel om at det i valglokalet og i de rom velgeren må passere for å komme frem til valglokalet, ikke er tillatt å foreta velgerundersøkelser eller liknende utspørring av velgerne.

12.9 Fremgangsmåten ved stemmegivning i valglokalet

12.9.1 Hovedregel

Reglene om fremgangsmåten ved stemmegivning i valglokalet er fastsatt i loven § 9-5 og forskriften § 31.

Alle velgere som møter opp i valglokalet på valgdagen(e) skal som utgangspunkt få avgi stemme.

Velgerne skal krysses av i manntallet før de legger stemmesedlene i urnen. Loven har ikke regler som fastsetter om manntallsavkryssingen skal skje før eller etter at velgeren har vært i stemmeavlukket. Det avgjørende er at det skjer før stemmesedlene legges i urnen.

Stemmestyret må være bevisst på at det når det krysser av for velgeren i manntallet, går god for at velgeren faktisk er den han eller hun utgir seg for å være. Stemmestyret må således før avkryssingen vurdere om en ukjent velger har identifisert seg på en fullgod måte. Etter loven kan stemmestyret kreve at en ukjent velger legitimerer seg. Dersom en ukjent velger ikke kan godtgjøre sin identitet, skal vedkommende velger avvises.

Stemmeseddelen skal brettes sammen slik at det ikke er synlig hvilken valgliste velgeren stemmer på. Velgeren skal foreta denne sammenbrettingen ”i enerom og usett”, jf. § 9-5 tredje ledd. Deretter leverer velgeren stemmeseddelen til stemmestyret som stempler seddelen med et offisielt stempel. Etter at stemmeseddelen er blitt stemplet, legger velgeren den ned i en urne.

Ved kommunestyre- og fylkestingsvalg skal begge sedlene stemples dersom velgeren avgir stemme til begge valg. Den som stempler sedlene må forsikre seg om at stemmesedlene har ulik farge, en hvit og en blå. Stemmesedlene til begge valg kan legges i en og samme urne. Det er imidlertid adgang til å ha to urner stående på stemmestyrets bord, slik at velgerne kan legge sedlene for hvert valg i hver sin urne. I slike tilfelle bør hver urne merkes godt slik at en unngår sammenblanding av sedlene.

Dersom velgeren ved en feiltakelse skulle komme til å legge en ustemplet stemmeseddel i urnen, må stemmestyret ikke åpne urnen og ta ut stemmeseddelen for å stemple den. Feilen rettes heller ved at velgeren får anledning til å hente en ny stemmeseddel som valgfunksjonæren stempler før den legges i urnen. Den ustemplede stemmeseddelen vil bli forkastet.

12.9.2 ”Fremmede” stemmer/ikke i manntallet i kommunen

Velgere som ikke er manntallsført i stemmekretsen – men trolig i en annen del av kommunens manntall – skal også få avgi stemme (”fremmede stemmer”), jf. § 9-5 fjerde ledd og forskriften § 31. Det fremgår av valgloven § 9-5 fjerde ledd, sammenholdt med forskriften § 31, at også velgere som ikke er innført i manntallet skal få avgi stemme på valgdagen, for eksempel dersom velgeren er nektet stemmerett ved valgstyrets kjennelse. Velgere som er manntallsført i en annen kommune må henvises dit.

Disse velgerne skal ikke legge stemmeseddelen ned i valgurnen etter at den er blitt stemplet. Stemmestyret skal i stedet levere en stemmeseddelkonvolutt til velgeren. Velgeren legger seddelen/sedlene i stemmeseddelkonvolutten og leverer den til stemmestyret, som skal legge konvolutten i et særskilt omslag. Omslaget skal klebes igjen, og velgerens navn, fødselsdato og adresse skal skrives utenpå. Etter at stemmegivningen er slutt leveres omslaget til valgstyret.

12.9.3 Velgere som er krysset av i manntallet/som har forhåndsstemt

Det er ikke adgang til å ”stemme om igjen” på valgtinget i den forstand at en velger som har forhåndsstemt kan ombestemme seg og stemme på nytt på valgtinget. Etter § 31 i forskriften skal likevel en velger som krever å få avgitt stemme, ikke avvises, selv om det er krysset av i manntallet for at velgeren har avgitt forhåndsstemme. Begrunnelsen er at det kan forekomme feil ved avkryssingen.

Er det krysset av i manntallet for at velgeren har forhåndsstemt, skal velgeren ikke legge stemmeseddelen/-sedlene ned i valgurnen. Den/de skal behandles på samme måte som stemmer fra velgere som ikke står i manntallet i kretsen.

12.9.4 Velgere som lider av alvorlig sjelelig svekkelse eller nedsatt bevissthet

Etter de endringer i valgloven som har funnet sted våren 2005, har valgloven ingen regler om særlige prosedyrer i forbindelse med stemmegivning for denne gruppen velgere.

12.9.5 Velgere som trenger hjelp ved stemmegivningen

Det er skjedd endringer i valgloven § 9-5 om retten til å be om hjelp i forbindelse med stemmegivningen. Hvilke regler som gjelder når velgeren har behov for praktisk hjelp, står i § 9-5 femte ledd.

Dersom en velger har behov for hjelp til å avgi stemme, har vedkommende rett på hjelp fra stemmestyret, altså fra en valgfunksjonær. Dette er hovedregelen. Enkelte velgergrupper kan *i tillegg* ha med seg én annen hjelper etter eget valg. Retten til en ekstra, selvvalgt hjelper gjelder kun velgere med alvorlig fysisk eller psykisk funksjonshemming. Hensikten med bestemmelsen er å beskytte velgere mot utidig press.

Den tidligere retten til selv å velge ut en hjelper tilkommer nå altså kun enkelte velgere, og det skal uansett være til stede en valgfunksjonær i tillegg.

Loven slår fast at det er velgeren selv som skal peke ut den ekstra hjelperen. Dersom en annen enn velgeren kommer med en henvendelse til stemmestyret om å hjelpe velgeren, bør stemmestyret ta kontakt med velgeren for å forsikre seg om at det er velgerens eget ønske som kommer til uttrykk. Det er viktig at stemmestyret prøver å sikre at det ikke foregår press mot eller utilbørlig påvirkning av velgeren.

Det stilles ikke særlige krav til den ekstra hjelperen, så som at vedkommende har oppnådd en viss alder, eller er stemmeberettiget el.l..

Uttrykket ”nødvendig hjelp” innebærer at valgfunksjonæren/hjelperen kan være med velgeren inn i stemmeavlukket og hjelpe med det som er nødvendig for at velgeren skal få avgitt stemme.

Loven pålegger stemmestyret å gjøre eventuelle ekstra hjelpere oppmerksom på at de har taushetsplikt om velgerens stemmegivning.

Stemmestyremedlemmene/funksjonærene er å anse som offentlige tjenestemenn i forvaltningslovens forstand, og dermed underlagt dennes regler om taushetsplikt, bl.a. når det gjelder kunnskap om enkeltpersoners stemmegivning.

Det er ulike årsaker til at velgere trenger hjelp i forbindelse med stemmegivningen. Det kan være for eksempel bevegelseshemming eller andre årsaker, som synshemming, dysleksi eller psykisk utviklingshemming. En del av disse velgerne har problemer med å lese eller å forstå skilt og andre skriftlige anvisninger og trenger derfor hjelp til å orientere seg i valglokalet, selv om de ikke har ”synlige” funksjonshemninger. Det er viktig at medlemmene i stemmestyret/valgfunksjonærene er oppmerksomme på, og imøtekommende overfor disse velgerne. Det er også viktig for disse velgerne at det er enkelt å bli oppmerksom på hvem en kan henvende seg til for å få orientering og hjelp så snart en kommer inn i valglokalet.

12.9.6 Stemmegivning umiddelbart utenfor valglokalet

Departementet vil understreke at alle som er i stand til å ta seg inn i valglokalet på egen hånd, skal gjøre det og avgi stemme på vanlig måte inne i valglokalet. Bare velgere som ikke er i stand til å ta seg inn i valglokalet, kan avgi stemme umiddelbart utenfor, til to stemmemottakere (stemmestyrets medlemmer eller valgfunksjonærer), jf. loven § 9-6 og forskriften § 32.

Dersom velgeren er manntallsført i vedkommende del av manntallet, skal avkryssing skje før velgeren får utlevert stemmesedler. Stemmemottakerne bringer med seg følgende:

- et sett med stemmesedler, med en seddel for hver valgliste (for alle valg)
- et stempel
- en urne.

Velgeren skal – eventuelt med assistanse i tråd med regelverket – brette sammen stemmeseddelen/-sedlene og levere stemmegivningen til stemmemottakerne, som stempler den/disse. Deretter legger velgeren selv stemmegivningen ned i urnen. Stemmemottakerne skal deretter bringe urnen inn i valglokalet. Stemmesedler som blir til overs, må ikke tas tilbake.

13 SIKRING OG OPPBEVARING AV VALGMATERIELL

13.1 Sikring og oppbevaring av valgmateriellet under gjennomføringen av valget

Departementet har i forskriften § 34 fastsatt regler om sikring, oppbevaring og transport av valgmateriellet. Bestemmelsen er redigert og noe forenklet i forhold til tidligere.

Det er for det første fastsatt at valgstyret har ansvar for å etablere betryggende rutiner for oppbevaring og transport av valgmateriell i *alle* faser av valg gjennomføringen. Valgstyret avgjør – ut fra lokale forhold – hvordan valgmateriellet, manntall, stemmesedler, urner mv., skal oppbevares.

Bestemmelsen fastsetter videre et krav om forsegling i alle situasjoner hvor valgmateriell etterlates uten direkte oppsyn av valgmyndighetene. Regelen omfatter alle tilfeller hvor valgmateriell kan tenkes etterlatt, for eksempel mellom søndag og mandag på steder hvor det er to-dagersvalg eller dersom det tas en pause i optellingen fra valgnatten og til morgenen etter. Forsegling bør skje ved hjelp av lakk og segl, eller annet forseglingsutstyr som sikrer at uvedkommende ikke kan få tilgang til materiellet uten at dette synes. Stemmestyrets leder – eller en annen person som valgstyret utpeker – har ansvaret for å ta vare på forseglingsmateriellet.

All transport av valgmateriell skal foregå på hurtigste betryggende måte og uten unødige forsinkelser. Valgstyret har ansvaret for å etablere forsvarlige rutiner her. De som oppbevarer forseglingsutstyr kan ikke forestå transport av materiellet. Heller ikke kan vedkommende utføre eventuelt vakthold.

13.2 Tømming av urner i løpet av valgdagen

Departementet har fastsatt regler om tømming av urner i løpet av valgdagen, jf. § 33 i forskriften.

Det kan være nødvendig å tømme valgurner i løpet av valgdagen(e). Valgstyret skal sørge for at stemmestyrene legger opp betryggende rutiner for oppbevaring av innholdet i de urnene som er tømt, slik at det ikke skjer noe urettmessig med innholdet. Avgitte stemmer skal oppbevares slik at de ikke blir blandet sammen med de øvrige stemmesedlene eller annet valgmateriell. Dersom stemmesedlene oppbevares på et sted hvor valgmyndighetene ikke har direkte oppsyn med dem, skal oppbevaringsstedet forselges, jf. valgforskriften § 34.

14 PRØVING OG GODKJENNING AV FORHÅNDSSTEMMEGIVNINGER

14.1 Nærmere om godkjenningsprosessen for forhånds- og valgtingsstemmer

Det går et viktig skille mellom 1) prøving av stemmegivninger og 2) prøving av stemmesedler. Det er ulike forhold som prøves, og det er ulike regler som gjelder. Når en *stemmegivning* prøves, innebærer det prøving av valghandlingen eller måten velgeren har gitt sin stemme og om lovens krav til velgeren er oppfylt. Når vi prøver en *stemmeseddel*, er det stemmeseddelen som sådan som er gjenstand for prøving. Før det er aktuelt å prøve en stemmeseddel, må velgerens stemmegivning være godkjent, dvs. at vedkommende må ha blitt krysset av i manntallet. Dersom en stemmegivning er forkastet, skal ikke stemmeseddelen prøves.

Når en velger har levert eller fått anledning til å levere sin stemme, har vedkommende avgitt en stemmegivning. Denne stemmegivningen inneholder i utgangspunktet én stemmeseddel pr. valg. Stemmegivninger skal kontrolleres og kan ved kontrollen enten godkjennes eller forkastes. Alle godkjente stemmegivninger undergår en ny kontroll, nemlig prøving av selve stemmeseddelen. Kontrollen kan således beskrives i en totrinnsprosess:

Trinn 1: Godkjenning av stemmegivninger

Kontrollen er ulik for stemmegivninger avgitt på forhånd og stemmegivninger avgitt på valgtinget.

Ved kontroll av en *forhåndsstemmegivning* undersøker valgstyret omslagskonvolutten/ valgkortet. Dersom valgstyret finner at stemmegivningen er avgitt forskriftsmessig, det vil si i henhold til de krav loven setter i § 10-1, krysses velgeren av i manntallet og stemmegivningen er godkjent. Dersom lovens krav ikke er oppfylt, må stemmegivningen forkastes. Selve stemmeseddelen er på dette tidspunkt ennå ikke prøvet. Hvis stemmegivningen forkastes, blir det imidlertid aldri aktuelt å prøve stemmeseddelen.

Når det gjelder en *ordinær valgtingsstemmegivning*, skjer kontrollen og godkjenningen av stemmegivningen idet velgeren avgir sin stemme. Stemmestyret kontrollerer om velgeren står oppført i manntallet på stemmestedet og gir i tilfelle velgeren adgang til å avgi sin stemme. Stemmegivningen er godkjent idet velgeren krysses av i manntallet.

Dersom velgeren av ulike grunner ikke kan krysses av i manntallet på stemmestedet (velgeren er forhåndsavkrysset eller ikke står i manntallet på stemmestedet/kommunen), skal stemmegivningen legges i *særskilt omslag*. Valgstyret kontrollerer i ettertid omslaget, i tillegg til manntallet, før stemmegivningen eventuelt godkjennes. Idet stemmegivningen godkjennes snakker vi om en godkjent stemmegivning.

Når en forhånds- eller valgtingsstemmegivning godkjennes, innebærer det at velgeren hadde rett til å avgi stemme, og at denne ble avgitt på forskriftsmessig måte, det vil si at

den oppfyller lovens krav for godkjenning i § 10-1 og § 10-2. Det betyr likevel ikke at selve stemmeseddelen er prøvet og godkjent.

Trinn 2: Godkjenning av stemmesedler

En godkjent stemmegivning består av en stemmeseddelkonvolutt med innhold eller bare en stemmeseddel. Valgstyret skal kontrollere om innholdet i stemmeseddelkonvolutten/stemmeseddelen er forskriftsmessig, det vil si om det/den oppfyller vilkårene i § 10-3. Denne prosessen fører frem til godkjente stemmesedler og forkastede stemmesedler.

Når en stemmeseddel er godkjent, innebærer det at den oppfyller lovens krav for godkjenning i § 10-3, og den skal telle med i valgoppgjøret.

Begrepet *stemmer* brukes ofte som en samlebetegnelse på stemmegivninger og stemmesedler. Begrepet *stemmer* har ingen selvstendig juridisk betydning i forhold til regelverket for godkjenning av stemmegivninger og stemmesedler. Det er stemmegivninger og stemmesedler som skal godkjennes eller forkastes. I noen tilfeller er det likevel mest naturlig å bruke begrepet *stemmer*, som for eksempel i løpende tekst. I andre sammenhenger er det mer naturlig å snakke om enten stemmegivninger eller stemmesedler. En stemme kan således være synonymt med en stemmegivning og/eller en stemmeseddel.

I loven er dette skillet poengtert ved egne bestemmelser for godkjenning av stemmegivninger og stemmesedler; § 10-1 om forhåndsstemmegivninger, § 10-2 om valgtingsstemmegivninger og § 10-3 godkjenning av stemmesedler (alle).

14.2 Tidspunkt for prøving av forhåndsstemmegivninger

Prøvingen av forhåndsstemmegivningene kan begynne etter hvert som de kommer inn til valgstyret, jf. § 10-1 (3). Flest mulig av de innkomne forhåndsstemmene må prøves før valgdagen, slik at flest mulig forhåndsstemmer skal bli endelige. Den siste prøvingen må likevel ikke foregå senere enn at valgstyret er sikker på at alle stemmestyrene får kretsmanntallene før valglokalet åpner søndag eller mandag. Det er forhåndsstemmegivninger som er godkjent før valgdagen som går til foreløpig optelling senest fire timer før valglokalene stenger.

Prøvingen av forhåndsstemmegivninger det ikke ble tid til å godkjenne før manntallet ble lagt ut valgdagen, eller som kommer inn i løpet av valgdagen, kan ikke begynne før alle valglokalene er stengt mandag og valgstyret har fått inn alle kretsmanntallene fra stemmestyrene.

En forhåndsstemmegivning godkjennes formelt ved at velgeren krysses av i manntallet, se valgloven § 10-1 (2). Før velgeren kan krysses av i manntallet for å ha avgitt godkjent forhåndsstemmegivning, må valgstyret prøve om forhåndsstemmegivningen oppfyller valglovens vilkår for godkjenning, se § 10-1(1).

En avgjørelse om å ikke godkjenne en stemmegivning antas å være av prinsipiell betydning. Valgstyret må derfor selv foreta avgjørelser om ikke å godkjenne en stemmegivning. Myndighet til å godkjenne kurante stemmegivninger må imidlertid kunne delegeres, jf. kapitlet om delegasjon.

14.3 Åpning av forhåndsstemmegivninger

Valgforskriften § 35 krever at dersom omslagskonvolutter og stemmeseddelkonvolutter åpnes samtidig, må valgstyret påse at dette ikke gjøres av de samme personene. Det er ingenting i veien for at åpning av nevnte konvolutter skjer av de samme personene, men det må i tilfelle skje til ulik tid. Dette for at vedkommende ikke skal kunne koble omslagskonvolutter og stemmeseddelkonvolutter og på den måten se hva velgeren har stemt.

Valgforskriften krever videre at det alltid må være minst **to personer til stede** (som kan kontrollere hverandre) når omslagskonvolutter og stemmeseddelkonvolutter åpnes.

14.4 Vilkår for godkjenning av forhåndstemmegivninger

14.4.1 Innledning

Valgloven kapittel 8 har bestemmelser om hvilken fremgangsmåte som skal følges når velgeren skal avgi forhåndsstemme. Om disse bestemmelsene er fulgt er imidlertid ikke avgjørende for om en stemmegivning skal godkjennes eller ikke. Bestemmelsene er gitt for å sikre en god gjennomføring av valget.

Ved prøvingen er det ikke et krav at forhåndsstemmegivninger avgitt innenriks og utenriks holdes hver for seg. Valgmateriellet er forskjellig, men lovens vilkår for godkjenning er de samme. Det er likevel et krav at valgstyret protokollerer antall stemmegivninger mottatt innenriks og utenriks atskilt.

Forhåndsstemmegivningen innenriks består av en omslagskonvolutt, et valgkort med personopplysninger og en stemmeseddelkonvolutt. Forhåndsstemmegivninger utenriks, på Svalbard og Jan Mayen består av en omslagskonvolutt med personopplysninger og en stemmeseddelkonvolutt. Disse er utgangspunktet for vurderingen av om stemmegivningen skal godkjennes eller forkastes.

14.4.2 De enkelte vilkårene

Valglovens vilkår for godkjenning av forhåndsstemmegivningen fremgår av § 10-1 (1). Bestemmelsen inneholder ett sett kriterier eller vilkår som må være oppfylt for at stemmegivningen skal kunne godkjennes. Det er ikke tilstrekkelig at ett eller flere av vilkårene er oppfylt. Vilråene er kumulative, det innebærer at **alle** må være oppfylt for at stemmegivningen skal kunne godkjennes. Andre krav til godkjenning av forhåndsstemmegivningene har loven eller valgforskriften ikke. Selve stemmeseddelen skal godkjennes etter § 10-3.

Merk at stemmeseddelkonvoluttene i seg selv ikke skal prøves. Hovedregelen er at offisiell konvolutt skal benyttes. Men det er ingenting ved denne konvoluttene som kan føre til forkasting av stemmegivningen. Selv ikke hvor stemmeseddelkonvoluttene mangler, er dette i seg selv grunnlag for forkasting av stemmegivningen. Dersom stemmeseddelkonvoluttene mangler, skyldes dette ofte formelle feil fra stemmemottakers side, noe velgeren ikke skal lide for. At valgmyndighetene eventuelt vil komme til å se hva velgeren har stemt, er ikke i seg selv grunnlag for å forkaste stemmegivningen.

14.4.2.1 Innført i manntallet

Etter valgloven § 10-1 (1) bokstav a) er det et vilkår for godkjenning at velgeren er innført i manntallet i kommunen. Valgstyret kan kun godkjenne stemmegivninger fra velgere som har stemmerett i kommunen, og som dermed er innført i manntallet i kommunen.

Dersom velgeren ikke står i manntallet, må forhåndsstemmegivningen forkastes. Omslagskonvoluttene legges til side uåpnet. I enkelte tilfeller kan det være nødvendig å åpne omslagskonvoluttene for å fastslå velgerens identitet.

Merk at dersom valgstyret kjenner til at velgeren er manntallsført i en annen kommune, skal stemmegivningen videresendes denne kommunen.

14.4.2.2 Velgerens identitet

I § 10-1 (1) bokstav b) er det et vilkår at stemmegivningen må inneholde tilstrekkelig opplysninger til å fastslå velgerens identitet. Informasjon om velgeren skal finnes på valgkortet eller omslagskonvoluttene utenriks. Krav til selve valgkortet finnes i valgforskriften § 23 (2). Hvilken informasjon som skal skrives utenpå omslagskonvoluttene finnes i valgforskriften § 27 (6) og § 28 (3).

Velgeren skal kunne identifiseres ut fra de opplysningene som finnes på valgkortet eller omslagskonvoluttene. Hvis så er tilfelle, er vilkåret i bokstav b) oppfylt.

Valgloven legger i flere sammenhenger opp til at det skal benyttes offisielt valgmateriell. Dette er gjort for å sikre at lovens vilkår oppfylles i størst mulig grad. Dette gjelder også for valgkortet og omslagskonvoluttene. Det er imidlertid ikke et krav etter lovens bestemmelse for godkjenning av stemmegivninger at det offisielle valgkortet/omslagskonvoluttene er benyttet. Vilkåret i bokstav b) må også anses oppfylt dersom det ved stemmegivningen er vedlagt annet dokument med opplysninger om velgeren, eller at slike opplysninger på annen måte fremgår. Dette er ikke i strid med loven så lenge dokumentet fyller samme funksjon, nemlig å identifisere velgeren.

Valgkortet skal inneholde "felter for identifisering av velgeren", jf. valgforskriften § 23 (2). Til dette hører navn, adresse, fødselsnummer osv. Kan velgeren identifiseres kun på bakgrunn av navnet, er dette tilstrekkelig til at lovens vilkår er oppfylt. Manglende eller feil adresse gir ikke grunnlag for forkastelse, med mindre adresse er nødvendig for å identifisere velgeren.

Utenriks, på Svalbard og Jan Mayen skal omslagskonvolutt benyttes til identifikasjon av velgeren. Velgere som avgir brevstemme skal benytte samme type omslagskonvolutt. Utenpå denne er det trykket et skjema hvor stemmemottaker påfører nødvendig informasjon. Dette vil blant annet være navn, adresse og fødselsdato. Det vil også være felt for velgers signatur. Manglende signatur er imidlertid ikke grunnlag for forkasting av stemmegivningen i seg selv. Omslagskonvolutt vil også inneholde skjema for innføring i manntallet for de velgerne som ikke har vært registrert bosatt i Norge de siste 10 årene før valgdagen, jf. valgloven § 2-4 (3) og valgforskriften § 1.

Er det ikke mulig å identifisere velgeren, er vilkåret i bokstav b) ikke oppfylt og stemmegivningen må forkastes. Valgstyret kan ikke returnere stemmegivningen til stemmemottakeren for at vedkommende skal føye til det som mangler.

14.4.2.3 Rett tid

I § 10-1 (1) bokstav c) er vilkåret at stemmegivningen må være avgitt til rett tid. Det vil si fra 1. juli utenriks og 10. august innenriks og frem til siste fredagen før valget. Tid og sted for stemmegivningen skal angis på valgkortet/omslagskonvolutt. Er dette gjort, legger valgstyret det til grunn, med mindre forhold tyder på at noe ikke stemmer.

Mangler steds- og tidsangivelse på stemmegivningen, er det i seg selv ikke tilstrekkelig grunn til å forkaste stemmegivningen. Valgstyret må da undersøke om det er andre måter å finne ut om vilkåret er oppfylt, for eksempel ved å se på konvoluttens poststempel eller sjekke når stemmegivningen kom inn til kommunen. Dette vilkåret gjør at det kan være hensiktsmessig å føre liste over mottatte forhåndsstemmegivninger.

14.4.2.4 Rett stemmemottaker

I § 10-1 (1) bokstav d) er vilkåret at stemmegivningen skal være levert til rett stemmemottaker, med mindre det er en brevstemme. Stemmemottaker skal signere omslagskonvolutt som brukes ved utenriks stemmegivning. Valgstyret kan kontrollere stemmemottakeren mot en oversikt departementet setter opp over stemmemottakere oppnevnt utenriks. Også på valgkortet som brukes innenriks, er det felt for signatur fra stemmemottaker. Hvem som kan motta forhåndsstemmer, fremgår av valgloven § 8-2.

Tidligere var det et gyldighetskrav at stemmemottaker hadde signert på stemmegivningen. Det er det ikke lenger. Signaturen vil mer være et hjelpemiddel når valgstyret skal ta stilling til om man har å gjøre med en rett mottaker. Manglende signatur er i seg selv ikke grunnlag for å anse vilkåret for ikke å være oppfylt. Dersom det er brukt offisielt materiell "fra innerst til ytterst", er det rimelig å anta at stemmen er avgitt til rett stemmemottaker.

Er det brukt uoffisielt materiell, kan det være grunn til å gjøre nærmere undersøkelser, som å finne ut hvor stemmen er postlagt og ta en telefon til vedkommende valgstyre. Offisielle stemmemottakere som benytter annet enn offisielt stemmemateriell bør legge ved en forklaring til det valgstyret som skal prøve stemmegivningen.

Velger skal underskrive omslagskonvoluttene ved utenriks stemmegivning, se valgforskriften § 27 (6) og § 28 (4). Velgers signatur skal ikke vurderes, og manglende signatur fra velger gir ikke grunnlag for forkastelse av stemmegivningen.

Dersom stemmen er sendt som brevstemme, kommer vilkåret i bokstav d) ikke til anvendelse. Slike stemmer avgis uten at noen stemmemottaker er til stede. I valgforskriften § 28 (5) heter det at velger som avgir brevstemme, bør få et vitne til å bekrefte riktigheten av det som er påført omslagskonvoluttene. Et slikt vitne kan imidlertid ikke betraktes som en stemmemottaker. Manglende vitnepåførelse er ikke grunnlag for å forkaste stemmegivningen.

14.4.2.5 Omslagskonvoluttene

I § 10-1 (1) bokstav e) er vilkåret at omslagskonvoluttene ikke må ha vært åpnet. Vilkalet er oppfylt dersom omslagskonvoluttene er klebet igjen, og ikke noe tyder på at den har vært åpnet, eller forsøkt åpnet, etter at stemmemottaker klebet den igjen i velgerens påsyn.

14.4.2.6 Tidligere godkjent stemmegivning

I § 10-1 (1) bokstav f) er vilkåret at velgeren ikke tidligere må ha fått godkjent en stemmegivning. Dersom velger allerede er krysset av i manntallet og dermed har fått godkjent en stemmegivning, kan ikke ny stemmegivning godkjennes.

En konsekvens av denne regelen er også at dersom en person har avgitt flere forhåndsstemmer, er det den forhåndsstemmegivningen som kommer først frem til valgstyret som skal godkjennes, dersom den er i forskriftsmessig stand.

Forhåndsstemmegivninger som ikke blir prøvet før manntallet blir lagt ut på stemmestedene valgdagen, kan ikke behandles og godkjennes før avkryssingsmanntallene kommer inn til valgstyret etter endt stemmegivning. Dersom velgeren er krysset av i manntallet på valgdagen og således har fått godkjent stemmegivning avgitt på valgtinget, må en eventuell forhåndsstemmegivning forkastes. Dette gjelder selv om forhåndsstemmegivninger i utgangspunktet er endelige. Grunnen er at det ikke vil være mulig å finne tilbake til velgerens stemmegivning på valgdagen, siden denne ligger i urnen. Er velgerens stemmegivning på valgtinget derimot lagt i særskilt omslag, jf. valgforskriften § 31, skal valgtingsstemmegivningen forkastes uten å tas ut av omslaget, og forhåndsstemmegivningen godkjennes, med mindre den ikke oppfyller lovens godkjenningsvilkår.

14.4.2.7 Kommet inn innen valgdagen kl. 20.00

I § 10-1 (1) bokstav g) er vilkåret for godkjenning at stemmegivningen må ha kommet inn til valgstyret innen kl. 20.00 på valgdagen. At stemmegivningen må være "kommet inn" betyr at den fysisk må være kommet valgstyret i hende.

Dersom en forhåndsstemmegivning forkastes, og velgeren av den grunn ikke har fått avgi "gyldig" stemme, kan valgstyret gi velgeren melding om dette slik at vedkommende kan stemme på nytt. Valgstyret er imidlertid ikke forpliktet til å sette i verk særlige tiltak i så henseende. Hvert enkelt tilfelle må vurderes individuelt, der det kan legges vekt på om varsling medfører uforholdsmessige vanskeligheter for valgstyret.

14.5 Feilsendte forhåndsstemmegivninger

Feilsendte stemmegivninger skal, så langt det er mulig, videresendes rett valgstyre. På den trykte omslagskonvolutten utenriks står det: "Til valgstyret ikommune". Dersom valgstyret mottar slik stemmegivning, men ikke har vedkommende registrert i manntallet, bør det foretas undersøkelser med henblikk på hvor velgeren kan være ført inn i manntallet.

Dersom stemmegivningen er feilsendt, og omslagskonvolutten er åpnet av feil valgstyre, er ikke dette nødvendigvis grunnlag for forkasting av stemmegivningen, jf. § 10-1 (1) bokstav e). Men valgstyret som videresender forhåndsstemmegivningen, bør legge ved en forklaring om hva som er skjedd.

14.6 Flere stemmeseddelkonvolutter fra samme velger

Dersom en stemmegivning inneholder flere stemmeseddelkonvolutter eller stemmesedler uten konvolutt, skal alle stemmesedlene fra denne stemmegivningen legges ulest ned i én stemmeseddelkonvolutt. Prøving av stemmegivningen skjer etter valgloven § 10-1 (1) og prøving av stemmesedler skjer etter § 10-3. Dersom valgmyndighetene kommer til å se hva velgeren har stemt, er dette ikke grunnlag for å forkaste stemmegivningen eller stemmesedlene.

14.7 Avkryssing i manntallet

Dersom alle vilkårene i § 10-1 (1) er oppfylt, skal stemmegivningen godkjennes og velgeren krysses av i manntallet. Bestemmelsen i § 10-1 (2) fastslår det faktum at et kryss i manntallet er det synlige bevis for at valgstyret har tatt stilling til stemmegivningen og godkjent den. Stemmeseddelkonvolutten skal nå oppbevares atskilt fra valgkort/ omslagskonvolutt. Valgstyret bestemmer selv om godkjente forhåndsstemmegivninger skal oppbevares i en særskilt urne eller på annen måte.

For at forhåndsstemmegivningene faktisk skal bli endelige, er det nødvendig at de i størst mulig utstrekning krysses av i manntallet før valgtinget åpner. Valgstyret må ta dette med i betraktning ved planleggingen av gjennomføringen av valget.

14.8 Bruk av edb ved manntallsavkryssingen

Valgstyret bestemmer selv om det vil bruke et edb-system eller om avkryssingen i manntallet skal skje manuelt. Det er valgstyrets eget ansvar å velge et system som er tilfredsstillende og å etablere rutiner som sikrer at avkryssingen av forhåndsstemmegivninger foregår i samsvar med prinsippene i valgloven.

Departementet skal ikke godkjenne edb-baserte systemer beregnet på avkryssing av forhåndsstemmegivninger.

15 PRØVING OG GODKJENNING AV VALGTINGSSTEMMEGIVNINGER

15.1 Innledning

Om godkjenningsprosess for både forhånds- og valgtingsstemmer, se kapittel 14.1.

Valgloven kapittel 9 har bestemmelser om hvilken fremgangsmåte som skal følges på valgtinget slik at velgerne får mulighet til å stemme. Om disse bestemmelsene er fulgt er imidlertid ikke avgjørende for om en stemmegivning skal godkjennes eller ikke. Bestemmelsene er gitt for å sikre en god gjennomføring av valget.

Det må skilles mellom ordinære stemmegivninger og stemmegivninger som legges i særskilt omslag. Begge typer stemmegivninger skal prøves etter bestemmelsen i valgloven § 10-2 (1). Prøving av og godkjenning av ordinære stemmegivninger avgitt på valgtinget skjer samtidig med at stemmen avgis. Dette er annerledes enn for forhåndsstemmegivningene, som godkjennes i ettertid. Stemmegivninger avgitt på valgtinget, men som er lagt i særskilt omslag, skal imidlertid også godkjennes i ettertid.

15.2 Prøving av valgtingsstemmegivningene

15.2.1 Innledning

Prøving av og godkjenning av ordinære stemmegivninger avgitt på valgtinget skjer samtidig med at stemmen avgis. Ordinære stemmegivninger godkjennes **når** stemmeseddelen legges ned i urnen (eller velgeren får mulighet til å legge stemmeseddelen i urnen) **og** velgeren krysses av i manntallet. Stemmegivninger i særskilt omslag godkjennes i ettertid.

15.2.2 Vilkår for godkjenning av valgtingsstemmegivninger lagt i urnen

Vilkårene for godkjenning av disse stemmegivningene fremgår av valgloven § 10-2 (1). Bestemmelsen angir positivt hvilke vilkår som kreves for at en stemmegivning avgitt på valgtinget skal kunne godkjennes. Det innebærer at dersom vilkårene ikke er oppfylt, kan ikke stemmegivningen godkjennes. Dersom alle vilkårene i § 10-2 (1) er oppfylt, skal stemmegivningen godkjennes og velgeren krysses av i manntallet. Selve stemmeseddelen skal godkjennes etter § 10-3.

Velger som er innført i manntallet på stemmestedet og som tidligere ikke har fått godkjent en stemmegivning, får anledning til å legge stemmeseddelen i urnen.

Etter valgloven § 10-2 (1) **bokstav a)** er det et vilkår for godkjenning at velgeren må være **innført i manntallet i kommunen**. I og med at stemmegivningen på valgtinget i flere kommuner foregår på flere stemmesteder, har stemmestyret på det enkelte stemmested kun mulighet til å krysse av i manntallet for velgere som er innført i manntallet i denne stemmekretsen.. Det betyr at dersom velgeren ikke er innført på dette stemmestedet, men i en annen stemmekrets i kommunen, må stemmen avgis som såkalt fremmed stemmegivning, og derfor legges i særskilt omslag. Valgstyret kontrollerer så i ettertid om vilkåret er oppfylt for denne stemmegivningen. Velgere som er innført i manntallet, skal legge sin stemmegivning i urnen.

Etter valgloven § 10-2 (1) bokstav b) er det et vilkår om at velgeren må ha fått **anledning til å avgi stemme**. Vilkaaret er oppfylt dersom vedkommende legger sin stemmegivning i urnen, eller dersom stemmegivningen legges i særskilt omslag. Vilkaaret er også oppfylt dersom vedkommende for eksempel blir krysset av i manntallet, men velger å ikke legge en stemmegivning i urnen. En velger som er avkrysset i manntallet, og som har forlatt valglokalet uten å ha lagt en stemmegivning i urnen, kan således ikke senere få godkjent en ny stemmegivning. Ønsker vedkommende å stemme på nytt, må i tilfelle stemmegivningen legges i særskilt omslag med påtegning fra stemmestyret.

Etter valgloven § 10-2 (1) **bokstav c)** er det et vilkår for godkjenning at velgeren **ikke allerede har avgitt godkjent stemmegivning**. Har velgeren det, må stemmegivningen i tilfelle legges i særskilt omslag. Valgstyret vil da måtte forkaste stemmegivningen.

15.2.3 Vilkår for godkjenning av stemmegivninger i særskilt omslag

Når stemmer avgis på valgdagen, kan følgende forhold føre til at stemmegivningen må legges i særskilt omslag, jf. valgloven § 9-5 (4) og valgforskriften § 31:

- velgeren er ikke innført i manntallet på stemmestedet (vedkommende kan være manntalsført i en annen krets, eller i en annen kommune), eller
- velgeren er allerede avkrysset i manntallet.

Disse stemmegivningene godkjennes ikke idet stemmen avgis, slik tilfellet er for ordinære stemmegivninger. Valgstyret må i ettertid prøve om vilkårene for godkjenning etter § 10-2 (1) er til stede. Disse stemmegivningene er lagt i et særskilt omslag som inneholder velgerens stemmeseddelkonvolutt med stemmeseddel. Utenpå omslaget er velgerens navn, adresse og fødselsdato skrevet på. Selve stemmeseddelen skal godkjennes etter § 10-3.

Etter valgloven § 10-2 (1) **bokstav a)** er det et vilkår for godkjenning at velgeren må være **innført i manntallet i kommunen**. Når det gjelder stemmer avgitt i en annen stemmekrets i kommunen enn der hvor velgeren står i manntallet ("fremmede stemmer"), må det undersøkes om velgeren også har stemt i sin egen krets. Har velgeren også stemt i sin egen krets, må stemmegivningen i omslag forkastes uten at

omslaget åpnes. Velgeren er da krysset av i manntallet i denne stemmekretsen og har allerede avgitt en godkjent stemmegivning, jf. § 10-2 (1) bokstav c.

Etter valgloven § 10-2 (1) **bokstav b**) er det et vilkår om at velgeren må ha fått **anledning til å avgi stemme**. Dette vilkåret er oppfylt i og med at stemmegivningen er lagt i særskilt omslag.

Etter valgloven § 10-2 (1) **bokstav c**) er det et vilkår om at velgeren **ikke allerede har avgitt godkjent stemmegivning**. Har velgeren gjort det, forkastes valgtingsstemmegivningen uten at omslaget åpnes. Det samme gjelder dersom velgeren allerede har fått godkjent en valgtingsstemmegivning i den kretsen vedkommende er innført i manntallet, jf. over

Dersom velgeren har levert flere fremmede stemmer, er ikke dette i seg selv grunnlag for forkastelse av alle stemmene. Én forskriftsmessig stemmegivning godkjennes, de andre må forkastes. Etter prinsippet om at en stemmegivning skal være endelig, er det den stemmegivningen som først kommer valgstyret i hende som skal godkjennes, dersom denne oppfylder lovens vilkår.

Dersom omslaget stemmegivninger er lagt i, ikke er klebet igjen, er ikke dette i seg selv grunnlag for forkasting av stemmegivningen.

16 PRØVING OG GODKJENNING AV STEMMESEDLER

16.1 Innledning

Et viktig prinsipp bak regelverket for godkjenning av stemmesedler er at færrest mulige forhold bør føre til forkastelse. Dette prinsippet bør derfor brukes retningsgivende der det er tvil om en stemmeseddel skal godkjennes eller forkastes.

Forhåndsstemmer og valgtingsstemmer må holdes fra hverandre ved prøvingen. Det er ikke et krav at stemmesedler avgitt utenriks og innenriks holdes atskilt. Når det avholdes kommunestyre- og fylkestingsvalg, må stemmesedlene til de ulike valgene holdes atskilt. Det samme gjelder ved stortings- og sametingsvalg i de kommuner som også skal telle opp stemmer ved sametingsvalget.

16.2 Vilkår for godkjenning av stemmesedler

Valgloven har i § 10-3 (1) bestemmelse som angir vilkår for godkjenning av stemmesedler. Bestemmelsen gjelder både for stemmesedler avgitt på forhånd og stemmesedler avgitt på valgtinget. Vilkårene er kumulative, det vil si at alle vilkårene må være oppfylt for at stemmeseddelen kan godkjennes.

Stemmeseddelkonvoluttene som benyttes ved forhåndsstemmegivningen og ved stemmegivninger i særskilt omslag er ikke gjenstand for prøving. Det er kun stemmeseddelen som skal prøves.

Etter valgloven § 10-3 (1) **bokstav a**) er det et vilkår for godkjenning at stemmeseddelen har **offentlig stempel dersom den er avgitt på valgtinget**. Kravet om stempel gjelder ikke for stemmesedler avgitt på forhånd.

Stempelet erstatter stemmesedelkonvoluttene som ble brukt tidligere og sikrer at hver velger kun får godkjent én stemme, nemlig den som er forsynt med et stempel.

Ved valget i 2003 fikk departementet forespørsel om hvordan valgstyret skulle forholde seg til stemmesedler lagt i særskilt omslag på valgdagen og som stemmestyret hadde glemt å stemple. Departementet antok at valgmyndighetene hadde adgang til å stemple stemmeseddelen i ettertid og derved rette feilen slik at stemmeseddelen likevel kunne godkjennes. Velgeren er i en slik situasjon intet å laste. Feilen skyldes utelukkende valgfunksjonæren. En oppretting av feilen ville ikke innebære noen risiko for at stemmesedler skulle bli godkjent med urette eller at velgeren skulle få godkjent mer enn én stemme. Dersom flere stemmesedler har klebet sammen, er det kun den ytterste som blir stemplet, og det er bare denne som oppfyller kravet til godkjenning. Stemmestyret bør påse at flere stemmesedler ikke er klebet sammen, men må ikke åpne stemmegivningen før den legges i urnen for å undersøke om velgeren leverer flere sedler.

Ved valget i 2003 oppsto et litt spesielt problem som følge av omleggingen til et system uten stemmesedelkonvolutt. Enkelte velgere brukte en blank stemmeseddel som omslag om stemmeseddelen, trolig for å være helt sikker på at ingen skulle se hva de stemte. Resultatet var at den ytterste, blanke stemmeseddelen ble stemplet, mens den egentlige stemmeseddelen ble forkastet fordi den manglet stempel. Det er viktig at valgfunksjonærene er oppmerksom på denne problemstillingen og gjør det de kan for å hindre feil.

Ved kommunestyre- og fylkestingsvalg skal velgeren levere en stemmeseddel til hvert valg. Begge sedlene må stemples.

Dersom en stemmeseddel mangler offentlig stempel, skal den forkastes. Se likevel det som er sagt om dette over vedrørende stemmesedler i særskilt omslag.

Etter valgloven § 10-3 (1) **bokstav b**) er det et vilkår at det fremgår **hvilket valg** stemmeseddelen gjelder. Krav til stemmesedler med kandidatnavn fremgår av valgforskriften § 19. Det er imidlertid ikke vilkår for godkjenning at stemmeseddelen har en utforming som nevnt i denne bestemmelsen. Også andre stemmesedler enn de valgmyndighetene har trykket opp kan benyttes. Vilkårene for godkjenning fremgår kun av § 10-3.

Normalt vil det fremgå av overskriften på stemmeseddelen eller av fargen hvilket valg den gjelder. Ved stortingsvalg vil en standard stemmeseddel være av hvitt papir og ha overskriften Stortingsvalget 20XX. Ved lokalvalg vil en stemmeseddel til kommunestyrevalget være hvit med overskriften "Kommunestyrevalget 20XX" eller

lignende, mens den til fylkestingsvalget vil være blå og påført overskriften "Fylkestingsvalget 20XX" eller lignende.

Lovens vilkår er at det "fremgår" til hvilket valg seddelen gjelder. Dette betyr at det ikke nødvendigvis trenger å stå på selve stemmeseddelen hvilket valg den gjelder. Det er tilstrekkelig at det fremgår av selve stemmegivningen slik den fremstår. Dersom det i en stemmesedelkonvolutt ligger to stemmesedler og bare én av dem har valgbetegnelse, for eksempel "Kommunestyrevalget 20XX", kan man således anta at den andre er til fylkestingsvalget. Dette gjelder selv om begge stemmesedlene er hvite. Velgerens mening i slike tilfeller fremgår av hele stemmegivningen.

Dersom stemmeseddelen har en annen farge enn angitt for aktuelle valg etter valgforskriften § 19, men har valgbetegnelse, er dette tilstrekkelig til at vilkåret må anses oppfylt. Det samme gjelder dersom fargen er forskriftsmessig, men seddelen mangler valgbetegnelse. Men mangler både valgbetegnelse og fargen er "feil", er det kun teksten/kandidatnavnene som kan vise hvilket valg seddelen gjelder.

Dersom velgeren f.eks. på en blå seddel har strøket over valgbetegnelsen og skrevet "Kommunestyrevalget", kan seddel bare godkjennes dersom den ligger i en stemmesedelkonvolutt, dvs. dersom den er avgitt på forhånd eller lagt i særskilt omslag på valgtinget. Er en slik stemmeseddel lagt i en urne på valgtinget, kan rettingen ikke godkjennes. Det har sammenheng med at en velger i tilfelle kan komme til å få godkjent to sedler til samme valg. Dette er i strid med valglovens prinsipp om at en velger bare kan få godkjent én stemme til hvert valg. Dersom kommunen benytter en urne til hvert av valgene, er det bare stemmesedler til respektive valg som kan godkjennes. Det betyr at dersom seddelen ligger i en urne beregnet på kommunestyrevalget, må den forkastes. Ligger den i en urne beregnet på fylkestingsvalget, godkjennes seddelen som en stemme til fylkestingsvalget.

Etter valgloven § 10-3 (1) **bokstav c)** er det et vilkår for godkjenning at det fremgår av stemmeseddelen **hvilket parti eller gruppe** velgeren har stemt på. Krav til stemmesedler med kandidatnavn fremgår av valgforskriften § 19. Det er imidlertid ikke vilkår for godkjenning at stemmeseddelen har en utforming som nevnt i denne bestemmelsen. Vilråene for godkjenning fremgår kun av § 10-3.

Også her er lovens vilkår at det "fremgår" hvilket parti eller gruppe velgeren har stemt på. Dette innebærer at stemmeseddelen ikke nødvendigvis må være enslydende med den offisielle. Er det mulig for valgstyret å fastslå hva velgeren har ment å stemme på, er dette tilstrekkelig til at vilkåret er oppfylt. Og motsatt, er det ikke mulig, er vilkåret ikke oppfylt.

Normalt benyttes offisielt trykte stemmesedler, og da står navnet på et parti eller en gruppe på seddelen, og vilkåret for godkjenning er oppfylt. Vanlige forkortelser er også greit, for eksempel alminnelig brukte partibetegnelser som en stor "A", en stor "H", "SP" og liknende. Uregistrerte grupper er likestilt med de registrerte partiene når det gjelder krav om navn på stemmesedlene. Stemmesedler som lyder på for eksempel

”Frie Velgere”, ”Uavhengige Velgere” eller liknende uten å ha med kandidatnavn, oppfyller dermed også vilkåret. I begge tilfeller godkjennes stemmeseddelen. Alle stemmesedler anses å inneholde de kandidatnavn som står på gruppens offisielle valgliste. Se § 10-3 som slår fast at en stemmeseddel anses for å være enslydende med den offisielle valglisten.

Det er ikke et vilkår for godkjenning at stemmeseddelen har en overskrift. Dersom en stemmeseddel inneholder alle kandidatnavn fra en bestemt valgliste, vil det være mulig å fastslå hva velgeren har stemt på, og lovens vilkår er oppfylt. Er det således oppført navn på en eller flere kandidater som stiller til valg på én og samme liste i kretsen, må stemmen regnes som avgitt til det aktuelle partiet eller gruppen. Men er det ført opp navn på kandidater som står på ulike lister, vil det være umulig å vite hvilket parti eller hvilken gruppe velgeren har ment å stemme på.

Har velgeren forsøkt å skrive en listeoverskrift, må det være akseptabelt å tolke velgers mening, i retning av språklig likhet. Står det for eksempel Arbeidspartiet, er det naturlig å anta at velgeren mener Arbeiderpartiet. Mer tvilsomt er ”Arbeidslista” eller liknende.

En tolkning i retning av politisk likhet kan ikke aksepteres. Hva som skal anses som politisk likt, er ikke innlysende. Det vil i realiteten ikke være mulig å tolke velgers mening. En stemmeseddel med påskriften ”De konservative” kan således ikke gis til Høyre.

I noen tilfeller har velgeren gjort endringer på stemmeseddelen som kan ha betydning for om vilkåret i bokstav c) kan anses oppfylt. Det må skilles mellom lovlige endringer (eks. stryke over og skrive ny listeoverskrift) og ugyldige endringer (eks. et X over seddelen). I sistnevnte tilfelle må man se bort fra endringen og stemmen gå urettet til vedkommende liste, dvs at stemmeseddelen godkjennes slik den ser ut uten de ugyldige endringene.

Har to eller flere registrerte partier stilt fellesliste, skal stemmesedler som lyder på ett av disse partienes navn eller på felleslistens fulle navn, regnes felleslisten til gode, jf. valgforskriften 38. Det samme gjelder hvis et eller flere registrerte partier har stilt fellesliste sammen med en gruppe som ikke representerer noe registrert parti.

Dersom det i en stemmeseddelkonvolutt ligger flere stemmesedler og alle er fra samme valgliste, vil det være mulig å fastslå hva velgeren har stemt på. En av sedlene godkjennes. Selv om stemmesedlene skiller seg noe ut fra hverandre etter utseende, for eksempel at en er trykt og en er håndskrevet, er dette uten betydning. Hvis stemmesedlene lyder på forskjellige valgliste, må alle forkastes.

Etter valgloven § 10-3 (1) **bokstav d)** er det videre et vilkår at det **partiet eller gruppen** velgeren har stemt på, **stiller liste i kretsen**. Dette er en logisk regel, det er ikke mulig å godkjenne en stemmeseddel som gjelder en liste som ikke stiller i den kretsen velgeren er manntallsført.

Bruk av stemmeseddel beregnet på annen krets enn den velgeren er manntalsført i, skal godkjennes når partiet også stiller liste i den kretsen velgeren er manntalsført i. Merk likevel at stemmesedler beregnet på en annen krets bare kan godkjennes dersom det gjelder et registrert politisk parti. Det er ellers uten betydning om seddelen er rettet, eller om den er håndskrevet eller trykt. En slik stemmeseddel anses å inneholde kandidatnavn i samsvar med den offisielle valglisten i velgerens krets, jf. § 10-3 (2). Dersom velgeren har benyttet en trykt seddel som ikke er enslydende med den offisielle og rettet på denne, ses det bare bort fra rettingene, jf. § 10-3 (3).

De vilkår som er gjennomgått foran, er lovens vilkår for godkjenning av stemmegivninger.

For ordens skyld understrekes at følgende forhold **ikke** lenger fører til forkastelse:

- velgeren har gitt uttrykk for en mening om personer, organisasjoner eller samfunnsspørsmål,
- velger har signert,
- velger har rettet med skrivemaskin/annen mekanisk måte
- det ligger noe annet enn en eller flere stemmesedler i stemmeseddelkonvolutt, selv om det klart fremgår at det er lagt der med vilje, eller
- velgers identitet på annen måte fremgår eller avsløres.

De nevnte forhold er altså ikke lenger forkastelsesgrunner.

16.3 Registrering av blanke stemmer

Følgende regnes som blank stemme:

1. avkryssingsstemmeseddel uten påtegning for valgt parti eller gruppe og
2. ordinær blank stemmeseddel, dvs. stemmeseddel uten tekst (slik den må ha dersom velgeren ønsker å stemme på et parti eller en liste).

Blanke stemmer kan naturlig nok ikke regnes med i valgoppjøret siden stemmene ikke kan tildeles noen mandatplasser. Det er likevel av interesse og betydning hvor mange velgere som stemmer blankt. Av denne grunn må antallet slike stemmer protokolleres.

Stemmesedler som forkastes på grunn av at de ikke oppfyller lovens krav til godkjenning, skal ikke regnes som blanke stemmer. Et eksempel kan være at det er tvil om hvilket listealternativ stemmeseddelen gjelder. En tom konvolutt, eller stemmeseddelkonvolutt med stemmeseddel kun til ett valg (ved lokalvalg), regnes ikke som en blank stemme (til det andre valget). I disse tilfellene kan en ikke si at velgeren har foretatt en "aktiv" handling i forhold til å avgi blank stemme.

16.4 Stemmesedler som ikke er enslydende med de offisielle

I henhold til § 10-3 (2) skal en **stemmeseddel anses for å være enslydende** med den offisielle valglisten, dvs. at den anses å inneholde alle de kandidatnavn som den godkjente listen inneholder.

Loven er ikke til hinder for at man bruker andre enn de opptrykte stemmesedlene, for eksempel et blankt stykke papir t man selv har skrevet på, en utskrift av stemmeseddelen fra PC eller Internett, eller ferdig opptrykte sedler fra andre enn valgmyndighetene. At alle stemmesedler skal anses for å ha det samme innholdet som den offisielle valglisten gjør det mulig å unngå velgeraksjoner med forhåndstrykte manipulerede stemmesedler der for eksempel ett navn er utelatt. En unngår også problem med trykkfeil. Valgstyret behøver således ikke å gå gjennom alle sedlene for å se om de er enslydende med de offisielle valglistene. "Enslydende med en offisiell valgliste" betyr enslydende med en offisiell valgliste i det fylket eller den kommunen hvor velgeren har stemmerett.

Valgloven § 10-3 (3) slår likevel fast at dersom velgeren har gjort rettinger på trykte stemmesedler som ikke er likelydende med de offisielle listene, skal det **ses det bort fra disse rettingene**. Dette gjelder ikke håndskrevne stemmesedler. Det er bare hvis velgeren har hatt en fullstendig valgliste med navn at man kan være sikker på at velgeren har hatt mulighet til å gjøre de samme endringer vedkommende kunne gjort på en offisiell valgliste. I teorien kan det jo antas at det sirkulerer stemmesedler der enkelte kandidatnavn er tatt ut eller rettet på annen måte. Det vil i så fall ikke være mulig for velgeren å gi personstemme til denne kandidaten, selv om vedkommende hadde ønsket det. Dette har den konsekvens at valgstyret må gå gjennom alle sedler som er rettet, og skille ut de som ikke er identiske med offisielle valglistene.

16.5 Betydningen av rettinger på stemmesedler

Gyldige rettinger på offisielle stemmesedler skal telle med i valgoppgjøret. Har velgeren rettet på en stemmeseddel som ikke er enslydende med den offisielle valglisten, ses det bort fra rettingene. Har velgeren rettet stemmeseddelen på annen måte enn tillatt, skal det også ses bort fra rettingene. Stemmeseddelen skal imidlertid godkjennes dersom lovens vilkår i § 10-3 er oppfylt.

Ved stortingsvalg kan velgerne endre rekkefølgen på kandidatene og stryke navn. Velgerne markerer for endring i rekkefølgen ved å sette tall for ønsket nummer i rekkefølgen ved kandidatnavnet, jf. valgloven § 7-2. Etter valgforskriften § 19 nr. 9 skal det trykkes en særskilt kolonne med ruter for dette bruk. Stryking må skje ved å gå frem som angitt på stemmeseddelen jf. valgloven § 7-2. I henhold til valgforskriften § 19 nr. 9 må stryking skje ved å sette et merke i ruten til høyre for navnet.

På offisielle stemmesedler til kommunestyre- og fylkestingsvalg er det satt av felt for markering av personstemme og felt for oppføring av slengere (bare ved kommunestyrevalg). Det er ikke av betydning for stemmeseddelen eller endringenes gyldighet om velgeren har markert personstemme eller ført opp slenger på annen måte

enn anvist så lenge markeringen/oppføringen er i tråd med rettemåten beskrevet i valgloven § 7-2.

Dersom velgeren har levert flere stemmesedler til samme parti ved samme valg (kun aktuelt for stemmesedler i stemmeseddelkonvolutt), og noen av dem er rettet, gjelder følgende regler, jf. valgforskriften § 39:

Når bare én av stemmesedlene er rettet, godkjennes denne. Når flere stemmesedler er rettet likt, godkjennes en av dem. I begge tilfeller tas det hensyn til rettingene ved oppgjøret. Dersom flere stemmesedler er rettet ulikt, godkjennes én av sedlene, mens det ses bort fra rettingene.

17 OPPTELLING AV STEMMESEDLER

17.1 Prinsipper for opptelling

Valgloven § 10-4 har prinsipper for opptelling av stemmesedler. Bestemmelsen gjelder både for stemmer avgitt på forhånd og for stemmer avgitt på valgtinget.

Ansvar for opptellingen ligger hos valgstyret, jf. § 10-4 (1). Det bestemmer selv hvordan opptellingen skal skje, for eksempel om det skal foretas foreløpig opptelling av valgtingsstemmer ute på stemmestedene, om stemmene skal bringes til annet stemmested for opptelling, eller om all opptelling skal skje sentralt hos valgstyret. Foreløpig opptelling av forhåndsstemmene skjer normalt hos valgstyret.

Valgstyret kan likeledes bestemme at all opptelling skal skje i annen kommune eller hos fylkesvalgstyret. Slik opptelling kan være aktuelt ut fra ønsket om et raskere opptellingsresultat ved hjelp av maskinelt utstyr. Dersom kommunen velger å foreta opptelling i annen kommune eller hos fylkesvalgstyret, betyr dette imidlertid ikke at ansvaret for opptellingen overlates til et annet valgstyre eller fylkesvalgstyret.

Valgstyret fra kommunen opptellingen gjelder, må være til stede ved opptellingen, jf. valgforskriften § 40. Valgmyndighetene må påse at stemmesedler fra flere kommuner ikke på noen måte blandes sammen. Opptellingen skal skje separat, i nærvær av valgstyret og under dets tilsyn.

Opptelling av stemmesedler i en annen kommune eller hos fylkesvalgstyret er aktuelt både ved foreløpig og endelig opptelling. Avgjørelse om hvor og hvordan opptellingen skal skje, tas av valgstyret. Foreløpig opptelling av stemmer i en annen kommune eller hos fylkesvalgstyret må imidlertid ikke føre til forsinkelser i opptellingen i kommunen. Det er valgstyrets ansvar å påse at forutsetningene for slik opptelling er tilstede.

Dersom valgstyret overlater foreløpig opptelling av valgtingsstemmer til stemmestedet, er det et vilkår at manntallet i kretsen inneholder minst 100 navn, jf. valgloven § 10-4 (2). Er det færre enn 100 navn i manntallet, må foreløpig opptelling skje enten hos valgstyret eller på et annet stemmested.

Ved kommunestyrevalg og fylkestingsvalg skal stemmesedler telles opp hver for seg, jf. valgloven § 10-4 (3). Opptellingen kan skje samtidig, med mindre dette skaper forsinkelse for valgoppgjøret til fylkestingsvalget.

Valgloven § 10-4 (4) fastslår prinsippet om at forhåndsstemmer og valgtingsstemmer skal telles opp hver for seg.

Alle stemmesedler skal telles opp to ganger, jf. valgloven § 10-4 (5). Kommunene skal således foreta foreløpig opptelling av både forhåndsstemmer og valgtingsstemmer, men opptellingen skjer på ulikt tidspunkt.

Ved kommunestyrevalg og fylkestingsvalg er det viktig at annen opptellingsrunde til kommunestyrevalget ikke forsinkes forsendelse av materiell til fylkesvalgstyret. Kravet til et korrekt opptellingsresultat må likevel gå foran hensynet til raskest mulig videresending av materiell.

Optisk lesing av stemmesedler er ikke av betydning i forhold til kravet om opptelling i to omganger. Også ved bruk av slike hjelpemidler kan det oppstå feil slik at to opptellingsrunder er påkrevet.

Regler for foreløpig opptelling finnes i valgloven § 10-5, og regler for endelig opptelling finnes i § 10-6.

17.2 Opptelling ved hjelp av edb

De kommunene som ønsker det, kan bruke elektroniske systemer ved opptelling og registrering av stemmene, eller ved valgoppgjøret. Slike systemer skal ikke godkjennes av departementet. Valgstyret har selv ansvar for at systemet foretar korrekt registrering, opptelling og valgoppgjør i samsvar med valglovens bestemmelser.

17.3 Foreløpig opptelling

17.3.1 Når skal den foreløpige opptellingen begynne?

17.3.1.1 Forhåndsstemmer

Foreløpig opptelling av forhåndsstemmer som er mottatt, godkjent og krysset av for i manntallet før valgdagen, skal begynne senest fire timer før alle valglokalene i kommunen er stengt på valgdagen mandag. Forutsetningen er likevel at dette kan gjøres uten å "stride mot prinsippet om hemmelige valg", jf. valgloven § 10-5 (1). Det betyr at dersom kommunen mottar få forhåndsstemmer, kan det ikke foretas foreløpig opptelling av disse før stemmegivningen er avsluttet valgdagen. I stedet må stemmegivningene legges til side og blandes med ev. sent innkomne forhåndsstemmegivninger. Opptellingen starter da så snart alle forhåndsstemmegivningene er godkjent.

Dersom kommunen mottar et tilstrekkelig antall stemmer til at foreløpig opptelling kan gjennomføres, må valgstyret påse at et visst antall stemmegivninger legges til side for å

blande disse med sent innkomne stemmegivninger, jf. valgforskriften § 37. Hvis foreløpig opptelling av forhåndsstemmer skjer kretsvis, må det legges til side et visst antall per krets.

Stemmegivninger som legges til side, skal ikke tas med i foreløpig opptelling som gjennomføres før valgtinget er stengt valgdagen. Antallet som legges til side, bestemmer valgstyret selv, men det må være stort nok til å sikre at de forhåndsstemmegivningene som valgstyret får inn etter at opptellingen har begynt, forblir anonyme ved opptellingen. Disse stemmene kan først telles opp etter kl. 20.00 valgdagen, og de bokføres særskilt i møteboken.

Valgstyret kan selv bestemme når det vil begynne tellingen før tidspunktet angitt i loven. Foreløpig opptelling kan likevel ikke begynne før valgdagen mandag.

Det er ikke adgang til å "offentliggjøre" resultater fra den foreløpige opptellingen før klokken 20.00 valgdagen mandag, jf. valgloven § 9-9. Å gi opplysninger om resultatet til media eller til forskere er ikke ensbetydende med offentliggjøring. Dersom valgstyret gir slike opplysninger om resultatet før klokken 20.00, må det også gjøre oppmerksom på sperrefristen. Den som mottar informasjon om resultater fra stemmegivningen før fristen har gått ut, har et eget selvstendig ansvar for å påse at informasjonen ikke offentliggjøres før kl. 20.00.

17.3.1.2 Valgtingsstemmer

Valgstyret bestemmer hvor opptellingen skal skje, jf. § 10-4. Foreløpig opptelling av valgtingsstemmene skal starte så snart som mulig etter at stemmegivningen på valgtinget er avsluttet, jf. valgloven § 10-5 (2). "Valgtinget" i denne sammenheng betyr det enkelte stemmested. Foreløpig opptelling på ett stemmested av stemmer mottatt på dette stedet kan derfor starte selv om stemmegivningen på de andre stemmestedene i kommunen ennå ikke er ferdig. Vær oppmerksom på bestemmelsen i § 9-9 som setter forbud mot offentliggjøring av valgresultater før valgdagen kl. 20.00.

Dersom det er bestemt at det skal foretas felles opptelling for flere stemmesteder samlet, kan opptellingen starte før alle stemmegivningene fra disse stedene er kommet inn til opptellingsstedet, såfremt kravet til hemmelighold sikres, jf. valgloven § 10-4 (2). Det betyr at man ikke kan starte særskilt opptelling for en del, dersom manntallet ikke minst inneholder 100 navn. Det samme gjelder dersom hele eller deler av den foreløpige opptellingen skjer hos valgstyret.

17.3.2 Fremgangsmåten ved den foreløpige opptellingen

Forhåndsstemmer og valgtingsstemmer må holdes helt atskilt ved opptellingen, jf. valgloven § 10-4 (4).

Stemmer det er tvil om kan godkjennes, såkalte "tvilsomme stemmer", skal holdes utenfor den foreløpige opptellingen. Dette gjelder både for forhånds- og valgtingsstemmene. Tvilsomme stemmer er stemmesedler som ikke umiddelbart kan godkjennes. Slike stemmer skal alltid vurderes av valgstyret selv. Det er kun

stemmesedler som kan betegnes som tvilsomme, ikke stemmegivninger. En stemmegivning som sådan er alltid godkjent før foreløpig opptelling starter og det er aktuelt å sortere ut tvilsomme.

Dersom foreløpig opptelling av valgtingsstemmer for hele kommunen skjer hos valgstyret, bør valgtingsstemmer avgitt i annen krets enn der vedkommende var manntallsført (fremmede stemmer), prøves og blandes sammen med de andre valgtingsstemmene, dersom det kan gjøres uten at opptellingen blir særlig forsinket, jf. valgloven § 10-5 (3).

Stemmesedlene sorteres etter overskriften. Deretter telles stemmesedlene i hver gruppe, jf. valgloven § 10-5 (5). Det er ved den foreløpige opptellingen ikke et krav etter loven at hver valgliste sorteres i grupper for urettede og rettede lister. Men det er ikke til hinder for at dette gjøres, dersom valgstyret mener det er hensiktsmessig.

På de stemmestedene hvor det holdes foreløpig opptelling, må stemmestyret formidle resultatet av den foreløpige opptellingen til valgstyret straks det foreligger.

17.4 Endelig opptelling

17.4.1 Når skal endelig opptelling starte?

Endelig opptelling skal starte umiddelbart etter at foreløpig opptelling er avsluttet og alle stemmer avgitt på valgtinget er kommet inn til valgstyret, jf. valgloven § 10-6 (1). Bestemmelsen gjelder både forhåndsstemmer og valgtingsstemmer. Dersom foreløpig opptelling av valgtingsstemmene for hele eller deler av kommunen har foregått på stemmestedene, må alle stemmene fra stemmestedene ha kommet inn til valgstyret før opptellingen kan starte. Dette er annerledes enn ved foreløpig opptelling. Endelig opptelling er kontrolltelling for alle godkjente stemmesedler samlet for hele kommunen. Endelig opptelling kan ikke foregå ute på det enkelte stemmested, men skal gjøres under valgstyrets *tilsyn*. Den må ikke nødvendigvis foretas av valgstyret i kommunen eller av valgstyret selv.

17.4.2 Fremgangsmåten ved endelig opptelling

Forhåndsstemmer og stemmer avgitt på valgtinget telles opp hver for seg, jf. valgloven § 10-4 (4). Endelig opptelling skal skje på den måten valgstyret bestemmer, av de personer valgstyret peker ut, og under tilsyn av valgstyret.

Ved den endelige opptellingen skal alle stemmesedler telles på nytt, jf. valgloven § 10-6 (2). Valgstyret skal dessuten ta stilling til om stemmesedler som ble lagt til side som tvilsomme ved den foreløpige opptellingen, samt stemmegivninger som ble lagt i særskilt omslag på valgtinget, skal godkjennes. De stemmesedlene som godkjennes her, skal etter første gangs opptelling blandes sammen med øvrige sedler før annen gangs opptelling.

Ved endelig opptelling må stemmesedler sorteres i rettede og urettede sedler. Valgstyret skal telle hvor mange gyldige stemmesedler som kommer hver enkelt valgliste til gode, og på den måten finne hver valglistes stemmetall.

Ved kommunestyrevalget skal valgstyret også registrere rettinger velgerne har gjort på stemmesedler, jf. § 10-6 (3). Dersom en retting er ugyldig, ses det bort fra rettingen, jf. valgloven § 7-2 (4). Selve stemmeseddelen skal imidlertid godkjennes dersom vilkårene i § 10-3 er oppfylt.

Ved stortingsvalg og ved fylkestingsvalg skal rettinger gjort av velgerne registreres av fylkesvalgstyret, jf. valgloven § 10-6 (4).

Når opptellingen av stemmesedlene er ferdig skal valgstyret føre inn opplysningene i møteboken jf. valgloven § 10-7 og valgforskriften § 41.

17.5 Oversendelse av valgmateriell til fylkesvalgstyret ved stortingsvalg og ved fylkestingsvalg

Valgloven § 10-8 (1) bestemmer at valgstyret så snart endelig opptelling er ferdig, skal sende alt valgmateriellet som vedrører stortingsvalget eller fylkestingsvalget, til fylkesvalgstyret. Eventuelle klager skal sendes til departementet.

Valgstyret skal sende følgende valgmateriell til fylkesvalgstyret:

- alle godkjente forhåndsstemmesedler, rettede og urettede for seg (bokstav a)
- alle godkjente valgtingsstemmesedler, rettede og urettede for seg (bokstav a)
- alle forkastede forhåndsstemmesedler (bokstav b)
- alle forkastede valgtingsstemmesedler (bokstav b)
- alle forkastede stemmegivninger (bokstav b)
- alle valgkort som er kommet inn med forhåndsstemmene (bokstav c)
- alle omslagskonvolutter for forhåndsstemmegivninger utenriks og på Svalbard og Jan Mayen (bokstav d)
- bekreftet avskrift av det som er innført i valgstyrets møtebok vedrørende valget (bokstav e)
- kopi av innkomne klager (bokstav f).

For Oslo kommune fastsetter § 10-8 (2) særskilt at angjeldende materiell skal sendes Fylkesmannen så snart valgoppjøret ved stortingsvalget er avsluttet.

Valgmateriellet skal pakkes i god orden i forseglet emballasje, jf. valgloven § 10-8 (3). Man bør legge de ulike stemmeseddelkategoriene i egne konvolutter med påskrift om innholdet. Emballasjen skal forsegles. Det er ikke forsvarlig eller forenlig med lovens formålsbestemmelse å benytte kun innpakkingspapir, plastposer eller liknende for transport av valgmateriell. Det er valgstyrets ansvar å påse at transporten skjer i henhold til krav fastsatt i lov og forskrift.

Det er viktig at valgmateriellet sendes **omgående**, på raskeste sikre måte, slik at valgoppjøret ikke forsinkes unødige. Valgstyrene bør benytte praktiske ordninger

basert på lokale forhold for å få materiellet hurtigst mulig frem til fylkesvalgstyret. Der det er praktisk mulig bør valgstyret organisere direkte transport til fylkesvalgstyret.

18 VALGOPPGJØR VED STORTINGSVALG

18.1 Valgdistrikter ved stortingsvalg. Antall stortingsrepresentanter

Grunnloven § 57 og valgloven §§ 11-1 og 11-2 inneholder regler om valgdistrikter og antall stortingsrepresentanter. Landet er delt inn i 19 valgdistrikter. Hvert fylke utgjør et valgdistrikt. Det skal velges 169 stortingsrepresentanter. Av disse velges 150 som distriktsrepresentanter og 19 som utjevningsrepresentanter.

18.2 Fordeling av mandatene på valgdistriktene ved stortingsvalg

Valgloven § 11-3 har regler om fordelingen av mandatene på fylkene.

Samtlige stortingsmandater skal fordeles på valgdistriktene hvert åttende år. Fordelingen foretas av departementet.

Fordelingen foregår på følgende måte:

En finner først et fordelingstall for hvert valgdistrikt. Dette gjøres ved bruk av følgende formel:

$$\begin{aligned} & \text{Antall innbyggere i valgdistriktet ved nest siste årsskifte før det aktuelle} \\ & \text{stortingsvalget} \\ + & \text{ Antall kvadratkilometer i valgdistriktet x 1,8} \\ = & \text{ Fordelingstallet} \end{aligned}$$

De enkelte valgdistriktenes fordelingstall divideres med 1 – 3 – 5 – 7 osv. (St. Lagües ”rene” metode). Kvantientene nummereres fortløpende, og representantplassene fordeles fortløpende på valgdistriktene på grunnlag av kvotientenes størrelser. Representantplass nr. 1 tildeles det fylket som har den største kvotienten, representantplass nr. 2 tildeles fylket med nest størst kvotient osv. inntil samtlige representantplasser er fordelt. Dersom to eller flere har samme kvotient, tilfaller representantplassen det fylket som har det høyeste fordelingstallet. Har de samme fordelingstall, avgjøres det ved loddtrekning hvilket valgdistrikt representantplassen skal tilfalle.

18.3 Fordeling av distriktsmandatene mellom valglistene. Kandidatkåringen

Valgloven § 11-4 fastsetter hvordan man fordeler distriktsmandatene mellom valglistene.

Alle mandatene valgdistriktet skal ha, skal, med unntak av ett, fordeles av fylkesvalgstyret som distriktsmandater. Det siste mandatet er utjevningsmandat og fordeles av riksvvalgstyret.

Fordelingen av distriktsmandatene skjer på grunnlag av St. Lagües modifiserte metode. Fylkesvalgstyret skal summere samtlige valglisters stemmetall fra alle kommuner i

fylket. Hver listes stemmetall divideres med 1,4 – 3 – 5 – 7 osv. Stemmetallene skal divideres så mange ganger som det er nødvendig for å finne antall mandater listen skal ha. Det første mandatet tildeles den listen som har den største kvotienten. Det andre mandatet tildeles den listen som har den nest høyeste kvotienten osv. inntil alle distriktsmandatene er fordelt. Hvis flere lister har samme kvotient, tildeles mandatet den listen som har det største stemmetallet. Har de samme stemmetall, avgjøres det ved loddtrekning hvilken liste som skal få mandatet.

Når det er avgjort hvor mange distriktsmandater en valgliste skal ha, fordeles mandatene til kandidatene på listene, jf. loven § 11-5. Kandidatkåringen foregår på følgende måte:

Først telles de navn som er oppført som nr. 1 på stemmesedlene. (På urettede stemmesedler er det den øverste kandidaten som er nr 1. Velgerne kan endre på stemmesedlene og omnummerere rekkefølgen.) Den kandidaten som har flest oppføringer blir valgt. Dersom listen skal ha mer enn ett mandat, teller en deretter opp de navn som står som nr. 2 på stemmesedlene. Den kandidaten som har flest oppføringer når en legger sammen de to opptellingene, blir valgt. (Her ser en bort fra den som er valgt som nr. 1). Opptellingene skal fortsette på samme måten inntil alle representantplassene listen skal ha, er fordelt. Dersom flere kandidater får samme resultat, er den opprinnelige plassen på listen avgjørende. Kandidater som ikke er valgbare, settes ut av betraktning.

Valgloven § 7-2 første ledd fastsetter at velgeren ved stortingsvalg kan endre rekkefølgen kandidatene er ført opp i på stemmeseddelen. Dette kan gjøres ved å sette (nytt) nummer ved kandidatnavnet eller stryke kandidatnavn. Reglene om valgoppgjør innebærer at velgernes endringer på stemmesedlene bare kan få betydning dersom mer enn 50 % av de som har stemt på listen, har gjort endringer ved samme kandidat.

Hver liste skal så vidt mulig tildeles et antall vararepresentanter som tilsvarer antall representanter + 3. Vararepresentantene kåres på samme måte som representantene.

18.4 Riksvalgstyrets fordeling av utjevningsmandatene

Reglene om fordeling av utjevningsmandater finnes i Grunnloven § 59 og valgloven § 11-6. Riksvalgstyret skal foreta valgoppgjør og fordele utjevningsmandatene. Til grunn for riksvalgstyrets oppgjør legges utskriften av fylkesvalgstyrenes oppgjør.

Først må man finne ut hvilke partier som skal få tildelt utjevningsmandater. Kun registrerte politiske partier som har fått en oppslutning ved valget på minst 4 % av stemmene på landsbasis, er med i konkurransen om utjevningsmandatene. Partier med lavere oppslutning og lokale lister settes ut av betraktning. De beholder imidlertid eventuelle distriktsmandater de har vunnet ved de fylkesvise oppgjørene.

Riksvalgstyret skal først foreta en fordeling av samtlige mandater på landsbasis som om landet var ett valgdistrikt. Dersom partier/grupper som ikke er berettiget til

utjevningsmandater, har oppnådd distriktsmandater, trekkes disse fra 169 før riksvalgstyrets fordeling finner sted.

Partienes samlede stemmetall fra samtlige valgdistrikter divideres med 1, 4 – 3 – 5 – 7 – 9 osv., og samtlige representantplasser fordeles på samme måte som ved fylkesvalgstyrenes oppgjør. Viser det seg at noe parti har fått flere distriktsmandater enn det som følger av Riksvalgstyrets beregninger, må det foretas et nytt oppgjør der disse mandatene trekkes fra. Hvert parti skal tildeles et antall utjevningsmandater som tilsvarer differansen mellom det antall mandater det skulle hatt ved et landsomfattende oppgjør og det antall distriktsmandater det har oppnådd.

Neste fase er å bestemme i hvilke fylker partiene skal få sine utjevningsmandater. Dette skjer på følgende måte:

- a. Man tar utgangspunkt i partienes stemmetall i fylkene. Har partiet ikke vunnet noe distriktsmandat, legges stemmetallet i fylket til grunn. Har partiet fått distriktsmandat, skal stemmetallet divideres med en kvotient som tilsvarer $(\text{antall distriktsmandater} \times 2) + 1$. Stemmetallet eller kvotienten skal deretter divideres med det gjennomsnittlige antall stemmer bak hvert distriktsmandat i fylket.

Eksempel:

I fylke X er det avgitt 100 000 stemmer og valgt 10 distriktsrepresentanter. Parti A har fått 8 000 stemmer og 0 distriktsmandat. Dets stemmetall skal da divideres med 10 000 (som er gjennomsnittlig antall stemmer per distriktsmandat). Partiet vil dermed få kvotienten 0,8, som er dets grunnlag for konkurransen om utjevningsmandat. Parti B har fått 15 000 stemmer og 2 mandater. Stemmetallet skal da først divideres med 5 $((2 \times 2) + 1)$. Kvotienten 3 000 divideres med 10 000, og partiet får kvotienten 0,3. Parti C har fått 50 000 stemmer og 5 mandater. Stemmetallet skal da først divideres med 11 $((5 \times 2) + 1)$. Kvotienten 4545 divideres med 10 000, og partiet får kvotienten 0,4545.

- b. Kvotientene for samtlige fylker og samtlige partier som er berettiget til utjevningsmandater, ordnes etter størrelse. Er flere kvotienter like store, er antall stemmer i vedkommende fylker avgjørende. I tilfelle stemmelikhet avgjøres rekkefølgen ved loddtrekning.
- c. Utjevningsmandat nr. 1 tildeles det partiet og det fylket som har den største kvotienten. Utjevningsmandat nr. 2 tildeles det partiet og det fylket som har den nest største kvotienten osv.
- d. Når et fylke har fått ett utjevningsmandat, kommer det ikke i betraktning ved senere fordelinger av utjevningsmandatene. Når et parti har fått det antall utjevningsmandater det skal ha, kommer det ikke i betraktning ved senere fordelinger av utjevningsmandatene. Fordelingen fortsetter for de øvrige fylkene og partiene inntil alle utjevningsmandatene er fordelt.
- e. Riksvalgstyret skal utpeke de kandidatene som skal velges som utjevningsrepresentanter og samtlige vararepresentanter. Riksvalgstyret skal gå frem på samme som fylkesvalgstyrene, jf. pkt. foran, idet en ser bort fra de som er valgt som distriktsrepresentanter. En ser bort fra ikke valgbare kandidater.

18.5 Fullmakter til de valgte representantene. Underretning til de valgte.

Etter at riksvalgstyret har gjennomført sitt valgoppgjør skal det, i henhold til valgloven § 11-8,

- utferdige fullmakter for samtlige representanter og vararepresentanter og sende disse til Stortinget
- protokollere resultatet av valgoppgjøret og underrette Stortinget og fylkesvalgstyrene om dette.

Fylkesvalgstyret skal ifølge loven § 11-9 – når det har fått underretning fra riksvalgstyret – underrette samtlige valgte om valget, og opplyse om retten til å søke fritak.

Loven inneholder bestemmelser om hvordan en skal forholde seg dersom noen er blitt valgt til representant eller vararepresentant fra flere fylker. Utgangspunktet er at vedkommende selv kan velge hvilket fylke han/hun vil representere, ved å avgi en skriftlig erklæring innen tre dager etter å ha mottatt underretning fra fylkesvalgstyrene. Avgis ikke slik erklæring, anses valget mottatt i det fylket der vedkommende er stemmeberettiget. Hvis vedkommende ikke er stemmeberettiget i noen av de aktuelle fylke, anses vedkommende valgt fra det fylket som kommer først i alfabetet.

19 VALGOPPGJØR VED FYLKESTINGSVALG

19.1 Fylkesvalgstyrets fordeling av representantplassene

Valgloven § 11-10 inneholder regler om valgoppgjør ved fylkestingsvalg.

Fordelingen av representantplassene skjer på grunnlag av St. Laguës modifiserte metode etter valgloven § 11-4. Valglistenes stemmetall fra samtlige kommuner i fylket summeres og divideres deretter med 1,4 – 3 – 5 – 7 – 9 osv. Representantplassene fordeles til valglistene fortløpende på grunnlag av de fremkomne kvotienter. Har to lister samme kvotient, tilfaller representantplassen den av listene som har størst stemmetall. Har de samme stemmetall, fordeles plassen ved loddtrekning.

Har en liste fått flere representantplasser enn den har valgbare kandidater, fordeles de overskytende representantplassene på de øvrige lister i medhold av reglene foran.

Bestemmelsene om utjevningsmandater til fylkestinget er opphevet.

19.2 Kandidatkåringen

Kåringen av kandidater skjer på grunnlag av reglene i valgloven § 11-10 annet ledd.

Velgerne kan gi en eller flere kandidater på listen personstemmer ved å sette et merke ved kandidatens navn, jf. loven § 7-2 annet ledd. I loven er det fastsatt en sperregrense som tilsvarer minst 8 % av listens stemmetall som vilkår for at velgernes rettinger skal få betydning for kandidat kåringen. Fylkesvalgstyret må derfor foreta en kontroll av velgernes endringer på stemmesedlene. De kandidater som har fått personstemmer på

minst 8 % av de godkjente stemmesedlene, skal kåres først. Dersom flere kandidater kommer over sperregrensen, er antallet personstemmer avgjørende. Øvrige kandidater kåres etter rekkefølge på listen.

Ett eksempel:

Listen har fått 5000 stemmer. Sperregrensen for at personstemmene skal få betydning er dermed 400. Listen får 5 mandater i fylkestinget. Kandidatene på listen har følgende antall personstemmer:

A: 67
B: 133
C: 402
D: 295
E: 497
F: 207
G: 417

Kandidatene skal kåres i denne rekkefølgen:

E
G
C
A
B
D
F

E, G og C kommer over sperregrensen. Dermed er det antall personstemmer de har oppnådd avgjørende for deres innbyrdes rangering. A, B, D og F har ikke nådd sperregrensen og skal følgelig rangeres etter den opprinnelige plassen på listen.

Kandidater som ikke er valgbare, settes ut av betraktning.

Hver liste skal så vidt mulig tildeles et antall vararepresentanter som tilsvarer listens valgte representanter + 3.

I og med at reglene om utjevningsrepresentanter til fylkestinget er opphevet, skal det ikke foretas justeringer i kandidatkåringen.

20 VALGOPPGJØR VED KOMMUNESTYREVALG

20.1 Valgstyrets fordeling av representantplassene

Som ved tidligere valg skal en ved valgoppgjøret ta utgangspunkt i valglistenes listestemmetall. Hver stemmeseddel inneholder et antall listestemmer som tilsvarer antall representanter i kommunestyret. Har velgeren ikke ført opp kandidater fra andre valglistor, tilfaller alle listestemmene den valglisten stemmeseddelen gjelder. Har velgeren ført opp en eller flere kandidater fra andre lister (såkalte slengere), taper listen

tilsvarende antall listestemmer mens slengernes lister tjener tilsvarende. Reglene om slengerne og deres betydning finnes i loven § 10-6 tredje ledd, jf. § 7-2 tredje ledd.

Skjematisk kan en si at en finner hver listes listestemmetall på følgende måte:

- Antall stemmesedler avgitt for listen x antall kommunestyrerepresentanter
- + antall listestemmer mottatt fra andre lister, ved at listens kandidater er ført opp som "slengere" på andre listers sedler
- antall listestemmer avgitt til andre lister, ved at disse listenes kandidater er ført opp som "slengere" på listens sedler

Det er imidlertid bare slengerstemmer til kandidater som valgbare som fører til overføring av listestemmer fra en liste til en annen, jf § 7-2 tredje ledd femte punktum.

Valgloven § 11-12 første ledd inneholder regler om fordelingen av representantplassene.

Denne skjer på grunnlag av St. Laguës modifiserte metode etter valgloven § 11-4. Valglistenes listestemmetall divideres med 1,4 – 3 – 5 – 7 – 9 osv. Representantplassene fordeles til valglistene fortløpende på grunnlag av de fremkomne kvotienter. Har to lister samme kvotient, tilfaller representantplassen den av listene som har størst stemmetall. Har de samme stemmetall, fordeles plassen ved loddtrekning.

Har en liste fått flere representantplasser enn den har valgbare kandidater, fordeles de overskytende representantplassene på de øvrige lister i medhold av reglene foran.

20.2 Kandidatkåringen

Kandidatkåringen skjer på grunnlag av § 11-12 annet ledd i loven. Kåringen skjer på grunnlag av to faktorer:

1. Stemmetillegg fra partiet:
Kandidater som er ført opp med uthevet skrift på stemmesedlene, skal ha et stemmetillegg tilsvarende 25 % av antall stemmesedler som kommer listen til del, jf. § 6-2 tredje ledd.
2. Personstemmer fra velgerne:
Deretter telles de personlige stemmene velgerne har gitt kandidatene. Slike personstemmer kan gis på to måter – som personstemmer til kandidater på listen etter § 7-2 annet ledd eller som personstemmer til kandidater på andre lister (slengerstemmer) etter § 7-2 tredje ledd.

De kandidater som får flest personstemmer sammenlagt under 1 og 2, er valgt. I tilfelle flere får like mange personstemmer, er rekkefølgen på den offisielle valglisten avgjørende.

Kandidater som ikke er valgbare, settes ut av betraktning.

Hver liste skal så vidt mulig tildeles et antall vararepresentanter som tilsvarer listens valgte representanter + 3.

21 PROTOKOLLERING AV VALG

Etter valgloven § 10-7 skal både stemmestyrene, valgstyret og fylkesvalgstyret føre protokoll i forbindelse med gjennomføringen av valg. Med hjemmel i valgloven § 10-7, jf. valgforskriften § 41, fastsetter departementet formularer for stemmestyrene, valgstyrene og fylkesvalgstyrene som skal benyttes ved protokollering. Hva som skal bokføres ved det enkelte valget, fremgår av formularet.

Protokollene gir notoritet for at valget er skjedd i henhold til regelverket. Valgstyrets møtebok er også grunnlag for den kontrollen fylkesvalgstyret er ansvarlig for ved stortingsvalg og fylkestingsvalg. Det protokollerte er dessuten grunnlag for Stortingets godkjenning av stortingsvalg, jf. valgloven § 13-3, og kommunestyrets og fylkestingets godkjenning av valg til kommunestyre og fylkesting, jf. § 13-4.

22 KONTROLL OG GODKJENNING

22.1 Stortingsvalg

22.1.1 Fylkesvalgstyrets kontroll av valget.

Valgloven § 10-9 første ledd fastsetter at fylkesvalgstyrene skal kontrollere gjennomføringen av valget. Fylkesvalgstyret skal kontrollere at valget er gjennomført i samsvar med gjeldende valgordning, valgloven og forskrift/regler gitt i medhold av valgloven. Fylkesvalgstyrets kontroll av stortingsvalget er en foreløpig kontroll og danner grunnlaget for Stortingets endelige kontroll av valget. Formålet med kontrollen er å avdekke forhold som kan ha betydning for fylkesvalgstyrets valgoppgjør, og feil som kan ha betydning når Stortinget skal vurdere om valget er gyldig. Hvilke feil som kan føre til at stortingsvalget blir ugyldig, fremgår av valgloven § 13-3.

Kontrollen skal gjennomføres på grunnlag av møtebøkene til valgstyrene og det øvrige valgmateriellet som valgstyrene skal sende til fylkesvalgstyret i medhold av valgloven § 10-8. Dersom fylkesvalgstyret finner feil ved valgstyrets avgjørelser om å godkjenne eller forkaste stemmegivninger eller stemmesedler, eller feil i valgstyrets opptelling, skal feilene rettes.

Det er viktig å avdekke feil som har skjedd ved valget, enten de er av en slik karakter at de skal rettes i forbindelse med valgoppgjøret eller ikke. Det er særlig viktig å avdekke feil som kan ha betydning når Stortinget vurderer om valget er gyldig.

Fylkesvalgstyret skal protokollere kontrollen i møteboken. Ved protokolleringen er det viktig å få frem opplysninger som Stortinget kan trenge ved sin endelige kontroll av stortingsvalget for hele landet. Feil skal protokolleres uten hensyn til hvilket valgorgan som har begått dem og uten hensyn til om de har ført til forkasting av stemmer eller ikke. Det er spesielt viktig at Stortinget blir gjort kjent med forkasting av stemmer og grunnene for dette. Stortinget må gjøres kjent med alt som kan ha betydning for vurderingen av valgets gyldighet.

22.1.2 Fylkesmannens kontroll av stortingsvalget i Oslo

Det følger av loven § 10-9 annet ledd at den kontrollen som ellers foretas av fylkesvalgstyret, skal utføres av Fylkesmannen i Oslo og Akershus når det gjelder valget i Oslo. Fylkesmannen skal imidlertid ikke kontrollere den delen av valgoppgjøret som Oslo valgstyre utfører som fylkesvalgstyre.

Av hensyn til tidsfaktoren skal Fylkesmannen foreta kontrollen i ettertid. Det innebærer at Oslo valgstyre ikke kan utsette den delen av valgoppgjøret de foretar som fylkesvalgstyre, i påvente av Fylkesmannens kontroll. Først når valgstyret er helt ferdig med valgoppgjøret, skal møtebøkene og valgmateriellet sendes til Fylkesmannen. Det kan være hensiktsmessig at valgmateriellet gjennomgås i valgstyrets lokaler for å spare den fysiske overføringen av en stor mengde valgmateriell. Når det for øvrig gjelder gjennomføringen av kontrollen, se pkt. 22.1.1 foran.

Fylkesmannen skal – på samme måte som fylkesvalgstyrene – skriftlig orientere Stortinget om kontrollen av valget. Det kreves ikke at Fylkesmannen bruker et eget møtebokformular. Fylkesmannen kan orientere Stortinget i form av brev eller på annen hensiktsmessig måte.

22.1.3 Stortingets kontroll av valget

Bestemmelser om Stortingets kontroll av valget står i valgloven § 13-3.

Etter første ledd skal det nyvalgte Stortinget treffe vedtak om valget er gyldig. Stortinget treffer sitt vedtak på grunnlag av innstillinger fra fullmaktskomiteen (den forberedende og den endelige).

Stortinget skal sørge for at feil blir rettet så langt det er mulig. Dette kan for eksempel skje ved ny opptelling av stemmesedler, ny mandatfordeling eller kandidatføring. Dersom det er begått feil som antas å ha hatt innflytelse på utfallet av valget, og som ikke kan rettes, skal Stortinget erklære valget ugyldig - enten i en kommune eller et helt fylke. Når valget er kjent ugyldig, påbyr Stortinget omvalg. Det kan – i særlige tilfelle – påby omvalg i hele fylket selv om feilen ikke gjelder alle kommunene i fylket.

22.2 Kommunestyrevalg

Bestemmelser om kontroll av valget står i valgloven § 13-4. Etter første ledd er det det nyvalgte kommunestyret som skal treffe vedtak om å godkjenne valget.

Fylkesmannen fører ikke lenger kontroll med valgstyrens møtebøker ved kommunestyrevalget. Kommunestyret godkjenner selv valget på bakgrunn av en innstilling fra valgstyret. Kopi av ferdig utfylt møtebok for valgstyret må følge med som vedlegg til denne innstillingen.

Det er forutsatt at godkjenningen av valget skal skje i det nye kommunestyrets konstituerende møte, jf. kommuneloven § 17. Det er tjenestegjørende ordfører som

innkaller til dette møtet. Kommunestyre og formannskap trer i funksjon fra det konstituerende møtet. Ordfører og varaordfører skal også velges i det konstituerende møtet. Disse trer i funksjon fra det tidspunkt de er valgt. Tjenestegjørende ordfører leder møtet inntil ny ordfører er valgt.

Etter departementets syn vil det skape best indre konsistens i regelverket dersom valget godkjennes før kommunestyret velger formannskap og ordfører. På denne bakgrunn legger departementet til grunn at godkjenning - eventuelt underkjenning - av valget tas opp som sak nr. 1 i det konstituerende møtet, og at tjenestegjørende ordfører leder behandlingen av saken.

Dersom kommunestyret finner at valget er gjennomført i henhold til regelverket, godkjennes valget. Deretter velges formannskap, ordfører osv.

Valgstyret foretar opptelling av stemmesedler helt til de konkluderer med at resultatet er riktig. Resultatet av opptellingen skal føres inn i valgstyrets møtebok. Valgstyrets møtebøker er deretter grunnlaget for valgstyrets innstilling og således kommunestyrets beslutning.

Feil som valgstyret har blitt klar over, men som ikke kan rettes, bør nevnes i innstillingen til kommunestyret. Valgstyret bør i innstillingen gi sin vurdering av betydningen av denne feilen i forhold til gyldigheten av valget.

Valget kan og skal kjennes ugyldig hvis det er begått feil som har betydning for mandatfordelingen mellom listene, og som det ikke er mulig å rette på andre måter enn ved å avholde omvalg.

Dersom kommunestyret kjenner valget ugyldig, skal det sendes melding til departementet. Det er departementet som påbyr omvalg, jf. § 13-4 fjerde ledd.

Departementet skal ikke ha kopi av vedtak om godkjenning av kommunestyrevalget.

22.3 Fylkestingsvalg

Bestemmelser om kontroll av valget står i valgloven § 13-4. Etter første ledd er det det nyvalgte fylkestinget som skal treffe vedtak om å godkjenne valget.

Fylkestingets godkjenning av valget skjer på bakgrunn av en innstilling fra fylkesvalgstyret. Kopi av ferdig utfylt møtebok for fylkesvalgstyret må følge med som vedlegg til denne innstillingen.

Det er forutsatt at godkjenningen av valget skal skje i det nye fylkestingets konstituerende møte, jf. kommuneloven § 17. Det er tjenestegjørende fylkesordfører som innkaller til dette møtet. Fylkesting og fylkesutvalg trer i funksjon fra det konstituerende møtet. Fylkesordfører og varaordfører skal også velges i det konstituerende møtet. Disse trer i funksjon fra det tidspunkt de er valgt. Tjenestegjørende fylkesordfører leder møtet inntil ny fylkesordfører er valgt.

Etter departementets syn vil det skape best indre konsistens i regelverket dersom valget godkjennes før fylkestinget velger fylkesutvalg og fylkesordfører. På denne bakgrunn legger departementet til grunn at godkjenning - eventuelt underkjenning - av valget tas opp som sak nr. 1 i det konstituerende møtet, og at tjenestegjørende fylkesordfører leder behandlingen av saken.

Dersom fylkestinget finner at valget er gjennomført i henhold til regelverket, godkjennes valget. Deretter velges fylkesutvalg, fylkesordfører osv.

Dersom det er mulig, skal fylkesvalgstyret rette feil begått av valgstyrene. Det følger av bestemmelsen om fylkevalgstyrets kontroll i § 10-9, første ledd. Dette kan for eksempel være feil ved godkjenning/forkasting av stemmesedler eller feil ved opptellingen.

Valget kan og skal kjennes ugyldig hvis det er begått feil som har betydning for mandatfordelingen mellom listene, og som det ikke er mulig å rette på andre måter enn ved å avholde omvalg.

Dersom fylkestinget kjenner valget ugyldig, skal det sendes melding til departementet. Det er departementet som påbyr omvalg, jf. § 13-4 fjerde ledd. Departementet skal ikke ha kopi av vedtak om godkjenning av fylkestingsvalget.

Ved fylkestingsvalg kan det tenkes at det er begått feil i én kommune eller i flere. Det mest praktiske vil trolig være at det i så fall påbys omvalg i den eller de kommunene feilen gjelder. Imidlertid er det hjemmel for, i særlige tilfeller, å påby omvalg i hele fylket, selv om feilen bare gjelder enkelte kommuner.

22.4 Lovlighetskontroll

Etter § 13-4 femte ledd er det adgang til å kreve lovlighetskontroll av kommunestyrets eller fylkestingets vedtak om å godkjenne valget. Fristen for å fremsette lovlighetsklage er sju dager etter at vedtaket ble truffet. Ellers gjelder kommuneloven § 59 om lovlighetsklage tilsvarende.

I saker etter valgloven skal lovlighetsklage behandles av departementet, ikke fylkesmannen. Årsaken er at fylkesmennene ikke har fått delegert myndighet til å behandle alminnelige klager på valgområdet. Departementet har funnet det hensiktsmessig at all kompetanse til å behandle klager ligger samlet ett sted.

22.5 Omvalg

I § 13-5 er det fastsatt bestemmelser om hvordan et eventuelt omvalg skal gjennomføres. Manntallet skal oppdateres og eventuelt rettes. Departementet kan gjøre unntak fra bestemmelser i valgloven dersom dette er nødvendig av hensyn til en hensiktsmessig avvikling av omvalget. Det er her særlig tenkt på bestemmelser om praktiske forhold, så som å gjøre unntak fra frister og liknende. Det vil ikke være adgang til å gjøre unntak som er satt til vern om velgernes rettssikkerhet, jf. også

lovens formålsbestemmelse. Under enhver omstendighet kan det vanskelig ses å være påkrevd å gjøre unntak fra denne type regler i forbindelse med omvalg.

23 KLAGER OVER VALGET

23.1 Hvem har klagerett?

Alle med stemmerett ved valget, har klagerett, jf. valgloven § 13-1 og § 13-2. Dette gjelder både ved stortingsvalg og ved kommunestyrevalg/fylkestingsvalg. Ved kommunestyrevalg har man klagerett i den kommunen man er manntallsført, ved stortingsvalg og fylkestingsvalg i det fylket man er manntallsført.

Kravet om manntallsføring gjelder ikke for den som klager, dersom klagen gjelder spørsmål om stemmerett eller om adgangen til å avgi stemme. Da kan også de som ikke er blitt manntallsført, klage.

23.2 Hva kan det klages over

Det er felles regler for stortingsvalg og kommunestyrevalg/fylkestingsvalg på dette området, jf. valgloven § 13-1 og § 13-2 begges første ledd. Man kan klage over "forhold i forbindelse med forberedelsen og gjennomføringen av valget". Dette betyr at man i prinsippet kan klage over alle typer forhold. Det er ingen begrensninger ut over at forholdet må knytte seg til forberedelsene og gjennomføringen av valget på en eller annen måte. Det er ikke krav om at det for eksempel dreier seg om et enkeltvedtak.

23.3 Særregler vedrørende krav om retting i manntallet og klage vedrørende listeforslag

For enkelte typer forhold har valgloven visse særregler om klage. Det gjelder for det første krav om retting i manntallet i § 2-7. Den som mener at vedkommende selv eller noen annen uriktig er blitt innført eller utelatt fra manntallet i kommunen, kan kreve at valgstyret retter feilen. Se nærmere om adgangen til å kreve retting i manntallet i kapitlet om stemmerett og manntall. For det annet er det en særregel i § 6-8 om listeforslag. Klage over valgstyrets/fylkesvalgstyrets vedtak om å godkjenne eller forkaste et listeforslag må fremsettes innen sju dager etter offentliggjøringen av de godkjente listeoverskriftene. Foruten forslagsstillere som er berørt av vedtaket, kan også et registrert politisk parti sentralt klage over et vedtak, dersom de mener eneretten til deres partinavn er krenket. Se nærmere om dette i kapitlet om listeforslag og behandlingen av disse.

23.4 Klagefrist

Klagefristen er sju dager etter valgdagen, jf. § 13-1 og § 13-2, begges annet ledd. Det er imidlertid adgang til å fremsette klager over forhold vedrørende valgforberedelsene og gjennomføringen også tidligere. Det mest hensiktsmessige vil naturlig nok være at klage fremsettes så tidlig som mulig, slik at eventuell feil kan rettes med virkning for valget. Klagen må være kommet inn til et av de organene klagen skal fremsettes for, jf. punkt 23.6, innen sju dager etter valgdagen. Det er ikke nok at klagen er postlagt innen fristen.

23.5 Krav om skriftlighet

Etter § 13-1 og § 13-2, begges tredje ledd er det et krav at klagen skal være skriftlig.

23.6 Hvor klagen skal fremsettes

Klage ved stortingsvalg skal fremsettes for valgstyret i kommunen, fylkesvalgstyret, fylkesmannen, departementet eller Stortingets administrasjon.

Ved kommunestyrevalg skal klagen fremsettes for valgstyret i kommunen. Ved fylkestingsvalg fremsettes klagen for fylkesvalgstyret. En klage som berører forhold av betydning for begge valg, kan fremsettes enten for valgstyret eller fylkesvalgstyret.

Uansett gjelder prinsippet om at forvaltningsorganer har veiledningsplikt og skal sende saken til rett instans hvis den er kommet feil sted.

23.7 Hvem som er klageinstans

23.7.1 Stortingsvalg

Valgloven § 31-1 fjerde ledd regulerer hvem som behandler klager ved stortingsvalg. Stortinget er klageinstans når det gjelder klager om stemmerett og retten til å avgi stemme. Riksvalgstyret skal avgi uttalelse til Stortinget om klagesakene. Øvrige klager behandles av riksvalgstyret. Riksvalgstyret sender sine vedtak i klagesaker til Stortinget.

23.7.2 Kommunestyrevalg og fylkestingsvalg

Departementet er klageinstans for klager over kommunestyrevalg og fylkestingsvalgvalg, jf. § 13-2 fjerde ledd. De vedtak departementet treffer i klagesaker er endelige. De kan ikke bringes inn for domstolene til overprøving. Bakgrunnen er behovet for en snarlig og endelig avgjørelse.

23.8 Klagebehandlingen og følgene av denne

For klagebehandlingen gjelder alminnelige forvaltningsrettslige prinsipper.

Valgstyret/fylkesvalgstyret skal prøve saken og vurdere om klager skal gis medhold. Hvis klager ikke gis medhold, oversendes saken til riksvalgstyret (ved stortingsvalg) eller departementet (ved lokalvalg) til behandling.

Valgmyndighetene kan omgjøre sine avgjørelser/vedtak på vanlig måte, innenfor de grenser forvaltningsloven setter. Vedtaksorganet kan oppheve eller endre enkeltvedtak hvis klagen anses begrunnet, jf. forvaltningsloven § 33. Det samme gjelder for klageinstansen, jf. forvaltningsloven § 34. Det er på nærmere vilkår adgang til å rette enkeltvedtak også uten at det er klaget, jf. forvaltningsloven § 35. For øvrig er det fritt opp til valgmyndighetene å rette eventuelle feil, enten det er klaget eller ikke.

Riksvalgstyret treffer avgjørelse om en klage skal tas til følge i de tilfelle dette har avgjørelsesmyndighet i klagesaker. Ellers avgir riksvalgstyret uttalelse til Stortinget. Departementet fungerer som sekretariat for riksvalgstyret i klagesakene.

Stortinget avgjør om stortingsvalget er gyldig, jf. valgloven § 13-3 første ledd. I den forbindelse kan Stortinget også vurdere og eventuelt omgjøre riksvalgstyrets avgjørelser i klagesaker.

Valgloven § 13-2 fjerde ledd regulerer departementets adgang til å kjenne et valg ugyldig. Dersom det ved kommunestyrevalg er begått feil som antas å ha hatt betydning for mandatfordelingen mellom listene, og som ikke kan rettes, skal valget i kommunen kjennes ugyldig. Dersom det ved fylkestingsvalg er begått feil som antas å ha hatt betydning for mandatfordelingen mellom listene, og som ikke kan rettes, skal departementet kjenne valget i en kommune eller i hele fylket ugyldig.

23.9 Klager over forhold som ikke kan rettes

Mange forhold knyttet til forberedelsen og gjennomføringen av valget, vil det ikke være mulig å rette på det tidspunktet klagen fremsettes. Valgstyret/fylkesvalgstyret kan da ikke ta klagen til følge. Dette fordi en feil i så fall må rettes ved å kjenne valget ugyldig, noe valgstyret/fylkesvalgstyret ikke har kompetanse til.

Valgstyret/fylkesvalgstyret skal forberede saken. Da behandling av slike klagesaker haster, må det umiddelbart etter at en slik klage er mottatt, det vil si før valgstyret/fylkesvalgstyret har behandlet klagen, sendes kopi av klagen til departementet. Samtidig bør kommunestyret eller fylkestinget orienteres ved lokalvalg.

Ved lokalvalg tar departementet stilling til om det er begått feil som antas å ha hatt betydning for mandatfordelingen. Dersom en eventuell feil må antas å være av betydning for mandatfordelingen, kjenner departementet valget ugyldig og påbyr omvalg. Antas en begått feil å være uten betydning for mandatfordelingen, sender departementet underretning om dette til valgstyret/fylkesvalgstyret, som legger dette til grunn når det fremmer sin innstilling for det nyvalgte kommunestyret/fylkestinget.

Ved stortingsvalg er det Stortinget selv som treffer vedtak om valget er ugyldig og påbyr eventuelt omvalg.

24 OPPBEVARING, AVHENDING OG TILINTETGJØRING AV VALGMATERIELL

24.1 Innledning

Valgloven § 15-2 gjelder oppbevaring, avhending og tilintetgjøring av valgmateriell. Etter denne bestemmelsen skal alt valgmateriell når valget er over, behandles i henhold til arkivlovens bestemmelser og forskrift gitt i medhold av denne loven. Det vil derfor vær arkivfaglige hensyn som bestemmer hvordan valgmateriellet skal behandles når valget er avsluttet. Det er viktig å skille mellom valgmateriell som har vært i bruk og valgmateriell som er ubrukt.

24.2 Ubrukt valgmateriell

Valgmateriell som ikke har vært i bruk, kan ikke betraktes som arkivmateriell. Slikt materiell faller inn under bestemmelser om arkivbegrensning gitt i forskrift til arkivloven av 11. desember 1998 nr. 1193 (arkivforskriften) § 3-19. Dette gjelder både ubrukte konvolutter, ubrukte stemmesedler og ubrukte manntallseksemplarer.

24.3 Brukt valgmateriell

For valgmateriell som har vært i bruk, har Riksarkivaren (i brev av 9. september 2003 på departementets forespørsel) med hjemmel i arkivloven § 9 fastsatt at følgende materiell kan kasseres:

24.3.1 Konvolutter

Både stemmeseddelkonvolutter og omslagskonvolutter – enten disse er forkastet eller godkjent – kan kasseres på betryggende måte når valgresultatet er endelig. Departementet antar at det samme må gjelde for omslag til stemmegivninger som blir lagt i særskilt omslag.

24.3.2 Stemmesedler

Stemmesedler som er forkastet, kan kasseres på betryggende måte når valgresultatet er endelig. Stemmesedler som er godkjent, skal derimot oppbevares til valgperioden er utløpt før disse kan kasseres på en betryggende måte. Det er ikke nødvendig å oppbevare stemmesedler på papir i 4 år, dersom de opptelte stemmesedler kan oppbevares like trygt på et elektronisk medium.

24.3.3 Valgkort

Valgkortene kan tilintetgjøres på en betryggende måte når valgresultatet er endelig.

24.3.4 Avkryssede manntallslister

Avkryssingsmanntallet skal oppbevares til to valgperioder er utløpt før det kasseres på en betryggende måte.

25 LOKALE FOLKEAVSTEMNINGER

Valgloven har ikke bestemmelser som regulerer gjennomføringen av lokale folkeavstemninger. Valgmyndighetene i den enkelte kommune er selv ansvarlige for gjennomføringen. Det kan være naturlig å ta utgangspunkt i valglovens bestemmelser og gjøre disse gjeldende så langt de passer.

Lokale folkeavstemninger kan avholdes samtidig med ordinære valg. Stemmegivningen i valglokalet må i så fall organiseres slik at det ikke er fare for at velgerne tar feil av hvilket valg de stemmer ved. En måte å sikre dette vil være å benytte egne stemmeavlukker og valgurner til folkeavstemningen.

+

26 ANNEN LOVGIVNING SOM GJELDER FOR VALG

26.1 Forvaltningsloven og offentlighetsloven

26.1.1 Innledning

Forvaltningsloven har bestemmelser om saksbehandlingen i offentlig virksomhet. Loven gjelder for virksomhet som drives av forvaltningsorganer ”når ikke annet er bestemt i eller i medhold av lov” (loven § 1).

Offentlighetsloven har bestemmelser om offentlighet av forvaltningens saksdokumenter. Etter § 1 får loven anvendelse på all virksomhet som drives av forvaltningsorganer ”når ikke annet er bestemt i lov eller i medhold av lov”.

Utgangspunktet er at bestemmelsene i forvaltningsloven og offentlighetsloven gjelder for de organer som er gitt myndighet etter valgloven. Når en konkret tolkning av valgloven leder til løsninger som avviker fra de alminnelige bestemmelser i forvaltningsloven eller offentlighetsloven, går valglovens løsning foran.

26.1.2 Offentlighet

Valgloven har få regler som direkte gjelder offentlighet. De aktuelle bestemmelsene gjelder:

- utlegging av manntallet til offentlig gjennomsyn (§ 2-6)
- utlegging av listeforslagene til ettersyn etter hvert som de kommer inn (§ 6-6 første ledd)
- offentliggjøring av godkjente valglister (§ 6-7)
- taushetsplikt om enkeltpersoners stemmegivning (§ 15-4 annet ledd, § 8-4 første ledd og § 9-5 femte ledd)
- forbud mot å gi opplysninger om stemmeseddelforbruk (§ 8-5 annet ledd og § 9-4 annet ledd)
- tilgang til manntallet og det øvrige valgmateriellet (§ 15-3)
- forbud mot å offentliggjøre valgresultater og prognoser som er laget på grunnlag av undersøkelse foretatt den søndagen eller mandagen valget foregår, før tidligst mandag klokken 20.00 (§ 9-9).

Valgforskriften § 13 slår fast at opplysning om hvem som har underskrevet et listeforslag etter valgloven § 6-3 annet ledd er underlagt taushetsplikt. Dette er opplysninger om ”noens personlige forhold”, jf. forvaltningsloven § 13 første ledd nr. 1. Oversikter over underskrivernes navn kan derfor ikke utleveres til pressen eller andre. Derimot er opplysninger om hvem som er tillitsvalgte for listeforslagene å anse som offentlige opplysninger.

Valgloven har ingen bestemmelser som regulerer saksbehandlingen i valgstyret og fylkesvalgstyret. Disse organene er folkevalgte organer i kommunelovens forstand, og reguleres følgelig av denne lovens bestemmelser om saksbehandling (kommuneloven kapittel 6) – herunder § 31 om åpne eller lukkede dører.

26.1.3 Innsyn i søknad om fritak fra å stå på valgliste

Forslagstillerne er part i saken, og de har derfor innsynsrett i en kandidats søknad om fritak, jf. forvaltningsloven § 18. For øvrig kan partsstatus, og dermed innsynsrett, oppnås ved klage. Etter valgloven § 13-2 kan enhver som er stemmeberettiget i vedkommende fylke/kommune, klage på vedtak ved fylkestingsvalg/kommunestyrevalg.

26.1.4 Offentlighet i forbindelse med opptelling av stemmer

Utgangspunktet er at opptellingen foregår i møte som i utgangspunktet er åpent. Likevel har ikke publikum en ubegrenset adgang til å være til stede under opptellingen. Personer kan bortvises dersom de opptrer på en måte som virker forstyrrende på en forsvarlig gjennomføring av opptellingen. Dersom møtene i valgstyret/fylkesvalgstyret skal lukkes, må dette hjemles i kommuneloven § 31.

26.1.5 Innsyn i "stikkelister"

"Stikkelister" er et hjelpemiddel for valgstyrene ved gjennomføring av valgoppgjøret og inneholder opplysninger om hvordan stemmetallene er kommet frem, dvs. hvilke personstemmer som er oppført av velgerne. Stikkelistene forblir hos valgstyret. De oversendes ikke andre instanser. I utgangspunktet er dette interne dokumenter som kan unntas offentlighet etter offentlighetsloven § 5 første ledd. Stikkelistene inneholder ikke opplysninger som er undergitt taushetsplikt, og valgstyrene kan praktisere "meroffentlighet", jf. offentlighetsloven § 2 tredje ledd. Det innebærer at valgstyrene kan behandle stikkelistene som offentlige dokumenter.

26.1.6 Innsyn i stemmesedlene

Stemmesedler som er benyttet ved stemmegivningen er ikke offentlige etter valgloven, jf. § 15-3 annet ledd.

26.1.7 Inhabilitet

Utgangspunktet er at bestemmelsene i forvaltningslovens kapittel II gjelder for de organer som er gitt myndighet etter valgloven. Når en konkret tolkning av valgloven leder til løsninger som avviker fra de alminnelige bestemmelser i forvaltningsloven, går valglovens løsning foran.

Valgstyret og fylkesvalgstyret består av folkevalgte medlemmer. Det vil være en normalsituasjon at medlemmene er politisk aktive, eller endog listekandidater. Dette fører ikke i seg selv til at medlemmet er inhabilt til å delta i generelle avgjørelser, som godkjenning av valglistene som sådanne, prøving og opptelling av stemmer eller godkjenning av valgoppgjøret. Medlemmet vil imidlertid være inhabilt til å delta i enkeltavgjørelser som gjelder egen eller nærstående valgbarhet eller søknad om fritak.

I enkeltsaker ellers kan det foreligge forhold som kan være egnet til å svekke tilliten til et medlems upartiskhet. Som et eksempel kan nevnes sterke motsetnings- eller

avhengighetsforhold. Om dette er "særegne forhold" som etter forvaltningsloven § 6 annet ledd kan føre til inhabilitet, må vurderes i det enkelte tilfellet.

I et tilfelle der et parti hadde levert liste etter utløpet av fristen i valgloven, har departementet antatt at et medlem av valgstyret som var valgt fra dette partiet, ikke var inhabil til å delta i møte der listene ble vurdert for godkjenning.

Spørsmålene om inhabilitet må vurderes etter samme regler for stemmestyrets medlemmer som for valgstyrets medlemmer.

26.2 Straffeloven

Den nye valgloven har ikke egne straffebestemmelser. Eventuelle brudd på lovens bestemmelser blir fanget opp av straffelovens kap. 10 (om forbrytelser ved utøvelse av statsborgerlige rettigheter), kap. 11 (om forbrytelser i offentlig tjeneste) og kap. 33 (om forseelser i offentlig tjeneste).

26.3 Alkoholloven

Etter alkoholloven (lov av 2. juni 1989 nr. 27) § 3-4 tredje ledd er det forbudt å selge brennevin, vin og sterkøl på valgdagen. Det samme gjelder for salg og utlevering av øl, jf. samme lovs § 3-7 tredje ledd.

Spørsmål som gjelder alkohollovens regler rettes til Sosialdepartementet.

26.4 Flagging på valgdagene

Valgdagen er offisiell flaggdag. I henhold til forskrift om offisielle flaggdager er valgdagen ved stortingsvalg offisiell flaggdag. Selv om det ikke fremgår direkte av forskriften anbefaler Utenriksdepartementet at det flagges også på valgdagen ved lokalvalg.

Eventuelle spørsmål angående bestemmelsene om flagging på valgdagen forelegges Utenriksdepartementet.

27 UTGIFTENE VED STORTINGSVALG

Det følger av valgloven § 15-9 at statskassen dekker utgifter til kommunenes og fylkeskommunenes lovpålagte virksomhet ved stortingsvalg.

I Ot.prp. nr. 45 (2001-2002) Om lov om valg til Stortinget, fylkesting og kommunestyre (valgloven) la regjeringen opp til at kommunene i fremtiden skulle få dekket sine utgifter ved stortingsvalg gjennom overføringer via inntektssystemet. I St.prp. nr. 64 (2001-2002) Om lokaldemokrati, velferd og økonomi i kommunesektoren 2003 (kommuneproposisjonen) foreslo regjeringen å innlemme den eksisterende refusjonsordningen i inntektssystemet (kap. 571, post 60) fra og med 2003. Kommunalkomiteen hadde i Innst. S. nr. 253 (2001-2002) ingen merknader til regjeringens forslag og den eksisterende refusjonsordningen ble avvirket fra 2003.

Kommunenes utgifter til stortingsvalg ble blant annet på bakgrunn av beregninger foretatt av Valglovutvalget, anslått til kr 111,5 mill. Økte utgifter til lokalvalg ble anslått til kr 5 mill. Til sammen utgjorde dette kr 116,5 mill. Ved innlemmingen ble $\frac{1}{4}$ av dette beløpet lagt inn i inntektssystemet per år, dvs. kr 29,125 mill.

Tilvarende ble fylkeskommunenes refusjon ved stortingsvalg som etter den gamle valgloven ble refundert over post 1 Driftsutgifter, innlemmet i inntektssystemet (kap. 572, post 60) fra og med 2003. Fylkeskommunenes utgifter til stortingsvalg ble anslått til kr 17,2 mill. Ved innlemmingen ble $\frac{1}{4}$ av dette beløpet lagt inn i inntektssystemet pr. år, dvs. kr 4,3 mill.

Innlemmingen i inntektssystemet innebærer at den enkelte kommune ikke får refundert sine utgifter etter faste satser som tidligere, men at det innlemmede beløpet fordeles mellom kommunene og fylkeskommunene etter kostnadsnøkkelen i inntektssystemet for kommunene og fylkeskommunene.